

**Міністерство внутрішніх справ України
Національний університет внутрішніх справ**

На правах рукопису

Войціховський Андрій Васильович

УДК 341. 4

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У
БОРОТБИ З ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВОМ**

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

Дисертація

на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор

Семенов Володимир Сергійович,

професор кафедри міжнародного права

і державного права зарубіжних країн

Національної юридичної академії України

імені Ярослава Мудрого

кандидат юридичних наук, доцент

Сироїд Тетяна Леонідівна,

доцент кафедри конституційного

і міжнародного права

Національного університету

внутрішніх справ

Харків 2004

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Міжнародне співробітництво держав - пріоритетний напрям у боротьбі з фальшивомонетництвом.....	12
1.1. Фальшивомонетництво як зростаюча небезпека для світової спільноти.....	12
1.2. Фальшивомонетництво - злочин транснаціонального характеру.....	40
Висновки до розділу.....	57
РОЗДІЛ 2. Міжнародно-правовий механізм співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом.....	59
2.1. Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року як основний етап співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом.....	59
2.2. Діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) і Європейського поліцейського відомства (Європолу) в напрямі міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом	73
2.3. Міжнародно-правові й організаційні основи співробітництва України в боротьбі з фальшивомонетництвом у рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД).....	108
Висновки до розділу.....	117
РОЗДІЛ 3. Міжнародне співробітництво для притягнення до відповідальності за фальшивомонетництво.....	119
3.1. Міжнародно-правова відповідальність держав, причетних до фальшивомонетництва.....	119
3.2. Відповідальність фізичних осіб за фальшивомонетництво.....	147

Висновки до розділу.....	160
ВИСНОВКИ.....	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	169
ДОДАТОК А. Проект Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток.....	193

ВСТУП

Актуальність теми. Наявність власної грошової системи є однією з умов існування суверенної держави і фактором стабільності її економіки. З розвитком товарного обігу гроші як загальний еквівалент вартості товару стали відігравати важливу роль в господарській діяльності людини. Завдяки своїй властивості впливу на благополуччя людей гроші завжди були об'єктом пильної уваги з боку злочинців, які вигадували різні способи їх отримання. Одним із поширених способів злочинного отримання грошей було і залишається фальшивомонетництво.

Широке застосування новітніх наукових досягнень у виготовленні фальшивих грошей призвело до катастрофічного зростання їхньої кількості у світовому грошовому обігу. Таке збільшення грошової маси призводить до порушення вимог закону грошового обігу - інфляції, що є одним із негативних факторів впливу на економіку будь-якої держави і причиною багатьох соціально-політичних проблем.

Фальшивомонетництво як злочин вийшов за межі традиційних внутрішньодержавних проблем і набуває дедалі більшого міжнародного значення, що викликає стурбованість світової спільноти. Фальшивомонетництво стало важливою галуззю бізнесу організованої міжнародної злочинності, засобом підриву однією державою економіки іншої держави, а також одним із методів діяльності різних екстремістських груп. Цей вид злочинної діяльності завдає непоправної шкоди співробітництву держав в умовах мирного співіснування.

Міжнародне право визнає особливу небезпеку фальшивомонетництва для суспільства і кваліфікує його як злочин міжнародного характеру, який посягає на нормальні відносини між державами, завдає шкоду мирному співробітництву в різних галузях (економічних, політичних, соціальних). Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року віднесла підробку грошових знаків до загальнокримінальних злочинів, з якими повинні вести боротьбу всі держави. Дана конвенція є першим міжнародно-правовим документом, який визнав існування цієї проблеми, визначив політику і практику міжнародного співробітництва держав

у боротьбі з фальшивомонетництвом. Враховуючи сучасний розвиток грошово-платіжних відносин і міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю низка положень конвенції є застарілими, що зумовлює необхідність в розробці і прийнятті нової міжнародно-правової угоди. В рамках цього документу держави зможуть здійснювати співробітництво в боротьбі з фальшивомонетництвом у різних напрямках, тому це є одним із першочергових завдань для створення більш ефективної системи протидії даному злочину.

Проблема боротьби з фальшивомонетництвом є вельми актуальною для України, оскільки цей злочин набув значних розмірів у всіх регіонах держави.

Актуальність даного дослідження на сучасному етапі обумовлена тим, що:

- у вітчизняній міжнародно-правовій доктрині відсутні фундаментальні дослідження з питань міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом;

- участь України в міжнародно-правовій співпраці в галузі боротьби з фальшивомонетництвом потребує спеціальних досліджень для розробки виваженої і збалансованої міжнародно-правової позиції стосовно цієї проблеми.

Рівень наукової дослідженості теми дисертації. До теперішнього часу у вітчизняній юридичній науці не проводилося спеціальних комплексних досліджень з питань міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом. Окремі аспекти фальшивомонетництва висвітлювалися в історико-правових (Г.М. Польський, Г. Вермуш, В.В. Черняк, М.І. Боголепов) та кримінально-правових дослідженнях (Ю.В. Солопанов, Б.С. Болотський, А.Р. Гільтмутдінов, В.Д. Ларичев, В.С. Солдатченков, С.П. Щерба).

У дисертації використані міжнародно-правові дослідження російських (І.І. Карпець, А.М. Роднов, С.В. Бородин, Є.Г. Ляхов, Л.Н. Галенська та ін.) і вітчизняних вчених (П.Д. Біленчук, С.Є. Єркенов, А.В. Кофанов, С. Кравчук, О. Виноградова), присвячених співробітництву держав у боротьбі зі злочинністю.

Теоретичною базою дослідження міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом у рамках Міжнародної організації кримінальної поліції

(Інтерполу) були праці зарубіжних (Я.М. Бельсон і К.С. Радіонов) і вітчизняних вчених (А. Шипко, А. Ткачук, А. Руденко, А. Мацко, П. Цимбал, О. Панченко, В. Радецький).

При дослідженні питань притягнення до відповідальності держав і фізичних осіб, причетних до вчинення фальшивомонетництва, використані спеціальні міжнародно-правові дослідження вітчизняних (В.А. Василенко і Л.Д. Тимченко) і зарубіжних учених (В.М. Кудрявцев, І.П. Бліщенко, І.В. Фісенко, Г.І. Тункін, М.А. Ушаков, Ю.В. Петровський, Ю.М. Колосов, Д. Анцилотті, В. Пелла, Х. Кельзен, І. Блюнчлі, І. Діякону та ін.).

Емпіричною базою дослідження є міжнародно-правові документи, а саме: Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року, Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року і Протокол до неї, Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року і Протоколи до неї, Статут Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) 1956 року, Статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, Конвенція про створення Європейського поліцейського відомства 1995 року, Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року. В дисертації проаналізовані міжнародно-правові документи, прийняті в рамках СНД: Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року і Протокол до неї, міжнародні угоди про співробітництво в боротьбі зі злочинністю між правоохоронними органами держав-учасниць СНД за участю України, а також нормативно-правові акти України. Для порівняльно-правового дослідження кримінальних покарань за фальшивомонетництво в різних державах використано кримінальне законодавство Данії, Індії, Іспанії, Росії, США, ФРН, Швейцарії та Японії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно з Тематикою пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ МВС України на період 2002 - 2005 років, затверджених наказом МВС України від

30 червня 2002 року № 635; Головними напрямками наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ МВС України на 2001 - 2005 роки, схвалених Вченою радою Національного університету внутрішніх справ 23 березня 2001 року; Пріоритетними напрямками наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004 - 2005 років, затверджених наказом МВС України № 755 від 5 липня 2004 року; Державною програмою боротьби зі злочинністю, затвердженою Постановою Верховної Ради України № 3325-XII від 25 червня 1993 року; Комплексною програмою з профілактики злочинності на 2001 - 2005 роки, затвердженою Указом Президента України від 25 грудня 2000 року та загальними напрямками реформування правоохоронних органів України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясування актуальних правових питань міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом, розробка пропозицій щодо вдосконалення міжнародно-правового механізму і національного законодавства з протидії злочину.

Відповідно до мети дослідження в дисертації зосереджена увага на виконанні наступних основних **завдань**:

- провести аналіз розвитку фальшивомонетництва як злочину і міжнародно-правового механізму співробітництва в боротьбі з ним;
- визначити соціальну і політико-правову обумовленість процесу формування механізму співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом;
- визначити роль міжнародних організаційних механізмів співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом;
- проаналізувати сукупність міжнародно-правових документів універсального і регіонального характеру, національне законодавство України і зарубіжних держав у галузі протидії фальшивомонетництву і їх співвідношення;
- обґрунтувати важливість проблеми визначення обсягу і змісту міжнародно-правової відповідальності держав, причетних до фальшивомонетництва;

- зробити висновки та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення міжнародно-правового механізму співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом і національного законодавства з його протидії.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини в галузі співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом за участю України.

Предметом дослідження є міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом; універсальні, регіональні міжнародні договори та угоди, національне законодавство України і зарубіжних держав, що регламентують дане співробітництво; діяльність міжнародних організацій в зазначеній сфері.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дисертаційного дослідження використовується комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що знаходять широке застосування в сучасній правовій науці: *історико-правовий* - для дослідження розвитку фальшивомонетництва і міжнародно-правового механізму співробітництва держав у боротьбі з цим злочином; *діалектичний системний підхід* - для визначення основних напрямів розвитку міжнародно-правового механізму з протидії фальшивомонетництву; *формально-юридичний і порівняльно-правовий* - для аналізу положень міжнародно-правових документів і національного законодавства з питань боротьби з фальшивомонетництвом; *метод об'єктивності* - для встановлення вірогідності і повноти застосованої у процесі наукового дослідження інформації; *статистичний* - для визначення рівня і темпів зростання фальшивомонетництва як злочину; *моделювання, багатофакторності та прогнозування* - для розробки рекомендацій щодо вдосконалення міжнародно-правового механізму співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом і національного законодавства з його протидії.

Наукова новизна одержаних результатів визначається насамперед тим, що дане дисертаційне дослідження є спробою в науці міжнародного права висвітлити проблему міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом за участю України.

Особливо рельєфно наукова новизна одержаних результатів проявляється в таких положеннях дисертації, які виносяться на захист:

- фальшивомонетництво як злочин міжнародного характеру за обставинами вчинення, наслідками і суб'єктним складом примикає до міжнародних злочинів;
- з розвитком грошово-платіжних відносин і нових форм співробітництва в боротьбі зі злочинністю Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року вважається застарілою, що зумовлює необхідність в розробці і прийнятті міжнародно-правової угоди, яка би містила норми стосовно й підробки цінних паперів, і платіжних карток;
- з набуттям транснаціонального організованого характеру підробку грошових знаків і платіжних карток пропонується включити до переліку злочинів, які відносяться до сфери застосування Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року;
- за суб'єктним складом злочину необхідно розрізняти *індивідуальне* і *державне* фальшивомонетництво, а також різні види і форми відповідальності за їх скоєння;
- для забезпечення неупередженості правосуддя над фізичними особами за скоєння *державного* фальшивомонетництва пропонується включити злочин у Статут Міжнародного кримінального суду поряд з іншими злочинами, до яких причетні владні структури держави;
- для використання можливостей Європолу в боротьбі з підробкою європейської валюти «євро» і платіжних карток Україні рекомендується підписати з нею міжнародну угоду про співробітництво;
- для встановлення однакових видів покарань до фізичних осіб за скоєння фальшивомонетництва державам пропонується передбачити застосування загальних для всіх держав санкцій, які враховують особливості правопорушення і характер покарання (позбавлення волі, штрафні санкції, конфіскація тощо);

- зважаючи на небезпеку фальшивомонетництва для міжнародного правопорядку і для забезпечення принципу невідворотності покарання пропонується не застосувати до злочину термінів давнини;
- призначаючи покарання за фальшивомонетництво як транснаціональний злочин національні суди повинні враховувати всі пом'якшувальні і обтяжливі обставини, приймаючи за основу тяжкість, небезпеку злочину для міждержавних відносин, завдані збитки тощо;
- для ефективного загального попередження злочину фальшивомонетництва потрібно, щоб судові процеси над фальшивомонетниками і призначені їм покарання стали надбанням гласності;
- для забезпечення підтримки громадськості у справі протидії фальшивомонетництву потрібно розробити інформаційно-просвітницькі програми щодо інформування населення про фальшиві гроші і фальшивомонетників;
- у процесі підвищення професійного рівня правоохоронців рекомендується використовувати різні форми навчання (практичні семінари, круглі столи) і міжнародний досвід у галузі боротьби зі злочинністю;
- значних успіхів у боротьбі з фальшивомонетництвом можливо досягти завдяки створенню об'єднаних банків інформації розвідувальних служб різних держав, які будуть стосуватися боротьби зі злочинністю на універсальному і регіональному рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тім, що вони можуть бути використані в науково-дослідницькій сфері (в дисертації проведено комплексний аналіз міжнародно-правових документів з питань міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом, а положення і висновки дисертації можуть бути використані для подальших наукових досліджень цієї проблеми), в науково-освітній сфері (висвітлення положень і висновків дисертації під час викладання курсу «Міжнародне публічне право», «Міжнародне кримінальне право» або відповідного спецкурсу), в науково-методичній сфері (для

вдосконалення навчальних програм з міжнародного публічного права і міжнародного кримінального права, при розробці підручників і навчально-методичних посібників) і у практичній сфері (для вдосконалення міжнародно-правових документів у галузі співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом, підготовки та перепідготовки юристів і працівників правоохоронних органів, у практиці правотворчих органів).

Апробація результатів дисертації. Дисертаційні положення і висновки обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного і міжнародного права Національного університету внутрішніх справ.

Положення дисертації доповідалися на конференціях: IV наукова конференція курсантів і слухачів університету внутрішніх справ (м. Харків, 20 червня 1997 року); Науково-практична конференція ад'юнктів і слухачів магістратури Національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 13 квітня 2001 року); Науково-практична конференція ад'юнктів та магістрантів Національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 17 травня 2002 року); Науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених» (м. Харків, 20 червня 2003 року).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення в 6 наукових статтях (з них 5 опубліковані в наукових фахових виданнях, затверджених Вищою атестаційною комісією України), а також у 2 тезах доповідей на конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Структура дослідження обумовлена його метою, завданням, об'єктом та предметом. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і одного додатку. Загальний обсяг роботи становить 168 сторінок без списку використаних джерел (258 найменувань), який займає 24 сторінки, і додатку - 25 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Міжнародне співробітництво держав - пріоритетний напрям у боротьбі з фальшивомонетництвом

1.1. Фальшивомонетництво як зростаюча небезпека для світової спільноти

Гроші - одне з найдавніших явищ у житті суспільства - відіграють важливу роль в господарській діяльності людини. По суті, гроші як особливий і загальний товар являються загальним показником багатства. Однак гроші самі по собі не є багатством, а лише знаряддям, за допомогою якого досягаються певні цілі. Люди завжди винаходили різноманітні способи їх отримання, в тому числі злочинні. Однак, одним із найбільш розповсюджених способів злочинного збагачення було і залишається фальшивомонетництво.

Досліджуючи фальшивомонетництво як злочин, у першу чергу, необхідно з'ясувати сутність і роль грошей. Саме такий підхід певною мірою дозволить визначити всю небезпеку для суспільства, яку представляє собою фальшивомонетництво.

Незважаючи на багатовікові дослідження і велику кількість теоретичних концепцій грошей, людство сьогодні не має однозначної відповіді на питання, що ж таке гроші. Під грошима розуміється все те, що звичайно приймається в обмін на товари і послуги. Відомий філософ і вчений Аристотель вважав, що: «засобом, який дає можливість порівнювати різні потреби, є гроші» [1, с. 14]. Англійський вчений-економіст Л. Харріс визначає гроші як «будь-який товар, що функціонує як засіб обігу, рахункової одиниці і засобу збереження вартості» [2, с. 75]. Французький вчений-економіст Р. Барр вважає, що «гроші можуть бути визначені як засіб обміну, загальноприйнятий в даному платіжному співтоваристві» [3, с. 281]. На думку відомих американських вчених С. Фішера, Р. Дорнбуша і Р. Шмалензі: «Гроші - загальновизнаний засіб платежу, що приймається в обмін за товари і послуги» [4, с. 473].

Виникнення грошей як засобу платежу пояснюється труднощами, які виникають у процесі обміну одного товару на інший [5, с. 99 - 101]. У грошах виражає свою вартість будь-який товар. На них можна придбати коли завгодно і які завгодно продукти суспільної праці. Будучи товаром товарів, гроші виступають як *загальний товар* [6, с. 171], тобто «гроші мають властивість безпосередньої обмінюваності на всі товари» [7, с. 22]. Таким чином, гроші перетворилися в незамінного і впливового посередника в обміні одного блага на інше. Вважається, що гроші є символом державної самостійності, так як грошова система завжди була невід'ємним елементом забезпечення економічної і політичної самостійності, зміцнення і захист якої незмінно розглядалися як загальнодержавна задача. Їх випуск відзначає дату виникнення держави; припинення карбування означає кінець державної самостійності.

Як уже зазначалося, завдяки своїй властивості впливу на благополуччя людей гроші завжди приваблювали злочинців, які вигадували найрізноманітніші способи їх отримання, зокрема фальшивомонетництво.

Саме слово «фальшивомонетництво» походить від латинського *falsus*, що означає «підроблений, неправдивий, фальшивий» [8, с. 258]. Пізніше воно було сприйнято німецькою мовою (*falsch*) - «фальшивий, помилковий» [9, с. 85]. В російській [10, с. 531] і українській [11, с. 669] мовах «фальш» - означає «підробка, обман, шахрайство, неправда», а фальшивомонетництво дослівно означає виробництво підроблених монет. З поширенням, поряд з металевими, паперових грошей під фальшивомонетництвом стали розуміти підробку і збут підроблених грошей взагалі, в тому числі й підробку цінних паперів [12, с. 474]. Причину такого розширення поняття фальшивомонетництва вбачають в законодавчому порівнянні паперових грошей, металевих монет з цінними паперами [13, с. 4]. Наприклад, ст. 199 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввіз в Україну з метою збуту чи збут підроблених грошей і державних цінних паперів» [14, с. 95 -96], ст. 186 КК РФ - «виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів» [15, с. 270].

Насправді зміна поняття фальшивомонетництва тісно пов'язана з розвитком грошей і грошового обігу як економічного явища. З цього приводу вчений-економіст Р. Барр зазначив, що «всі види грошей, маючи різні форми в часі і просторі..., не мають загальних фізичних властивостей. Фізичні властивості не є визначальними для них» [3, с. 281]. Тому під фальшивомонетництвом слід розуміти не лише підробку грошових знаків (монет і паперових грошей) і цінних паперів, але й платіжних (кредитних) карток, що також є представниками грошей.

Поява і поширення цінних паперів, що стали замінювати гроші в їхній функції засобу платежу, і біржова спекуляція цінними паперами перетворюють ці цінні папери у своєрідні кредитні гроші, в певні сурогати, здатні виконувати (особливо у визначених суспільних колах) і функцію засобу обігу.

Найбільш послідовно це проглядається у випуску державних паперових грошей, що за походженням є борговими зобов'язаннями держави (тобто цінними паперами), а за своїм змістом - простими знаками золота, що замінюють його в функції обігу на внутрішньому ринку в силу встановленого законом примусового курсу. Всі ці корінні зміни у грошових системах держав (що відбулися, зрозуміло, в різних державах не одночасно і у своєрідних формах) не могли не відбитися на визначенні фальшивомонетництва [16, с. 4, 8].

З моменту появи грошей вони неспинно піддавалися підробці не лише з боку злочинців, але й органів державної влади. Прагнучи якнайбільше збільшити прибуток, королі й інші вельможі навмисно фальсифікували монети, періодично зменшували їхню вагу або золотий чи срібний вміст, залишаючи номінал незмінним.

Довгий список правителів-фальшивомонетників починається з афінського тирана Гіппія (VI ст. до н. е.), який зменшив металевий вміст монети наполовину. Згодом такий спосіб накопичення скарбниці перейняв грецький тиран Діонісій Сіракузький (400 р. до н. е.). Те ж саме відбувалося в Римі для покриття видатків на боротьбу з Карфагеном і інших війн [17, с. 100 - 101], у Китаї в період правління імператора Ванн Манна (45 р. до н. е. - 23 р. н. е.) [18, с. 13]. За даними

французького історика Ф.П. Гізо, французький король Пилип IV (1285 - 1314 рр.) щорічно підробляв монету. Саме за це монарх увійшов у історію під ім'ям Пилипа Фальшивомонетника [19, с. 285].

У середині XVI століття багато впливових вельмож Північної Італії на своїх монетних дворах підробляли іноземні монети для експорту їх у Францію, Швейцарію, Німеччину, Голландію і Данію. З цією ж метою власні монетні двори використовували німецькі князі [20, с. 78, 71].

До зменшення металевого вмісту монет вдавалися й російські правителі. До них відносяться московський князь Василь II Темний (1425 - 1462 рр.), цар Олексій Михайлович (1645 - 1676 рр.) [21, с. 12], цар Петро I (1689 - 1725 рр.) [22, с. 13], імператриця Катерина II (1762 - 1796 рр.) [23, с. 166]. Випуск знецінених грошей, звичайно, призвів до значних економічних фінансових наслідків (зменшення торгових відносин, голод, протест населення тощо) [24, с. 148].

Завдяки своїм негативним наслідкам урядової фальсифікації грошей, такий «варварський спосіб» стали використовувати принаймні великі держави лише у випадках крайньої потреби [25, с. 283 - 285]. З цього приводу відомий англійський історик, публіцист і політичний діяч Маколей Томас Бабінгтон писав: «Зло, яке протягом одного року заподіювали англійському народу зіпсовані шилінги, було більше, ніж нещастя, заподіяні протягом чверті століття дурними королями, міністрами, парламентами і суддями» [26, с. 7 - 8].

Історії відомі випадки, коли фальшивомонетництво викликало протест не лише з боку народу, але й з боку римського папи і духовенства. В 1239 році папа Григорій IX навіть заклеював імператора як фальшивомонетника і відлучив його від церкви [17, с. 101]. Внаслідок цього, папа Інокентій IV в 1254 році проголосив наступну догму: «Вартість металу в монеті не повинна відхилятися від вартості металу у зливковій формі, за винятком витрат на карбування» [27, с. 31].

У свій час Н. Копернік, який був не лише видатним астрономом, але й людиною, яка зналася на грошовому обігу, представив у 1526 році польському королю Сигізмундові I (1506 - 1548 рр.) свій трактат «Про чеканку монет» [28,

с. 26]. У ньому говорилося, що існують чотири головні причини падіння царств, королів і республік: розбрат, смертність, безплідність ґрунту і фальшивомонетництво. Перші три причини так очевидні, що їх усі усвідомлюють, четверта, тобто знецінення грошей, пізнається лише деякими людьми, які глибоко міркують, тому що воно вражає і руйнує державу не відразу і бурхливо, а повільно і таємно [29, с. 10]. Це твердження більш ніж столітньої давнини залишається справедливим і понині.

Пленум Верховного Суду України в постанові № 6 від 12 квітня 1996 року підкреслив, що виготовлення або збут підроблених грошей чи державних цінних паперів становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки дестабілізує фінансово-кредитні відносини, ускладнює регулювання грошового обігу [30, с. 155]. Ці злочинні прояви спричиняють значні збитки, і в цілому є одним із факторів, що руйнують фінансову діяльність держави.

Небезпека, яку представляє фальшивомонетництво для грошової системи, визнається усіма державами на всіх етапах їхнього історичного розвитку. З давніх часів у кримінальному праві містилися закони, що суворо карали за підробку грошей. У найдавніших законах - законі вавілонського царя Хамураппі (1750 - 1729 рр. до н. е.) [26, с. 2] і Афінського царя Солона (591 - 560 рр. до н. е.) [31, с. 5] говориться, що фальшивомонетник піддається смерті. Законодавство Давньої Індії Манава-Дарма-Састра для фальшивомонетників передбачало покарання - розрізування їх бритвами на дрібні кусочки [32, с. 29], Давнього Єгипту - відсікання руки, Давнього Китаю - закопування живим у землю, Японії - розпинання на хресті [20, с. 17, 60], в північних районах Франції (XIII ст.) - кидання живими в казани з киплячою водою [26, с. 8]. У Франції для переслідування цього злочину 14 липня 1631 року навіть була заснована особлива палата *Chambre de Justice*, яка не застосовувала помилування за фальшивомонетництво [32, с. 47].

Найдавнішим римським законом про фальшивомонетництво, який дійшов до нас, є римський закон Корнелія про підробку заповітів і монет - *Lex Cornelia*

testamentaria nummaria de falsus (IV ст. до н. е.). Цей закон передбачав вигнання з батьківщини за додавання в монети сторонніх малоцінних металів [13, с. 5].

Підробку грошей карали так суворо не тому, що вони були одним із найцінніших товарів того часу, а тому, що вони почали здобувати характер загального мірила цінності, і при цьому їхня підробка становила особливу небезпеку для суспільства. З цієї причини фальшивомонетниками вважалися не прості злочинці, а небезпечні люди.

Саме визначення фальшивомонетництва і його небезпека для інтересів держави визначалися по-різному [13, с. 4]. З розвитком економічного прогресу і торгівлі, влада все більше стала усвідомлювати небезпеку, носієм якої є фальшивомонетництво. «Фальшивомонетник грабує духовенство, панів і всіх людей і вважається найбільш злісним злодієм», - говориться у Фризькому праві [20, с. 60]. Спричинення шкоди власності і майну, а також підриг довіри суспільства до грошей згодом стали основними параметрами підходу до розгляду цих злочинів і винесення суворих вироків по них.

Фальшивомонетництво як злочин - складне негативне соціальне явище з багатовіковою історією. Світовий, зокрема український досвід боротьби з ним показує, що цей злочин залишається незмінним компонентом економічної злочинності, незалежно від суспільно-політичного й економічного устрою держави. Фальшивомонетництво має внутрішньодержавне походження, оскільки багато в чому залежить від соціальної структури, рівня соціально-економічного розвитку і культури конкретної держави. Виникнувши з давніх часів, воно досягло сьогодні особливого розмаху. Причиною тому є заміна багатьма країнами в період Першої Світової війни золотої валюти на паперову; розвиток автомобільного, залізничного й авіаційного транспорту поряд із спрощенням прикордонно-митної процедури, що полегшило переміщення з однієї країни в іншу; розвиток поліграфічного промислу тощо [33, с. 150].

Чималий інтерес для даного наукового дослідження представляє той факт, що фальшивомонетництво нерідко використовується багатьма державами як

знаряддя підризу економіки інших держав. Щоправда, для цього держави вигадують більш вдосконалені методи. Взагалі варто визнати, що, ще з початку середньовіччя підроблені гроші ворожих держав чеканилися у великих кількостях під час численних війн. Наприклад, у 1517 році чеський король для підризу польської економіки виготовив польські фальшиві монети; прусський король Фрідріх II у часи Семирічної війни (1756 - 1763 рр.) підробляв литовські і польські гроші [20, с. 82 - 86]; в часи Французької революції XVIII століття емігранти-роялісти в Англії і Швейцарії виготовили фальшиві асигнації паризького Конвенту на суму більш ніж 10 млрд. ліврів; у 1861 - 1865 рр. бунтівники з півдня для підризу економіки північних штатів виготовили підроблені гроші уряду США [29, с. 17]; напередодні російсько-японської війни (1904 - 1905 рр.) Японія посилено підробляла російські карбованці, а також не розмінні на золото і срібло військові ієни для оплати окупаційних витрат японських військ, які захопили Маньчжурію і Корею [26, с. 43 - 48], [34, с. 7]; в часи Першої Світової війни (1914 - 1918 рр.) Австрія виготовила у величезній кількості фальшиві російські кредитні квитки [26, с. 69 - 70] і французькі франки [35, с. 60].

Російський уряд також не втримався від спокуси виготовити підроблені іноземні гроші. В середині XVIII століття напередодні російсько-турецької війни для іноземних платежів було прийнято рішення виготовити так звані «голландські червінці» - золоті монети [26, с. 54].

Французький імператор Бонапарт Наполеон (1804 - 1814 рр.) свої завойовницькі війни фінансував не лише за рахунок контрибуцій, але й шляхом виготовлення фальшивих грошей ворожих сторін. У 1806 - 1809 рр. за його розпорядженням підробляли прусську розмінну монету й австрійські паперові гроші, в 1810 році - англійські банківські білети [29, с. 17 - 18], російські карбованці, за допомогою яких він завдав додаткового удару по економіці Росії. Від цієї диверсії Росія постраждала особливо сильно (з 832 млн. банкнот, більше 70 млн. були підробленими) [36, с. 5 - 12], [29, с. 18].

Диверсійною діяльністю шляхом підробки грошей займалася нацистська Німеччина. Це була одна із секретних і ретельно підготовлених нацистами операцій з виготовлення фальшивої англійської валюти на суму 150 млн. фунтів стерлінгів. На фальшиві гроші гітлерівці купували стратегічну сировину, золото, коштовності, обмінювали на гроші інших держав, оплачували послуги шпигунів за кордоном, фінансували диверсії [26, с. 57, 84 - 91], [37, с. 97]. Внаслідок цього, за даними російського історика О. Алексєєва, сума грошей, що знаходилася в обігу Англії, зросла з 1933 по 1945 роки в 2,9 рази, хоча випуск промислової продукції фактично залишився на довоєнному рівні. В наявності різке підвищення товарних цін і, отже, значне знецінення фунта стерлінгів [38, с. 247 - 248]. З метою пограбування радянського населення нацистська Німеччина вдавалася до виготовлення і випуску в обіг фальшивих радянських грошей [34, с. 26].

На початку ХХ століття мали місце економічні диверсії з боку декількох «імперіалістичних» держав проти Радянського Союзу. Так, у 1924 році в Женеві (Швейцарія) була створена «Міжнародна ліга боротьби проти III Інтернаціоналу» або «Ліга Обера», яка організовувала виготовлення значної кількості фальшивих радянських грошей і розповсюдження їх у СРСР [26, с. 94 - 111].

На початку 30-х років минулого століття радянська влада з метою поповнення запасів валюти, необхідної для успішного виконання п'ятирічки, розробила операцію «Долар» з виготовлення підроблених 10 млн. доларів США. Фальшиві купюри були такої високої якості, що розпізнати їх практично було неможливо [39].

Науковці, які досліджували проблему фальшивомонетництва, визнають економічну шкоду як один із негативних наслідків даної злочинної діяльності. Одна з важливих сторін негативного впливу фальшивомонетництва на макроекономіку розглядається в «кількісній» теорії грошей. Згідно з цією теорією збільшення грошової маси, що знаходиться в обігу, призводить до підвищення цін на один товар, потім на інший, поки, в кінцевому рахунку, ціни всіх товарів не зростуть в такій же пропорції, що і кількість грошей [29, с. 68 - 69]. Таке явище збільшення

грошової маси з різних причин одержало назву інфляція (лат. inflatio - здуття) [40, с. 112].

Проблема інфляції знаходиться в центрі уваги всіх держав. Збільшення грошової маси над товарною, в тому числі із-за збільшення в обігу фальшивих грошей - внутрішній фактор інфляції, призводить до порушення вимоги закону грошового обігу в державі [41, с. 132]. Наслідками цього негативного явища є: знецінення грошових заощаджень населення і засобів державного бюджету; нерівномірний ріст цін; падіння виробництва, ріст безробіття; активний розвиток тіньової економіки; зниження купівельної спроможності національної валюти; соціальне розшарування суспільства і в підсумку загострення соціальних протиріч [42, с. 112, 118]; ріст злочинності [43, с. 137]; послаблення позицій держави в міжнародній торгівлі; створення труднощів для розвитку взаємовигідних зв'язків між державами (зниження довіри до національної валюти на зовнішньому ринку, дискредитація органів державного управління і правоохоронних органів тощо) [44, с. 64 - 70, 122].

Російський професор Ю.В. Солопанов вважає, що при фальсифікації цінних паперів державної позики шкоди для держави немає, пояснюючи це можливостями планової економіки [13, с. 23]. Однак нові економічні умови дають привід для іншого погляду на дослідження економічних наслідків підробки цінних паперів, у тому числі й державних позик. Суспільно значимі явища і події в суспільстві (негативна інформація, пов'язана з появою підробок цінних паперів) впливають на курси цінних паперів (у першу чергу - біржових), а ті - на функціонування економіки. Особлива чутливість фінансового ринку до появи фальшивих цінних паперів пояснюється тим, що для дестабілізації даного фінансового інституту достатньо появи хоча б одного екземпляру фальсифікату [29, с. 71].

Масовим виготовленням високоякісних підроблених грошей, можна значно послабити економіку будь-якої держави. Якщо для таких цілей підробляти такі світові валюти як долар США, англійський фунт стерлінгів, європейську валюту «євро», то наслідком цієї злочинної діяльності може бути спричинення хаосу у

грошово-кредитних відносинах багатьох держав, виникнення загрози міжнародного миру і безпеки. Таке економічне становище може призвести до зниження обороноздатності держави, що й може бути метою фальшивомонетників.

У цій ситуації, необхідно погодитися з російським вченим-міжнародником В.П. Пановим, що «фальшивомонетництво відрізняється своєю розмаїтістю, винятковими масштабами і заподіянням незліченних матеріальних і моральних збитків людям. Крім того, нерідко стає в мирний час засобом нагнітання міжнародної обстановки, ускладнення в галузі співробітництва держав і може спровокувати міжнародні конфлікти» [45, с. 34].

Завдяки науково-технічному прогресу наприкінці ХХ століття, що був досягнутий в поліграфічній промисловості, значно було полегшено фальшивомонетникам у вирішенні проблем з виготовлення складних за малюнком і кольоровою гамою паперових грошей. Цей прогрес, звичайно, торкнувся тих галузей науки і техніки, що пов'язані з карбуванням металевої монети [26, с. 163].

Першою відмінною рисою сучасного фальшивомонетництва є широке використання новітнього високотехнологічного поліграфічного, копіювально-розмножувального і комп'ютерного устаткування, що дає можливість виготовляти фальшиві гроші високої якості і залишатися їм у фінансовому обігу тривалий час. Якщо в 70-80 рр. ХХ століття процес протиправного застосування такого устаткування стримувався обмеженою його кількістю, низькою якістю відтворення, належним контролем за його використанням з боку правоохоронних органів, то сьогодні, з підвищенням якості зображення, масовим, неконтрольованим ввозом його в державу і використанням у різних галузях, значно зросла кількість підробок, виготовлених за допомогою такого устаткування. За даними Секретної служби США, в 1991 році було виявлено 148 випадків фальшивомонетництва, 52 з яких підробки виготовлялися за допомогою конторської копіювально-розмножувальної техніки. В Німеччині в 1992 році на такому устаткуванні було виготовлено 90 % підроблених марок. У Франції в 1990 році виявлено 40 тис. підроблених банкнот, а в 1991 році - 148 тис., з яких 26 тис. банкнот на загальну суму 6 млн. французьких

франків були виконані за допомогою копіювально-розмножувальної техніки. На міжнародних конференціях з проблем боротьби з фальшивомонетництвом 1993 року (м. Ліон, Франція) і 1997 року (Хельсінкі, Фінляндія) Інтерполом були наведені статистичні дані використання копіювальної техніки для підробки грошей - в першій половині 1992 року правоохоронними органами держав-членів Інтерполу було виявлено 1млн. 24 тис. 696 банкнот, виготовлених за допомогою копіювально-розмножувальної техніки різних класів (з них кольоровим копіюванням - 99 тис. 881 банкнота); за цей же період 1993 року було вилучено з обігу 1 млн. 814 тис. 644 підроблених банкнот (з них 131 тис. 354 виготовлені кольоровим копіюванням). З 87 % підроблених банкнот, що вилучаються з обігу Великобританії 33 % виготовлені способом кольорового копіювання, 44 % за допомогою персонального ЕОМ і лише 10 % підробок виготовлено традиційними для фальшивомонетництва способами [46, с. 125 - 126]. Із 47 млн. 500 тис. підроблених купюр доларів США, що потрапили в 2001 році до грошового обігу республіки Беларусь, 39 % були виготовлені з допомогою комп'ютерних технологій [47]. Притім кількість високоякісних фальшивих грошей, виготовлених новітнім високотехнологічним поліграфічним, копіювально-розмножувальним і комп'ютерним устаткуванням, з кожним разом зростає.

Фальшивомонетників-одинаків стає все менше і менше. Тепер усе частіше гроші стали підробляти організовані злочинні угруповання з міжнародною мережею збуту підробок. Найбільш великі і ретельно законспіровані угруповання міжнародних фальшивомонетників знаходяться у США, Аргентині, Франції, Італії, Колумбії, Гонконгу і Таїланді [26, с. 130], Південно-Африканській республіці, Росії, Німеччині і державах Близького Сходу. Про це свідчать результати дослідження, проведеного експертами міністерства фінансів США і Федеральної резервної системи, що виконує роль центробанку США. Із названих держав саме в Росії знаходиться найбільший готівковий обсяг доларів США і виготовляється найбільша кількість фальшивих доларів [48, с. 6]. Як правило, ці організовані злочинні

угруповання спеціалізуються на виготовленні фальшивих доларів США, що є найбільш поширеною світовою валютою.

У 1950 році французький національний центр по боротьбі з фальшивомонетництвом розкрив підпільний «монетний двір» з виготовлення відмінної якості фальшивих доларів США, які протягом 20 років безперешкодно циркулювали в європейських державах [26, с. 123]. У 1982 році у США була ліквідована друкарня, продукція якої - 20-доларові купюри й дотепер вилучаються з обігу [49, с. 248]. У грошовому обігу європейських держав з'явилися 100-доларові банкноти зразка 1998 року, що мають високу якість відтворення зображення. Вони згодом одержали назву «супербанкноти». За даними Інтерполу, ці підробки виготовлялися на Близькому Сході і дотепер практично безперешкодно проходять «банківські фільтри» [50, с. 143].

За даними США, в 1992 році кількість невиявлених у обігу фальшивих грошей в державі збільшилася в два рази в порівнянні з 1984 роком і склала більше 40 млн. доларів. У 2000 році у світовому грошовому обігу знаходиться від 70 до 150 млн. доларів США, тобто кожні 3 із 10-ти тис. банкнот є підробленими. При цьому 60 % фальшивих доларів США циркулюють за межами США. Приблизно 500 млн. доларів США вже конфісковано [48, с. 6].

Взагалі потрібно визнати, що фальшиві гроші найчастіше виготовляються за межами тієї держави, валюта якої є об'єктом підробки. Це відбувається, насамперед тому, що законодавство більшості держав менш суворо карає тих фальшивомонетників, які підроблюють не свою, а чужу валюту.

Цікаві дані про те, де найчастіше з'являється фальшива «чужа» валюта. Так, в Європі нерідко виявляли підроблені гроші Гонконгу, Марокко, Аргентини, Канади, Туреччини і ряду африканських держав, не говорячи вже про колишню валюту європейських країн - Німеччини, Італії, Голландії, Англії та ін. У Африці зареєстрована поява підробленої валюти Італії, Саудівської Аравії, а також Кенії, Марокко, Замбії. В Азії нерідко вилучали фальшиві банкноти Німеччини, Гонконгу,

Індії, Індонезії, Йорданії, Лівану, Таїланду. І все-таки на всіх континентах найчастіше з'являлися підроблені гроші США.

Звичайно, злочинці при виготовленні фальшивих грошей, як правило, не ставлять перед собою мету: ввести в оману фахівців - експертів. Їм досить домогтися такої якості своєї продукції, яку б приймала без усякого сумніву широка публіка. З цього приводу, один із кращих у світі експертів з фальшивомонетництва англієць Джуліус Грант сказав, що виготовлення фальшивих грошей досягло такого поширення, а їхня якість так зросла, що вони представляють собою серйозну загрозу світовому грошовому обігу [26, с. 146 - 148].

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) за період з 1946 по 1976 роки за допомогою поліції різних держав класифікувала близько 6 млн. підроблених грошей і цінних паперів у 89 державах [45, с. 95]. Уже сьогодні підроблені гроші виявлені більше ніж у 100 державах [51, с. 6]. Однак фахівці вважають, що навіть ці катастрофічні за своїми масштабами цифри не відповідають дійсності. Випадків фальшивомонетництва набагато більше.

У Франції щорічно вилучають близько 12 млн. банкнот, Німеччині - 9, Бельгії - 6, на Британських островах - 5, Колумбії - 3 млн. [17, с. 106]

З квітня 2000 року Китай розгорнув широкомасштабну поліцейську боротьбу з виготовленням підроблених грошових знаків. Особливу увагу міністерство громадської безпеки КНР спрямовує на південно-східні регіони, так як у цих районах держави процвітає фальшивомонетництво. В 2000 році в південно-китайській провінції Гуандун були страчені чотири злочинці за виготовлення і контрабанду фальшивих китайських юаней на суму 65 млн. (близько 7 млн. доларів США) і грошових знаків інших держав [52].

Останнім часом оприлюднюються деякі факти підробки грошей урядами декількох держав. Стало відомо, що в 1980-х роках ЦРУ, крім постачання повстанців у Афганістані зброєю, забезпечувало їх ще й підробленими афганськими грошима на суму близько 2 млн. доларів США. Підроблені гроші дозволяли

повстанцям платити прибічникам значні суми за перевезення зброї і припасів на території Афганістану, а також забезпечувати підкуп [53, с. 536 - 537].

У 1989 році група Конгресу США з вивчення питань тероризму дійшла до висновку, що одним із найбільших виробників фальшивих доларів США є Іран. Було встановлено, що фальшиві долари виготовляються на друкарні Національного іранського банку, із залученням висококласних фахівців, які одержали освіту у США. Висока якість підробок, безумовно, пов'язана з використанням сучасної технології. Це привело фахівців Мінфіну США до висновку, що до їх виготовлення причетні «ворожі уряди». В першу чергу - Іран, і під підозрою Сирія, Китай, Пакистан, Північна Корея. В липні 1995 року в місті Ларнака на Кіпрі був затриманий громадянин Лівії, в автомобілі якого були виявлені 100-доларові купюри. Було встановлено, що дана особа співробітничала із спецслужбами Ірану, а також з міжнародними злочинними угрупованнями, що займалися поширенням фальшивих доларів США [54, с. 45].

Як вже зазначалося, руйнування фінансової системи держави шляхом «розведення» її масою підроблених грошей може призвести до розвалу її економіки. Це особливо яскраво проявляється на прикладі Іраку. Під час війни 1990 - 1991 рр. у Перській затоці в Ірак надходила велика кількість фальшивих динарів. Фальшиві гроші сприяли посиленню і без того значних темпів інфляції. Через припинення ділових зв'язків Іраку з Великобританією, де раніше друкувалися динари на відмінному папері, їх почав штампувати Ірак на низькосортному папері. В результаті цього підробити їх стало значно легше. Група держав, до якої входили, як вважають, Саудівська Аравія, Ізраїль, Іран і США, наповнювала грошовий обіг Іраку фальшивими динарами відмінної якості [55, с.388]. Їхній план ґрунтувався на тому, що велике вливання фальшивих грошей повинно викликати серію відповідних значних стрибків цін, дестабілізуючи тим самим економічну діяльність Іраку [56, с. 1].

Внаслідок цього, уряд Іраку змушений був у травні 1992 року звернутися до Генерального секретаря ООН Бутроса Галі із спеціальним листом, у якому

обвинуватив США в організації перекидання в Ірак фальшивих динарів, «щоб разом з Іраном, Саудівською Аравією і Ізраїлем підірвати економіку країни».

Результатом прийнятих заходів з протидії масовому напливу фальшивих динарів було опублікування 10 травня 1992 року Іракською Радою революційного командування декрету про вилучення всіх купюр вартістю в 100 динарів і введення покарання у вигляді довічного ув'язнення за використання фальшивих динарів як засобу обігу. Особа, яка контрабандно ввозила в країну фальшиві гроші, піддавалася вищій мірі покарання - страті [55, с. 388].

Становлення ринкової економіки в країнах колишнього СРСР, у тому числі України, супроводжується зростанням загальної кількості злочинів у сфері економічної діяльності, серед яких чільне місце посідає фальшивомонетництво. Серед основних причин, що обумовили з початку 90-х років XX століття різке збільшення проявів фальшивомонетництва, варто назвати наявність «прозорих» кордонів, що сприяють практично безперешкодному переміщенню фальшивомонетників; дефіцит грошової маси, введення в обіг грошових знаків нових зразків без прийняття необхідного обсягу превентивних заходів для припинення фактів їхньої підробки та ін. Чималий вплив на поширення даного злочину мали істотні зміни, що відбулися в характеристиці фальшивомонетництва. Про це свідчить транснаціональний характер діяльності злочинців і підвищення рівня їхнього професіоналізму. В Росії, наприклад, кількість виявлених фактів виготовлення і збуту підроблених грошових знаків і цінних паперів у період з 1990 по 1995 роки склала з 61 до 14 тис. 884 злочинів [29, с. 33]. Зростає кількість фальшивих доларів США, що різними незаконними шляхами потрапляють в фінансовий обіг Росії. В 1990 році в Росії було виявлено 472 підроблені банкноти на суму 38 тис. 470 доларів США. В 1992 році число фальшивок зросло більш ніж на 12 тис., а сума вилучених з обігу фальшивих грошей виросла далеко за мільйон доларів США. В 1993 році вона досягла вже 2 млн. 228 тис. 708 доларів США [26, с. 228]. За 1998 рік в установах Центрального банку Росії виявлено більше 8 тис. підроблених купюр американських доларів різного номіналу [57, с. 4].

За даними МВС Росії, на території держави щомісяця з'являється 4 - 5 видів фальшивих доларів США, якість яких постійно зростає. Значну кількість цих підробок виготовляють в Чечні і Азербайджані, де ця справа поставлена на організовану основу [26, с. 228]. Завдяки фінансовій підтримці релігійних організацій фундаментального толку, чеченські терористи субсидіюють розвиток фальшивомонетництва в багатьох країнах Близького і Середнього Сходу. Підроблені долари США потрапляють у грошовий обіг у найбільш віддалених регіонах Росії [58]. В 2002 році на Північному Кавказі розкрита діяльність підпільних типографій з виготовлення високоякісних підроблених доларів США. Встановлено 5 поліграфічних виробництв, розташованих на території Чечні і Інгушетії. Загальний номінал вилучених фальшивих купюр складає 3 млн. доларів США [59].

У 2002 році в Москві припинена діяльність злочинної групи, яка виготовила декілька десятків мільйонів доларів США. Ця група фактично монополізувала ринок з виготовлення фальшивих банкнот США в особливо великих розмірах і їхнього збуту в Росії. Згідно висновку експертів, банкноти мають рівень захисту, що не дозволяє розпізнати підробку шляхом перевірки на спеціальному обладнанні комерційних банків і пунктів обміну валют [60].

Останнім часом на території Росії зросла кількість підроблених рублів. У 2002 році в країні зафіксовано 23 тис. випадків підробки грошей, затримано більше 3 тис. фальшивомонетників, з яких 69 % підробляли російські рублі [39]. Федеральна служба з економічних і податкових злочинів МВС Росії констатує, що за перше півріччя 2004 року з обороту було вилучено 11 тис. 693 фальшивих купюр на суму 3 млн. 380 тис. рублів [61]. У цьому ж році правоохоронними органами Росії на території Московської і Ростовської областей була затримана злочинна група, яка виготовила фальшивих близько 5 млн. 500 тис. рублів [62].

Різке зростання випадків фальшивомонетництва спостерігається в республіці Беларусь. До 1990 року в державі були зареєстровані поодинокі випадки підробки грошових знаків, а з 1993 по 2003 роки цей показник складає з 955 до 2761.

Протягом 4 місяців 2004 року зареєстровано 988 фактів підробки, вилучено 2342 фальшиві купюри. Із загальної кількості зареєстрованих фактів 830 (84 %) припадає на збут іноземної валюти, з яких 671 долари США (16 купюр за своїми фізико-хімічними характеристиками, способами поліграфічного друку і елементами захисту практично не відрізняються від оригіналів), 50 євро, 10 рублів ЦБ Росії, 8 злотих республіки Польща. Особливу стурбованість викликає підробка національної валюти. За аналогічний період зареєстровано 158 таких фактів, вилучено 406 купюр різних номіналів [63]. Правоохоронними органами республіки Беларусь виявлено у грошовому обігу підроблені купюри вартістю 100 доларів США, що мають кліше D4 і Q2. Місце їхнього виготовлення - Дагестан. Встановлено, що в державі практично кожна п'ята підроблена сотня доларів була виготовлена саме там [47].

Високий рівень фальшивомонетництва спостерігається в Україні. Цей вид злочинної діяльності охопив усі регіони нашої держави, але найбільша кількість випадків підробок грошей зареєстрована в обласних центрах і промислово розвинутих містах [51, с. 6]. В Україні існують організовані злочинні угруповання, що спеціалізуються виключно на виготовленні і збуті національних та іноземних грошових знаків. До них відносилася злочинна група, яка була затримана правоохоронними органами у Львові в 1998 році за виготовлення підроблених 500 тис. доларів США. [64, с. 24]. І таких випадків багато.

За даними МВС України, число зареєстрованих випадків фальшивомонетництва в Україні складає: за 1992 рік - 1507; 1993 рік - 2040; 1994 рік - 1237; 1995 рік - 1894; 1996 рік - 2816 [65, с. 41]; 1997 рік - 3646; 1998 рік - 4027; 1999 рік - 2790 [66, с. 3]. За три квартали 2003 року Національним Банком України виявлено фальшивих гривень на 8 - 9 % більше, ніж за аналогічний період 2002 року [67].

Значну кількість підроблених грошей правоохоронні органи виявляють в Києві. Це пов'язано з тим, що саме у столиці знаходиться в обігу 2/3 всієї маси національної валюти, що полегшує збут фальшивок. Статистика свідчить: в Києві в

1996 році зафіксовано близько 120 випадків фальшивомонетництва; 1997 році - 620; 1998 році - 660; 1999 році - 398 [68].

У 1999 році на території України було зафіксовано 40 варіантів купюр, подібних до банкнот Національного банку України, - значна частина з них була виготовлена з використанням комп'ютерної і копіювальної техніки. Було вилучено фальшивої гривні на суму 120 тис. (домінували банкноти номіналом 10 і 20 гривень зразка 1992 року), близько 175 тис. доларів США (переважно 100-доларові банкноти) і більше 6 тис. німецьких марок, також номіналом 100 DM. Працівниками міліції було ліквідовано 10 підпільних майстерень з виготовлення фальшивих грошей, обладнаних комп'ютерною і копіювальною технікою. Припинено діяльність 48 злочинних груп, до яких входило 153 фальшивомонетників. Більшість з них діяла в Києві, Львові, Луганську, Дніпропетровську і Тернополі. Вже на початку 2000 року в Україні було ліквідовано 15 підпільних майстерень з виготовлення фальшивих грошових знаків [69, с. 19 - 20]. У 2002 році припинено діяльність 78 злочинних угруповань, 14 з яких мали ознаки організованих угруповань [70].

Фальшиві гривні знаходяться в обігу поруч з справжніми грошовими знаками, і відсоток підробленої національної валюти до загального обсягу готівки в державі постійно зростає (на 2000 рік становив близько 0,01 %) [51, с. 6]. Причому, способи їх виготовлення стають все більш технологічними, а завдані збитки більш значними, дестабілізуючи фінансову діяльність держави.

Важко недооцінити загрозу, яку представляють для економіки України злочинні угруповання, що спеціалізуються на виготовленні фальшивих грошей з використанням сучасного поліграфічного устаткування і матеріалів. Велика небезпека полягає в тому, що вони також наполегливо опановують підробку цінних паперів і платіжних (кредитних) карток.

Фальшивомонетникам деяких зарубіжних держав вдалося налагодити масове виробництво підроблених гривень. За висновками експертів, ці грошові знаки відрізняються дуже високим рівнем технічного виконання. Вони контрабандою ввозяться великими партіями в Україну і реалізуються через неофіційні канали. В

1999 році на території України були зареєстровані 20-ти гривневі банкноти зразка 1992 року, виготовлені на високому рівні. В ході розслідування з'ясувалося, що ці фальшивки надійшли з Польщі. Було встановлено, що саме в Польщі і Росії виготовляється значна кількість фальшивих доларів США, які контрабандою ввозяться в Україну. Внаслідок цього, УМВС України в областях змушені були налагодити прямі контакти з правоохоронними органами Польщі і Росії для боротьби з цим злочином [51, с. 6].

Неспинно зростаючий рівень фальшивомонетництва не міг не турбувати міжнародне співтовариство. Насамперед, тому, що цей вид злочинної діяльності має тяжкі наслідки для всього людства і, переступивши кордони держав, робить життя людей все більш тривожним. Для забезпечення безпеки, Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року визнала фальшивомонетництво злочином, що в однаковій мірі порушує інтереси кожної держави, представляє небезпеку для міжнародного спілкування. Це у значній мірі є перешкодою перед фальшивомонетниками.

Фальшивомонетництво як злочин торкається основ життя людства, заважає нормальним міждержавним відносинам, представляє небезпеку і для внутрішнього життя будь-якої держави. Виходячи з особливої соціальної небезпеки не лише для конкретної держави, але й для всієї світової спільноти, міжнародне право відносить фальшивомонетництво до особливої категорії кримінальних *злочинів міжнародного характеру*. З таким визначенням даного злочину погоджуються відомі вчені-міжнародники І.І. Карпець [71, с. 48], В.П. Панов [72, с.123], В.М. Кудрявцев [73, с. 123], Л.Д. Тимченко [74, с. 432] та ін.

Головним критерієм зазначеного злочину міжнародного характеру є закріплення його складу у спеціальному міжнародному договорі (Міжнародній конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року), інкорпорованого надалі національними кримінальними кодексами. Цей формально-юридичний критерій можна брати до уваги лише як додатковий, можливо, такий, що свідчить

«про завершення процесу погодженої кваліфікації діяння як злочину міжнародного характеру» [75, с. 195].

Фальшивомонетництво як злочин має міжнародний характер не за складом, а за обставинами його скоєння, тобто «злочин, карається внутрішнім правом, але в силу конкретних обставин має міжнародний характер» [76, с. 52]. Фальшивомонетництво як злочин міжнародного характеру завдає шкоди міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку, тому небезпечний не лише за своїм характером, але і за наслідками. Причому за наслідками не лише в юридичному сенсі, але й в політичному і морально-етичному.

Таким чином, фальшивомонетництво як злочин міжнародного характеру - це злочинне діяння, передбачене Міжнародною конвенцією по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, котре зазіхає на дружні відносини між державами, наносить шкоду мирному співробітництву держав у різних сферах відносин (економічних, соціальних, майнових), а також організаціям і громадянам, і карається згідно з нормами національного кримінального законодавства, встановленими відповідно до згаданої конвенції.

Не можна не погодитися з думкою І.І. Карпеця, що злочини міжнародного характеру інколи можуть тісно примикати до міжнародних злочинів, можуть стати їхньою складовою частиною, тобто бути своєрідним резервом міжнародних злочинів [77, с. 51, 105]. До таких злочинів міжнародного характеру слід віднести фальшивомонетництво. Наприклад, у випадку масової підробки світових валют, як уже зазначалося, можна цілком або частково паралізувати на тривалий час життєво важливі функції багатьох держав, тим самим поставивши під загрозу міжнародний мир і безпеку. Навіть існують держави, що не лише не ведуть боротьбу з фальшивомонетництвом, але й всіляко заохочують ці дії, перетворюючи їх у знаряддя зовнішньої політики. В цих випадках фальшивомонетництво як злочин міжнародного характеру наближається до міжнародних злочинів, за скоєння яких несуть відповідальність не лише фізичні особи, котрі вчинили злочин, але й причетні до нього держави.

З історії міжнародного права відомо про тенденцію віднесення фальшивомонетництва і деяких інших злочинів міжнародного характеру до міжнародних злочинів, у відношенні яких має місце конфлікт національних юрисдикцій або взагалі важко встановити територіальну юрисдикцію будь-яких визначених держав [78, с. 9]. Перша Міжнародна конференція з уніфікації кримінального законодавства, що проходила в 1927 році у Варшаві (Польща), поряд з іншими злочинами міжнародного характеру віднесла підробку металевих грошей і державних цінних паперів до міжнародних злочинів [79, с. 336].

Не випадково Комісія міжнародного права, розробляючи проект кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, не внесла до нього будь-яких положень про квазіміжнародні злочини, до яких відноситься фальшивомонетництво, відносячи їх до питань, що стосуються колізій законів різних держав і юрисдикційних конфліктів у міжнародних кримінальних справах [80, с. 12].

На жаль, жодна сучасна держава світу незалежно від рівня її розвитку не має імунітету проти фальшивомонетництва. Величезні ресурси злочинців і злочинних угруповань роблять боротьбу правоохоронних органів з цим злочином нерівномірною. Навіть в тих випадках, коли фальшивомонетництво як злочин має місце в межах національних кордонів, існують стимули для міжнародного співробітництва в боротьбі з ним. Без уніфікації у визначеній мірі національних кримінально-процесуальних норм різних держав, що регламентують процес розслідування і оперативно-розшукову діяльність, без об'єднання і координації зусиль правоохоронних органів багатьох держав світу подолати це соціальне зло неможливо. Необхідно визнати, що найбільш важливим елементом ефективної протидії фальшивомонетництву, що набуває останнім часом усе більшого глобального характеру, є міжнародне співробітництво держав.

Ще стара доктрина міжнародного права визнавала міжнародне зобов'язання всіх держав карати осіб, які скоїли цей злочин, і необхідність прийняття спільних дій для його попередження і припинення [81, с. 310]. З цього приводу відомий німецький юрист А. Гефтер писав, що «будь-яке дійсне і безумовне заперечення

прав людей і народів, будь-який замах загального або приватного характеру, спрямований проти цих прав, складає порушення міжнародного права, образу всіх держав і викликає загальні зусилля до його придушення» [71, с. 13].

На думку російського ученого-міжнародника В.І. Трубнікова, було б зовсім неправильно зводити проблеми міжнародного співробітництва до вироблення лише його правових рамок [82, с. 76]. Необхідно виробити загальну філософію боротьби з фальшивомонетництвом як кримінальним злочином, поклавши в її основу необхідність об'єднання зусиль міжнародного співтовариства для протидії цьому явищу, безкомпромісність (в остаточному підсумку) такої боротьби, невідворотність відповідальності за його вчинення, нарешті, формування і підтримка у світі атмосфери активного заперечення злочину.

Під міжнародним співробітництвом у боротьбі з фальшивомонетництвом необхідно розуміти комплекс заходів, що здійснюються державами на міжнародному рівні щодо попередження, припинення і притягнення до відповідальності винних у скоєнні даного злочину. Сюди входять як практичні заходи, що здійснюються державами для розкриття злочину, розшуку і видачі злочинців зацікавленим державам, так і заходи з попередження фальшивомонетництва; надання взаємної правової допомоги; обміну державами досвідом у цій сфері; проведення наукових досліджень; надання професійно-технічної допомоги державам; обміну і навчання фахівців у міжнародних і національних центрах; розширення контактів між представниками різних держав на основі взаємності; договірно-правової координації боротьби з фальшивомонетництвом та ін. Усі ці заходи повинні здійснюватися на основі двосторонніх і багатосторонніх угод [83, с. 7, 9].

З цього приводу можна розмежувати два механізми регулювання міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом: а) договірно-правовий (або конвенційний); б) інституційний, в рамках міжнародних організацій.

Договірно-правовий механізм включає: міжнародні угоди, конвенції і договори, які зобов'язують держави, що є сторонами цих документів, вживати різні заходи як організаційного, так і правового характеру для протидії злочину і надання необхідної правової допомоги іншим державам, які звернулися за подібною допомогою. Виникнення міжнародних правоохоронних організацій є відгуком на потребу держав у постійних формах узгодження і координації спільних зусиль у визначеній галузі і заданих межах. Між двома названими механізмами співробітництва держав існує постійна взаємодія.

Обсяги, основні напрями і форми міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом визначаються змістом і особливостями даного злочину як явища конкретного суспільства, в значній мірі - національною політикою конкретної держави в галузі боротьби зі злочинністю. Разом з тим міжнародне співробітництво держав у цій сфері тісно пов'язане з певним історичним рівнем розвитку співробітництва в цілому, в політичній, соціально-економічній, гуманітарній, культурній, правовій, військовій та інших [84, с. 511].

Останнім часом сфера зазначеного міжнародного співробітництва держав значно розширюється. Крім загальних питань боротьби з фальшивомонетництвом, стали розглядатися проблеми причин і тенденцій даного злочину [85, с. 14].

У сучасному міжнародному праві боротьба зі злочинністю, зокрема з фальшивомонетництвом, відноситься до пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва держав і зумовлена необхідністю взаємодії різних держав у цій важливій справі. Поширення злочинності перетворило цю боротьбу на одну з головних соціальних проблем і обумовило необхідність взаємодії держав у справі її вирішення. Світова спільнота повинна прагнути до того, щоб міжнародне співробітництво в боротьбі з фальшивомонетництвом відповідало основним закономірностям розвитку суспільства; враховувало конкретно-історичні умови різних держав, передовий досвід і досягнення науки; знаходилося під контролем міжнародної громадськості. При цьому держави не повинні забувати, що здійснювати міжнародне співробітництво надзвичайно складно, адже тут загальні

політичні проблеми, які стосуються цього явища в цілому, як би прикриті багатьма професійними питаннями і проблемами.

Міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом повинно ґрунтуватися на системі визначених критеріїв, стандартів, тобто міжнародно-правових принципів. У міжнародному праві під міжнародно-правовими принципами розуміють загальні, керівні, загальновизнані положення, що покликані забезпечити стабільне і ефективне функціонування міжнародної системи. В правовій літературі розповсюдженою є думка про те, що міжнародно-правові принципи доцільно розділити на дві групи. Першу групу складають основні (загальні) принципи, які характеризуються загальновизнаними положеннями, дія яких поширюється на всю сферу міжнародного права. До другої групи відносяться спеціальні (галузеві) принципи, які характеризуються більш вузькою сферою застосування, обумовленою специфікою предмета міжнародно-правового регулювання [86, с. 70 - 78], [87, с. 171 - 203, 212 - 217].

Між основними (загальними) і спеціальними (галузевими) принципами існує відношення субординації. Спеціальні (галузеві) принципи не можуть суперечити загальним принципам сучасного міжнародного права [88, с. 8]. Міжнародне співробітництво в боротьбі з фальшивомонетництвом є лише частиною міжнародного співробітництва держав, тому, крім спеціальних (галузевих), на нього також поширюються всі основні (загальні) принципи міжнародного права.

Основні (загальні) принципи міжнародного права, на думку вчених-міжнародників Д.І. Фельдмана і В.М. Лихачова, складають його фундамент, направляють і координують всі стадії правового регулювання міжнародних відносин, виступають критерієм законності [89, с. 87]. Вони закріплені в Статуті Організації Об'єднаних Націй 1945 року [90], «Декларації про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом ООН 24 жовтня 1970 року» і Декларації принципів, яка є частиною Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1 серпня 1975 року [91, с. 65 - 79].

До основних (загальних) принципів міжнародного права, яких у галузі співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом необхідно гранично точно і неухильно дотримуватися відносяться: суверенна рівність держав; невтручання у внутрішні справи; повага прав людини і основних свобод; сумлінне виконання зобов'язань з міжнародного права; незастосування сили або погрози силою; непорушність кордонів, територіальна цілісність держави; міжнародне співробітництво держав [85, с. 5].

Значний інтерес представляє *принцип міжнародного співробітництва держав*. Як уже неодноразово було відмічено, цей принцип повинен широко застосовуватися в боротьбі з фальшивомонетництвом, тому, що цей злочин визнається небезпечним для всієї світової спільноти і, природно, вимагає застосування спільних заходів для його протидії.

Статут Організації Об'єднаних Націй й інші міжнародно-правові документи самі по собі є втіленням *принципу міжнародного співробітництва*. Вони можуть вважатися складовою частиною міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом і покликані забезпечувати викорінювання даного злочину.

На думку вчених-міжнародників Л.Н. Галенської [88, с. 15] і О. Виноградової [92, с. 92], міжнародне співробітництво в галузі боротьби зі злочинністю не має обов'язкового характеру для держав. Однак останнім часом спостерігаємо, що загальновизнаний *принцип міжнародного співробітництва* почав одержувати широку матеріальну основу, що свідчить про повну готовність і рішучість більшості держав світу до спільної або самостійної боротьби із небезпечними злочинами, в тому числі з фальшивомонетництвом.

Міжнародно-правова література, в якості спеціальних (галузевих) принципів міжнародного співробітництва боротьби зі злочинністю, розглядає принципи невідворотності покарання, гуманності, ефективності, швидкого реагування.

Зміст *принципу невідворотності покарання* полягає в тім, що кожна особа, яка скоїла злочин, у тому числі й фальшивомонетництво, повинна підлягати відповідальності й понести певне покарання [93, с. 152 - 168], [94, с. 72 - 77]. Цей

принцип зобов'язує держави координувати свої дії з притягнення злочинців до індивідуальної кримінальної відповідальності, де б вони не знаходилися.

Принцип невідворотності покарання представляє собою основу, що уможлиблює міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом. Адже саме необхідність притягти до відповідальності кожного фальшивомонетника призводить до міжнародного співробітництва держав і диктує його форми.

Цей принцип поширюється на всіх осіб, які скоїли злочини, передбачені Міжнародною конвенцією по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, і які повинні притягатися до відповідальності. Крім того, конвенція передбачає видачу злочинців, і якщо видача з яких-небудь підстав визнається державою неможливою, остання зобов'язана покарати злочинця сама (статті 8 - 10) [95, с. 44].

Не можна погодитися з Л.Н. Галенською в тім, що *принцип невідворотності покарання* поширюється не на всі види злочинів. З-під його дії виключені всі види злочинів, які мають політичний характер [88, с. 26]. Підробка грошей, як уже зазначалося, часто використовувалася одними державами в якості знаряддя політичного впливу на інші держави, що, звичайно, ставило під загрозу існуючі дружні міждержавні відносини. Відповідно до ст. 18 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року: «дії, передбачені у ст. 3 конвенції, повинні бути в кожній державі кваліфіковані, переслідувані й осуджені згідно із загальними правилами його внутрішнього законодавства, але, щоб не була забезпечена безкарність за них» [95, с. 47]. Тому *принцип невідворотності покарання* у випадку скоєння фальшивомонетництва як окремими індивідами, так і державою обов'язково повинен застосовуватися незалежно від характеру даного злочину.

З *принципом невідворотності покарання* тісно пов'язаний *принцип гуманності*, включений до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року [96, с. 21 - 39], Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини 1950 року [96, с. 108 - 124], Зводу принципів захисту осіб, що

піддаються затриманню або ув'язненню в будь якій формі 1988 року [97, с. 31 - 37], Основних принципів поводження з ув'язненими 1990 року [97, с. 188 - 189], Мінімальних стандартів і правил поводження з ув'язненими 1955 року [97, с. 174 - 189] та ін. Враховуючи цей принцип жодний фальшивомонетник не повинен уникнути покарання, однак це покарання повинно відповідати меті ресоціалізації злочинця. Покарання є не лише карою за скоєне, воно також містить в собі вимогу до перевиховання, виправлення [88, с. 26].

Дотримання *принципів ефективності і швидкого реагування* вкрай важливо в розкритті і розслідуванні фальшивомонетництва, особливо, як прояву організованої злочинної діяльності.

Принцип ефективності пов'язаний з реалізацією функцій правоохоронними органами з максимальною результативністю, при мінімальних затратах і сил.

Принцип швидкого реагування обумовлюється негайним прийняттям заходів для виконання міжнародних доручень, спільних операцій [98, с. 113].

Загальні принципи співробітництва України зі світовою спільнотою визначає Конституція України. У ст. 18 Конституції вказується на безперечне забезпечення національних інтересів безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародної спільноти за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [99, с. 5].

За роки незалежності на основі Конституції України сформувалася певна правова база, що регламентує міжнародне співробітництво правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом. Згідно з ст. 7 Закону «Про правонаступництво України» для української держави зберігають юридичну силу низка договорів колишнього СРСР (наприклад, з Угорщиною, Фінляндією, Кіпром та іншими державами) [100, Ст. 617]. Останнім часом Україною як суверенною державою укладені двосторонні договори про правову допомогу з Польщею, Молдовою, Грузією, державами Балтії (Латвією, Литвою, Естонією) та іншими. В рамках Співдружності Незалежних Держав необхідно зазначити Конвенцію про правову допомогу і правові відносини в цивільних,

сімейних та кримінальних справах 22 січня 1993 року, відому як Мінська конвенція [101, с. 1049 - 1082] і Протокол до неї, учасницею яких є Україна.

Подальша гармонізація співробітництва правоохоронних органів України з іншими членами світової спільноти в зазначеній сфері впливає з положення ст. 9 Конституції України, де зазначено: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [99, с. 5]. Реалізація цього конституційного положення дає можливість постійно розширювати межі національного законодавства України, збагачувати його за рахунок норм і принципів міжнародного права.

На жаль, питання взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з фальшивомонетництвом як і з іншими злочинами на державному рівні ще недостатньо відрегульовані, а недоліки їх практичної реалізації відбиваються на престижі держави, її здатності до захисту демократичних засад. На розширеному засіданні Координаційного Комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю (10 березня 1999 року) Президент України Л.Д. Кучма відзначив рішучість в діях правоохоронних органів, разом з тим звернувши увагу на ще досить низький показник їхньої взаємодії на міжнародному рівні: «Прикро, але пройдисвіти набагато швидше оволоділи міжнародним досвідом злочинного збагачення, ніж держава методами боротьби з ними» [102, с. 4].

Треба зауважити, що підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, зокрема з фальшивомонетництвом, є актуальною проблемою для України як у внутрішньому, так і зовнішньому аспектах. Від того, наскільки правильно й своєчасно взаємодіятимуть національні правоохоронні органи із зарубіжними, залежить успіх у протидії фальшивомонетництву, зміцненню правопорядку. Розв'язання цієї проблеми потребує немалих зусиль, часу, але неодмінно послужить інтересам не лише України, а й всього світового співтовариства. Отже, масштаби підробки грошей на зламі тисячоліть вимагають розробки та втілення єдиної політики, стратегії й тактики боротьби з цим злочином правоохоронними органами всіх держав.

1.2. Фальшивомонетництво - злочин транснаціонального характеру

Загальні процеси європейського і світового взаємозв'язку, глобалізації економічних, політичних та інших відносин, що підкріплюються новими комунікаційними можливостями, все більше охоплюють сферу злочинності. Найбільш наочно це проявляється в тім, що разом із законослухняними громадянами злочинцям стало легше проникати через державні кордони, а також у поширенні кримінальних проявів у транснаціональному просторі. Вихід злочинної діяльності за межі конкретних держав породжує транснаціональну злочинність, що ставить її на значно вищий ступінь небезпеки в порівнянні з національною злочинністю. Пов'язані з цим фактом проблеми і завдання вже досить відомі, вони, власне кажучи, стали предметом практичного вирішення правоохоронних органів, наукового розгляду вчених [103, с. 23].

Світова спільнота стурбована зростанням транснаціональної злочинності, не кажучи про транснаціональну організовану злочинність, яка ще більше підриває політичну стабільність, соціальні і культурні основи всього суспільства. Ще необхідно оцінити цю величезну реальну шкоду, яку наносить транснаціональна організована злочинність світовому співтовариству. В цьому плані важливі глобальні дослідження, що проводяться Центром з міжнародного попередження злочинності для оцінки транснаціональних організованих злочинних груп [104, с. 351]. За деякими підрахунками, транснаціональними злочинами спричиняється шкода, яка у грошовому еквіваленті перебільшує річний бюджет невеликої держави [105, с. 42].

Сучасна транснаціональна злочинність має багато форм і проявів [106, с. 114]. Необхідно погодитися з російськими і вітчизняними вченими А.А. Бова [107, с. 227], Ю. Тихомировим [108, с. 5], М.П. Яблоковим [109, с. 22], П.Д. Біленчуком, С.Е. Єркеновим, А.В. Кофановим [98, с. 99, 103], В. Ковальським і В. Михальчуком [110, с. 1], що до транснаціональних злочинів, котрі представляють найбільшу загрозу для цілісності фінансових та комерційних інститутів як окремих держав, так і світової спільноти, поряд з тероризмом, торгівлею людьми,

незаконним обігом наркотиків, контрабандою, економічним шпигунством, крадіжкою інтелектуальної власності, відноситься й фальшивомонетництво.

Як уже зазначалося, фальшивомонетництво найчастіше посягає на внутрішньодержавний, національний правопорядок. Одночасно воно зачіпає інтереси інших держав або міжнародного співтовариства, підриваючи основи співробітництва держав і інші сторони міжнародних відносин. По своїй юридичній природі фальшивомонетництво відноситься до загальнокримінальних злочинів, ускладнених «іноземним елементом». У залежності від ознак злочину «іноземні елементи» можна умовно розподілити на окремі групи.

Перша - відноситься до суб'єкту злочину, що буде носити міжнародний характер, якщо виконавці і їхні співучасники є громадянами декількох держав. Приміром, одні особи підробляли гроші в Мексиці, інші перевозили і поширювали їх у країнах Європи. [45, с. 68] До цієї групи можна віднести такі випадки фальшивомонетництва: в 2002 році в Зіньківському районі Полтавщини було знешкоджене організоване злочинне угруповання з міжнародними зв'язками, до складу якого входили громадяни України і Болгарії, які займалися збутом фальшивих грошей, ввезених в Україну незаконним шляхом [111]; у 2003 році в Об'єднаних Арабських Еміратах була припинена діяльність злочинної групи, до складу якої входили громадянин Росії і Сирії, які намагалися збути 1 млн. підроблених доларів США [112].

Друга група «іноземних елементів» може бути віднесена до об'єкту злочинного зазіхання, що не завжди збігається з місцем скоєння злочину. Класичним прикладом є незаконне виготовлення американських доларів в Німеччині, збут підробок іноземним туристам у Франції, Іспанії й інших країнах [45, с. 68]. До цієї групи можна віднести такі випадки фальшивомонетництва: в 1995 році польська поліція конфіскувала 4 тони грошового паперу, що були викрадені на фабриці Лагенсдорф у Німеччині і виготовлені з нього підроблені російські рублі [113]; в 2000 році в монгольському місті Дархана поліція виявила 1 млн. 8 тис. 600 підроблених доларів США, що

мають чеченське походження [114]; в січні 2003 року італійська поліція виявила 1млн. високоякісних підроблених доларів США, що призначалися для перевезення до країн Близького Сходу [115]. Даними злочинами спричиняються економічні збитки, в першу чергу, грошовому обігу тих країн, національна валюта яких була підроблена. За цією ознакою фальшивомонетництво і відноситься до транснаціональних злочинів.

I, третя група - поєднує «іноземні елементи», пов'язані з об'єктивною стороною злочину, яка юридично закріплена в міжнародних договорах, конвенціях у силу їхньої міжнародної небезпеки й особливих міжнародних зобов'язань держав по боротьбі з ним [45, с. 68]. В даному випадку об'єктивна сторона підробки грошових знаків як злочину закріплена в Міжнародній конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року [95, с. 43].

Ріст чисельності та можливостей транснаціональних злочинних організацій, що здійснюють великомасштабну підробку грошей в різних державах, практично робить малоефективною боротьбу з ними силами однієї держави. Найчастіше окрема держава може ліквідувати лише кілька ланок такої злочинної організації, що знаходяться на її території, засудити частину її членів. Дістатися ж до ватажків транснаціональної злочинної організації і паралізувати їхню діяльність зазвичай не вдається. Вони, як правило, знаходяться в безпечних місцях, якими переважно є держави з досить слабкою системою кримінального правосуддя. Лише при добре налагодженому міжнародному співробітництві можна буде вчасно виявляти і послідовно знешкоджувати злочинну діяльність названих кримінальних організацій, спочатку окремих їхніх ланок, а потім і їх цілком [109, с. 22 - 23].

Звичайно, протидія фальшивомонетництву як транснаціональному злочину повинна починатися всередині держави з повного та своєчасного виконання всіх необхідних заходів для попередження і припинення вітчизняного фальшивомонетництва (що не виходить за рамки конкретної держави). Ефективність такої боротьби цілком залежить від конструктивності й оперативності співробітництва на багатьох рівнях, тобто між усіма компетентними державними

установами всередині держави; між державними установами і громадськістю, а також між правоохоронними органами і приватними підприємствами (цей метод вдало використовує Міжнародна організація кримінальної поліції - Інтерпол і Європейське поліцейське відомство - Європол, які уклали угоди про співробітництво з відомими компаніями, що виготовляють і обслуговують платіжні картки).

Міжнародного співробітництва в боротьбі із транснаціональними злочинами було досягнуто в рамках спеціалізованого центру Асоціації держав південно-східної Азії АСЕАН по боротьбі з транснаціональною злочинністю (ASEAN Center for Combating Transnational Crime). Центр забезпечує спільне використання такими державами-членами, як Бруней, Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни бази даних, а також упровадження в практику правоохоронних органів нових методів боротьби з транснаціональними злочинами [116, с. 28].

Останнім часом відзначається активізація транснаціональної злочинності, зокрема фальшивомонетництва, що знаходить нові форми, про що свідчить транснаціональна організована злочинність. З'являються факти скоєння злочинів організованими міжнародними злочинними угрупованнями, які будуються як на основі національних злочинних організацій (китайські, афганські, в'єтнамські, що об'єднані в централізовані злочинні угруповання), так і на основі міжнаціональних груп, організованих за принципом знайомств і земляцтв (нігерійці) [98, с. 99]. Поява нових форм транснаціональних союзів між організованими злочинними угрупованнями вимагає від держав прийняття значно ефективніших дій.

Необхідність в міжнародному співробітництві держав у боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю підтверджено деякими міжнародно-правовими документами: Буенос-Айреською декларацією про попередження організованої транснаціональної злочинності і боротьби з нею, прийнятою Регіональним семінаром на рівні міністрів у зв'язку з Неапольською політичною декларацією і Глобальним планом дій проти транснаціональної організованої злочинності 27 - 30 листопада 1995 року в Буенос-Айресі; Дакарською декларацією

про попередження організованої транснаціональної злочинності, корупції і боротьби з ними, прийнятою регіональним семінаром на рівні міністрів держав Африки з організованої транснаціональної злочинності і корупції 21 - 23 червня 1997 року в Дакарі і Манільською декларацією про попередження транснаціональної злочинності і боротьби з нею, прийнятою на Регіональному семінарі держав Азії з організованої транснаціональної злочинності і корупції 23 - 25 березня 1998 року в Манілі [107, с. 227 - 228], та ін. У цих документах міститься установка на зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю і різноманітних напрямів правоохоронної діяльності в цій галузі.

Проблеми вдосконалення міжнародного співробітництва в боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю обговорювалися на зустрічі глав держав і урядів семи індустріально розвинутих держав і Росії, яка відбулася в червні 1996 року в Ліоні (Франція). На високому політичному рівні була чітко сформульована думка про необхідність покращення практичного міжнародного співробітництва органів юстиції і поліцейських органів [117, с. 36].

Для ефективної протидії транснаціональній організованій злочинності члени «вісімки» запропонували державам: переглянути своє законодавство, що регулює питання, пов'язані з кримінальними злочинами, юрисдикцію, правоохоронні повноваження і міжнародне співробітництво, а також свої заходи в галузі правоохоронної підготовки кадрів і запобігання злочинів для забезпечення належного відношення до проблем, породжуваних транснаціональною організованою злочинністю; працювати спільно з керівними органами міжнародних організацій для послідовної і погодженої боротьби із транснаціональною організованою злочинністю; прагнути, щоб міжнародні організації, які відіграють значну роль в боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю, мали достатні ресурси для виконання своїх мандатів; розглядати можливість виділення відповідних фінансових коштів для спеціальних, практичних проектів, розроблених компетентними міжнародними організаціями тощо.

У червні 1997 року на Зустрічі високого рівня в Денвері (США) питання боротьби із транснаціональною організованою злочинністю були предметом обговорення в Доповіді про хід роботи міністрів закордонних справ на Зустрічі «вісімки». Учасники заявили, що боротьба із транснаціональною організованою злочинністю залишається надалі пріоритетом на перспективу і для успішної її протидії необхідні значно більші зусилля на виконання ліонських рекомендацій [118, с. 224 - 225, 232, 242 - 243].

Сучасне міжнародне співробітництво в боротьбі з фальшивомонетництвом як транснаціональним організованим злочином торкається тієї сфери загальнолюдських інтересів, де необхідність в його протидії визначає широке використання міжнародного механізму, насамперед Організації Об'єднаних Націй. Тим паче, що ООН є однією з існуючих міжнародних організацій, яка володіє мандатом і міжнародним механізмом, необхідним для надання державам ефективної допомоги щодо попередження злочинності і боротьби з нею в національному і міжнародному масштабах.

ООН накопичила певний досвід організації і діяльності в галузі міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю. В політичному і правовому плані ООН стала головним центром глобального протистояння злочинності. Тому чимала роль у виробленні універсальних правил, які визначають співробітництво держав у боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю, до якої відноситься фальшивомонетництво, приділяється саме Організації Об'єднаних Націй. Функціонально очолює цю роботу Економічна і Соціальна Рада ООН із підлеглою їй Комісією з попередження злочинності і кримінальному правосуддю [118, с. 87].

У Декларації про злочинність і суспільну безпеку, затвердженій на 51-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, підтверджується необхідність в тім, щоб усі держави-члени організації вживали заходи в межах своєї юрисдикції і взяли на себе зобов'язання співпрацювати з метою попередження небезпечної транснаціональної, зокрема транснаціональної організованої злочинності [119, с. 189].

Для вдосконалення міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом і іншими злочинами транснаціонального характеру необхідно особливо уважно враховувати міжнародний досвід боротьби із транснаціональною злочинністю, узагальнення і осмислення якого знаходимо в рекомендаціях конгресів ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками, а також у доповідях Комісії з попередження злочинності і кримінальному правосуддю Економічної і Соціальної Ради ООН.

Документи конгресів ООН формують основи для встановлення стандартів і розвитку міждержавного співробітництва. Вони стимулюють уряди і спеціалістів до обміну досвідом і практичними знаннями, сприяють розвитку співробітництва між державами в галузі боротьби зі злочинністю. В цьому відношенні продуктивними вважаються пропозиції і рекомендації IX і X Конгресів ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками (учасником була Україна), в яких містяться заклики до всіх держав дотримуватися принципу максимально широкого співробітництва в питаннях боротьби із транснаціональною злочинністю [118, с. 58 - 59], [104, с. 5, 8 - 10, 365].

До основних питань IX і X Конгресів ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками відносяться розширення масштабів організованої злочинності і небезпека, що виникає в результаті транснаціональних масштабів цієї злочинності. Наголошувалося, що організована транснаціональна злочинність проявляє себе в різних видах діяльності, розширюючи свої операції. Всі учасники висловлювали занепокоєність загрозою, що представляє організована транснаціональна економічна злочинність для суспільства, демократії, безпеки, стабільності і розвитку. Особливої уваги потребують проблеми боротьби з фальшивомонетництвом як з одним із проявів економічної злочинності [118, с. 217]. Традиційні методи боротьби із транснаціональною злочинністю, які здійснювалися головним чином у рамках окремої держави, не принесли бажаних результатів. Оскільки злочинні групи здійснюють свої операції в багатьох державах, заходи, здійснювані державами, повинні нести глобальний характер.

Проблеми боротьби із транснаціональною, зокрема організованою злочинністю розглядалися як на пленарних засіданнях IX Конгресу ООН (м. Каїр, Єгипет, 1995 р.), так і на спеціальних семінарах у рамках пункту повістки дня: «Заходи по боротьбі з національною, транснаціональною економічною і організованою злочинністю і роль кримінального права в охороні навколишнього середовища: національний досвід і міжнародне співробітництво» [118, с. 100].

Учасники IX Конгресу ООН закликають держав-членів розглянути можливість організації і розширення співробітництва, насамперед, у формі практичних заходів для дієвого попередження транснаціональної і організованої злочинності (до якої Конгрес, поряд з іншими найбільш небезпечними злочинами, включив фальшивомонетництво) і боротьби з нею, приділяючи особливу увагу питанням видачі і взаємної допомоги, з тим щоб не залишати безкарними правопорушення, повністю або частково вчинені в інших державах; сприяти розвитку співробітництва між національними секторами з попередження злочинності і кримінальному правосуддю для прийняття міжнародних заходів проти транснаціональної організованої злочинності; вдосконалювати обмін інформацією, особливо на регіональному рівні; сприяти транснаціональним розслідуванням злочинів шляхом надання взаємної правової допомоги для розвитку ефективного міжнародного співробітництва; надавати додаткову допомогу на міжнародному, регіональному і двосторонньому рівнях для ефективного попередження такої злочинності і боротьби з нею. Державам-учасникам Конгресу рекомендується: розглянути питання про створення комплексних підрозділів, які спеціалізуються на розслідуваннях економічних і фінансових злочинів; вивчати фактичне положення транснаціональної і організованої злочинності і ефективні заходи для боротьби з нею; заохочувати розвиток співробітництва з Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол) й іншими відповідними міжнародними органами на основі спільних програм і проектів тощо [118, с. 100 - 104].

Вперше на IX Конгресі ООН проводилися семінари-практикуми, на яких практичні робітники правоохоронних органів і вчені обмінювалися своїм досвідом,

знаннями і технологією боротьби зі злочинністю і розробляли відповідні практичні рекомендації [104, с. 9].

Питання міжнародного співробітництва в боротьбі із транснаціональною злочинністю розглядалися на пленарних засіданнях X Конгресу ООН (м. Відень, Австрія, 2000 р.) згідно з пунктом 4 порядку денного: «Міжнародне співробітництво в боротьбі із транснаціональною злочинністю: нові виклики у XXI столітті» [104, с. 29].

Особливе місце в роботі X Конгресу ООН займає нарада високого рівня. Політичні діячі різних держав у своїх виступах пропонували шляхи об'єднання зусиль міжнародної спільноти в боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю.

На X Конгресі ООН одностайно був прийнятий головний підсумковий документ - «Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на заклики XXI століття» [104, с. 9 - 10, 171 - 175]. В декларації міститься заклик до держав-членів ООН розробити більш ефективні заходи і розширювати взаємне співробітництво в боротьбі зі злочинністю, особливо із транснаціональною організованою злочинністю.

Багато делегатів IX і X Конгресів ООН вказали на труднощі, з якими зіштовхуються держави, що розвиваються, і держави, що знаходяться на перехідному етапі. В результаті політичних і економічних змін, а також тенденцій організованої транснаціональної злочинності до розширення своїх операцій в цих державах завдяки можливостям, що в них виникли, кількість злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями, значно зросла. Виникла серйозна загроза інститутам цих держав, а також зусиллям, спрямованих на розвиток і на лібералізацію їхньої економіки на основі принципів вільного ринку. Небезпека, яку представляють фальшивомонетництво й інші прояви організованої транснаціональної економічної злочинності для демократичного майбутнього держав, які розвиваються або знаходяться на перехідному етапі, визнається і

підкреслюється навіть тими державами, в яких ці форми злочинності не набули значного розвитку.

З розумінням міжнародним співтовариством до сформованої ситуації призвело до того, що 9 грудня 1998 року на 53-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято рішення про необхідність якнайшвидшої підготовки Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності, котра б передбачала надання міжнародно-правової допомоги в боротьбі з цією злочинністю [120, с. 20].

Міжсесійна міжурядова група експертів відкритого складу з розробки попереднього проекту можливої всеосяжної міжнародної Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності у своїй доповіді про роботу її наради, яка відбулася 2 - 6 лютого 1998 року у Варшаві (Польща), відзначила наступне: «Досягнута широка згода про доцільність такої конвенції... Багато чого очікується від цього міжнародно-правового документа для вирішення насущних проблем, що викликають заклопотаність на національному і міжнародному рівнях... Безумовно підтверджується зобов'язання міжнародного співтовариства приділити першочергову увагу розробці такої конвенції і забезпеченню її повного здійснення» (E/CN.15/1998/5) [104, с. 45].

З метою виконання зазначеного рішення Генеральної Асамблеї ООН був заснований Спеціальний комітет. Саме на другій сесії цього комітету було прийнято компромісну пропозицію про приблизний перелік злочинів, які б відносилися до сфери застосування цієї конвенції. Підробку грошових знаків було включено до переліку злочинів транснаціонального організованого характеру як: незаконний обіг наркотиків; відмивання грошей; торгівля людьми; незаконна торгівля предметами культури, їх розкрадання; розкрадання ядерного матеріалу, неправильне поводження з ним для спричинення шкоди населенню; діяння, вказані в конвенціях ООН про боротьбу з тероризмом; незаконна торгівля та обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин чи вибухових пристроїв; незаконна торгівля автотранспортними засобами, їхнє викрадення; підкуп посадових осіб державних органів [107, с. 232]. Згодом Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності була

розроблена для регламентації міжнародного співробітництва в боротьбі з відмиванням грошей, корупцією, торгівлею людьми, незаконним виготовленням і обігом вогнепальної зброї і незаконним ввезенням мігрантів. Підписання цього документу і протоколів (Протокол про попередження і припинення торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за нього [104, с. 467 - 477]; Протокол проти незаконного ввезення мігрантів сушею, морем і повітрям [104, с. 478 - 493]), що його доповнюють, відбулося на спеціально проведеній з цією метою Політичній конференції (м. Палермо, Італія, 12 - 15 грудня 2000 року) [120, с. 20]. 31 травня 2001 року резолюцією Генеральної Асамблеї ООН був прийнятий Протокол проти незаконного виготовлення і обігу вогнепальної зброї, його складових частин і компонентів, а також боєприпасів до нього, що доповнює Конвенцію проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року.

Звичайно, для ефективної протидії фальшивомонетництву як прояву транснаціональної організованої злочинності необхідні міжнародно-правові механізми для регламентації співробітництва держав у цій сфері. Завдяки передбачених різних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності, згадана конвенція дозволить здійснювати міжнародне співробітництво в боротьбі з підробкою грошових знаків. Для цього пропонується підробку грошових знаків включити до переліку злочинів, що відносяться до сфери застосування Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності.

З початку 90-х років транснаціонального організованого характеру почав набувати злочин - підробка платіжних карток. У 1993 році відомі компанії з виготовлення платіжних карток Visa International і MasterCard International унаслідок підробки карток втратили 16,8 млн. доларів США. До 1994 року підробка платіжних карток складала 28,6 % від загальної кількості шахрайства з картками [121, с. 1]. Вже сьогодні американським компаніям, котрі виготовляють платіжні картки, завдано збитків у сотні мільйонів доларів [122, с. 7].

Відповідно до інформації служби безпеки компанії MasterCard International, майже 90% усіх підроблених карток використовуються або є підозри, що

використовувалися представниками організованих злочинних угруповань. Значна частина цих угруповань пов'язана з Азіатськими кланами, особливо з містом Гонконгом, яке на сьогодні вважається найбільшим джерелом підроблених платіжних карток у світі [121, с. 2 - 3].

Підробленими вважаються платіжні картки, що були незаконно виготовлені або змінені без спеціального дозволу. Вони виготовляються з використанням схожих методів друку, а іноді і тих самих, що й при виготовленні дійсних платіжних карток. Оскільки повна підробка платіжної картки є справою складною й дорогоцінною, цей спосіб найчастіше використовується організованими злочинними угрупованнями [123, с. 155 - 156]. Постійне збільшення кількості високоякісних підроблених платіжних карток свідчить про те, що у світі існує кримінальна підпільна індустрія з їхнього виготовлення [121, с. 1].

Підроблені платіжні картки легко можуть транспортуватися з однієї держави в іншу. Немає жодного географічного регіону, який би вважався захищеним від поширення таких підробок. За даними Інтерполу, 42 % підроблених платіжних карток мають походження з Азіатсько-Тихоокеанського регіону, 36 % - з країн Європи і 19 % - з Північної Америки. Тому підробка платіжних карток є глобальною проблемою, що не знає державних кордонів. Правоохоронні органи різних держав стикаються з численними юридичними перешкодами, що звичайно ускладнює їхню роботу. Наприклад, платіжна інформація (дані про власників карток, стан їхніх рахунків, номери діючих карток та інше) може бути зібрана злочинцями в Канаді і відправлена в Європу або ще кудись для подальшого злочинного використання. В цей же час аналогічна інформація може бути зібрана в Австралії, США або Японії, після чого використана в Канаді. Підроблені платіжні картки, виготовлені і використані в одній державі, після цього можуть бути швидко перевезені в іншу. Все це значно ускладнює роботу правоохоронних органів, особливо, коли до такої злочинної діяльності причетні декілька злочинних угруповань, які діють в різних державах і навіть на різних континентах [121, с. 3 - 4, 15].

Зважаючи на те, що підробка платіжних карток набула транснаціонального організованого характеру пропонується цей злочин разом з підробкою грошових знаків включити до переліку злочинів, передбачених Конвенцією проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року.

У плані уніфікації кримінальних законодавств держав-учасниць конвенції в порушених у ній питаннях тлумачаться основні поняття, використані в тексті конвенції, що рекомендуються для однакового розуміння. Відповідно, у ст. 3 п. 2 Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності розкривається поняття злочину, що має транснаціональний характер. Зокрема, таким вважається, якщо злочин:

- а) скоєний в більш ніж одній державі;
- б) скоєний в одній державі, але істотна частина його підготовки і планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;
- в) скоєний в одній державі, але при участі організованої злочинної групи, що здійснює злочинну діяльність в більш ніж одній державі;
- г) скоєний в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [104, с. 428 - 429].

У ст. 2 конвенції «організована злочинна група» розглядається як структурно оформлена група у складі трьох чи більше осіб, котра існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою скоєння одного чи декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї конвенції, для отримання, прямо чи побічно, фінансової чи іншої матеріальної вигоди [104, с. 427].

Відповідно до конвенції Сторони можуть надавати взаємну правову допомогу, якщо необхідно:

- 1) одержання показання свідків або заяви від окремих осіб;
- 2) вручення судових документів;
- 3) проведення обшуку, виїмки або арешту;
- 4) проведення огляду об'єктів і ділянок місцевості;
- 5) надання або одержання інформації, речових доказів і висновків експертів;

б) надання або одержання оригіналів або засвідчених копій відповідних документів і матеріалів тощо. [104, с. 444 - 445]

Крім того, може бути надана допомога будь-якого іншого характеру, якщо вона не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної держави-учасниці конвенції.

Важливим у галузі протидії підробці грошових знаків і платіжних карток як злочинам транснаціонального організованого характеру є те, що статті 19 і 20 Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності передбачають можливість створення державами-учасниками на основі двосторонніх або багатосторонніх угод спеціальних органів для проведення спільних розслідувань і застосування спеціальних методів розслідування [104, с. 451 - 452].

З метою практичної реалізації конвенції державам-учасникам рекомендується укладати двосторонні чи багатосторонні угоди (домовленості) про безпосереднє співробітництво між їхніми правоохоронними органами. Разом з тим, при відсутності подібних угод (домовленостей) між зацікавленими державами-учасниками останні можуть розглядати дану конвенцію як основу для взаємного співробітництва між правоохоронними органами в розслідуванні злочинів, передбачених цим міжнародно-правовим документом.

Вважається, що такий підхід дозволить застосовувати конвенцію для правової допомоги або співробітництва оперативних підрозділів різних держав з метою виявлення, попередження, припинення, розкриття і розслідування підробки грошових знаків і платіжних карток.

Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності є всеосяжною з декількох підстав. По-перше, за кількістю держав, що брали участь в її підготовці: делегації більше 120 держав мали намір стати її учасниками і 40 міжнародних делегацій; по-друге, - широкий спектр охоплюваних проблем. Всеосяжний характер конвенції проявляється також у великому наборі заходів, спрямованих на попередження транснаціональної організованої злочинності.

Підписання Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності і Протоколів до неї державами-учасницями ще не надає їй чинності. Лише після ратифікації державами-учасницями і виконання визначених процедур реалізації конвенція набере чинності. Для цього потрібно чимало часу і значних зусиль з боку держав-учасниць.

На думку учасників X Конгресу ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками, щоб зуміти виконати свої зобов'язання, передбачені даною конвенцією і протоколами до неї, багатьом державам необхідно прийняти нове законодавство або внести зміни в чинне законодавство, а також зміцнити свої правоохоронні структури і системи кримінального правосуддя. Щоб привести законодавство у відповідність з положеннями конвенції і протоколів до неї, деяким державам будуть потрібні спеціальні знання і досвід. Крім того, для прийняття нового законодавства або змін чинного законодавства можливо буде потрібна інформація про досвід інших держав при розробці такого законодавства. Така допомога частково може надаватися на двосторонній або регіональній основі, однак ведучу роль в цій справі покликана відіграти Організація Об'єднаних Націй [104, с. 201].

Взаємодію з європейськими державами в боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю Україна здійснює поки що в рамках Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року [124, с. 272 - 282] і Додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1978 року. Україна приєдналася до цих документів після їхньої ратифікації 16 січня 1998 року [125, с. 344 - 360].

Участь України в Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (у разі включення підробки грошових знаків і платіжних карток до переліку злочинів, передбачених конвенцією) дозволить здійснювати на її основі міжнародне співробітництво в боротьбі з підробкою грошових знаків і платіжних карток як у сфері оперативно-розшукової діяльності, так і сфері взаємної правової допомоги у кримінальних справах. Зазначена конвенція може бути

основою для підготовки регіональних і двосторонніх угод з різних аспектів боротьби з підробкою грошових знаків і платіжних карток, у яких її положення можуть конкретизуватися і розвиватися.

Україна як член світової спільноти ставить перед собою завдання розвивати міжнародне співробітництво в питаннях боротьби з фальшивомонетництвом й іншими проявами транснаціональної організованої злочинності на регіональному рівні. З цією метою в 1999 році в Києві пройшла робоча зустріч керівників кримінальних поліцейських структур великих міст Центральної і Східної Європи. В робочій зустрічі, крім делегації України, брали участь керівники поліцейських підрозділів Братислави, Будапешта, Варшави, Відня, Мюнхена, Праги. Сторони обмінювалися інформацією, статистикою і відомостями, необхідними для подальшого здійснення міжнародних контактів. Такі зустрічі вже стали традиційними і проводяться кожні півроку [126, с. 10] [127, с. 3].

Сьогодні вже відомі результати регіонального міжнародного співробітництва правоохоронних органів у боротьбі з підробкою грошей. Завдяки тісній взаємодії з поліцією Угорщини було ліквідоване міжнародне злочинне угруповання, котре займалося виготовленням фальшивих грошових знаків. Злочинці діяли на території України, а підроблені банкноти виготовляли за кордоном. Зі слів керівника угорської делегації, до їхньої країни приділяють увагу не лише українські фальшивомонетники. Справа в тім, що декілька років тому в Угорщині була викрадена велика партія високоякісного паперу, придатного для виготовлення грошових знаків, і тепер його використовують злочинці з різних країн.

Підсумком даного форуму стало підписання її учасниками заключного документу про подальше регіональне міжнародне співробітництво і об'єднання зусиль в галузі боротьби із транснаціональною організованою злочинністю [126, с. 10].

Необхідно зазначити, що ефективне міжнародне співробітництво держав у боротьбі із транснаціональною злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом

у значній мірі залежить від обміну інформацією між національними правоохоронними органами, її накопичення та використання при здійсненні оперативно-розшукової діяльності ОВС України, що знайшло своє відображення у Програмі інформатизації ОВС України на 2003 - 2005 рр. МВС України та інші правоохоронні органи держави розробили відповідні відомчі організаційно-правові механізми використання в боротьбі із транснаціональною злочинністю можливостей мережі Інтернет. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 5 серпня 2000 року є першим нормативно-правовим актом України, присвячений глобальній мережі Інтернет. Національні правоохоронні органи повинні забезпечити його виконання відповідними підзаконними актами та організаційно-технічними і оперативними заходами [128, с. 27 - 28].

Висновки до розділу

З викладеного в Розділі 1 матеріалу приходимо до висновку, що небезпека, яку представляє фальшивомонетництво для світової економіки, визнається всіма державами на всіх етапах їхнього розвитку. Завдані злочином збитки мають багатопланову характеристику, що проявляються в соціальному, політичному, фінансовому, господарському аспектах. Незважаючи на суворість покарань за фальшивомонетництво, що передбачає кримінальне законодавство з давніх часів, цей вид злочинної діяльності зазнав у всіх державах значного поширення.

Небезпека полягає також у тому, що злочинці не обмежуються лише підробкою грошових знаків, а наполегливо опановують високоякісну підробку цінних паперів і платіжних карток. Фальшивомонетництво стало незаконним прибутковим бізнесом багатьох міжнародних організованих злочинних угруповань. Нерідко фальшиві гроші використовуються державами в якості знаряддя зовнішньої політики, для підриву економіки інших держав, що звичайно призводить до нагнітання в мирний час міжнародної обстановки, ускладнення в галузі співробітництва держав і міжнародних конфліктів.

Боротьба з фальшивомонетництвом, яка ще до недавнього часу вважалась внутрішньою справою держави, на теперішній час уже не може вирішуватись урядом самотійно, власними силами, на індивідуальній основі. Міжнародне співробітництво повинно стати однією з неодмінних умов у боротьбі з цим злочином, ліквідації різноманітних форм його проявів, а також профілактичних заходах. Міжнародне співробітництво держав повинно ґрунтуватися на системі визначених основних (загальних) і спеціальних (галузевих) міжнародно-правових принципів.

У зв'язку з особливою небезпекою фальшивомонетництва для світової економіки, міжнародне право кваліфікує його як злочин міжнародного характеру, з яким повинні вести боротьбу всі держави. Однак за своїми обставинами скоєння, наслідками і за суб'єктним складом фальшивомонетництво тісно примикає до міжнародних злочинів.

Підробку грошових знаків і платіжних карток, що останнім часом набули транснаціонального організованого характеру пропонується включити до переліку злочинів, які відносяться до сфери застосування Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року. В разі цього Україна, яка стала учасницею цієї конвенції посилить протидію злочинам підробці грошових знаків і платіжних карток на національному рівні.

Ефективність міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом і іншими проявами транснаціональної злочинності у значній мірі залежить від обміну інформацією із зарубіжними правоохоронними органами, її накопичення та використання при здійсненні оперативно-розшукової діяльності ОВС України. Важливим у цій галузі є використання можливостей мережі Інтернет. Для цього правоохоронні органи України повинні забезпечити виконання Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 5 серпня 2000 року відповідними підзаконними актами та організаційно-технічними і оперативними заходами.

РОЗДІЛ 2. Міжнародно-правовий механізм співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом

2.1. Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року як основний етап співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом

Сучасне міжнародне право відносить фальшивомонетництво до тяжких злочинів загальнокримінального характеру, небезпечних для всього міжнародного співтовариства [83, с. 13], що визначає необхідність координації боротьби з ним. Активізація протидії фальшивомонетництву вимагала вирішення ряду практичних питань: про можливість видачі фальшивомонетника, затриманого в одній державі, тій державі, на території якої він займався виготовленням фальшивих грошей; про можливість покарання злочинця, який займається підробкою грошей іншої держави, за законами держави, на території якої така підробка мала місце.

До прийняття Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків кримінальній відповідальності практично в усіх державах підлягали особи, які підробляли лише власну національну валюту. Повна і часткова фальсифікація грошових знаків іншої держави не каралася. Безпосереднім поштовхом до укладання конвенції стали гучні, скандальні злочини, розкриті один за одним у Європі в середині 20-х років XX століття. В усіх випадках фальшивомонетників не вдалося притягти до відповідальності, тому, що кримінальні кодекси відповідних держав не включали норми для покарання за підробку грошей іншої держави.

У 1927 році уряд Франції звернувся до Ліги Націй з пропозицією розробити і прийняти відповідну конвенцію [129, с. 50]. Після чого 9 квітня 1929 року в Женеві (Швейцарія) відкрилася міжнародна конференція держав для вироблення спільних заходів для боротьби з підробкою грошових знаків. У результаті 20 квітня цього ж року були прийняті Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків і Протокол до неї, які набрали чинності 22 лютого 1931 року. В її розробці приймали участь 26 держав, у тому числі СРСР (конвенція ратифікована ЦВК

Союзу РСР 3 травня 1931 року, ратифікаційна грамота здана на збереження 13 липня 1931 року, конвенція набула чинності для Союзу РСР 17 січня 1932 року) [95, с. 53].

Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків складається з 28 статей. В них викладені основні положення міжнародно-правового співробітництва держав у боротьбі з цим видом злочинної діяльності, визначені види кримінальних злочинів, які відносяться до цієї категорії.

Такі держави-учасниці, як: Албанія, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Австрія, Бельгія, Великобританія і Північна Ірландія, Індія, Болгарія, Китай, Колумбія, Куба, Данія, вільне місто Данциг (колишній статус міста Гданськ у Польщі, який проіснував до 1939 року), Іспанія, Франція, Греція, Угорщина, Італія, Японія, Люксембург, Монако, Норвегія, Панама, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, королівство сербів, хорватів і словен, СРСР, Швейцарія і Чехословаччина - визнали правила цієї конвенції найбільш дієвим заходом для попередження підробки грошових знаків і покарання злочинців (ст. 1 конвенції) [95, с. 40 - 41].

У зв'язку з розвитком грошово-платіжних відносин і міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом, низка положень конвенції застаріла, а її текст потребує значних змін і доповнень. Саме це зумовлює необхідність світовою спільнотою прийняти нову міжнародну угоду з протидії фальшивомонетництву, розробка положень якої буде проводитися з урахуванням згаданих чинників і Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року.

Уже зазначалося, що з розвитком грошей і грошового обігу як економічного явища під фальшивомонетництвом стали розуміти не лише підробку грошових знаків, але й підробку цінних паперів і платіжних карток. Сучасний рівень злочинів, як підробка цінних паперів і платіжних карток, свідчить про те, що вони набувають у світі значного поширення. Підроблені цінні папери і платіжні картки, так само, як і підроблені грошові знаки, не визнають державних кордонів, тому можуть легко поширюватися. У випадку їхньої підробки, вони здатні завдати значних збитків

емітентам цінних паперів (хто випустив ці документи) і компаніям, які випустили платіжні картки, в тому числі державі та іншим суб'єктам господарювання. Однак Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року такі діяння злочинними не визнає, поширює свою дію лише на боротьбу з підробкою грошових знаків.

Згідно з ст. 2 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків під словами «*грошові знаки*» розуміються *паперові гроші*, включаючи *банківські квитки*, і *металева монета*, що знаходяться в обігу в силу закону [95, с. 43].

Грошові знаки - це законні грошові засоби, тобто представники дійсних грошей, які історично виникли як знаки грошового товару, що знаходяться за законом у обігу і є обов'язковими до прийому для погашення боргу на території даної держави [130, с. 343, 422].

Щоб мати законну платіжну силу, грошові знаки повинні визначатися спеціальними законами держави або актами уряду. Так, згідно з статтею 99 Конституції України [98, с. 8], а також статтями 32, 34, 35 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року, єдиним законним платіжним засобом на території України є гривня [131, Ст. 238].

До грошових знаків відносяться також пам'ятні монети, що виготовляються з нагоди відзначення важливих подій внутрішнього та міжнародного життя, та ювілейні, що є різновидом пам'ятних монет і випускаються з нагоди ювілеїв видатних осіб, визначних подій в історії держави та людства. Виготовлення, випуск у обіг та реалізація таких монет в Україні регламентується «Інструкцією про організацію виготовлення, випуску в обіг і реалізацію пам'ятних та ювілейних монет» затвердженою постановою Правління НБУ від 7 листопада 2000 року № 438 [132, Ст. 2101].

Банківські квитки - це різновид грошових знаків, які випускаються в обіг центральними банками [133, с. 39]. Вони є кредитними грошима, що являють собою безстрокові боргові зобов'язання і виконують роль повноцінних грошей. Банківські

квитки регулярно повертаються в центральний банк при настанні терміну платежу і випускаються строго визначеної вартості [130, с. 105].

Металевою монетою є розмінна монета, яка випускається для зручностей обслуговування роздрібного обігу, коли необхідно здійснити платежі у дробових частинах грошової одиниці [134, с. 57].

Розширене тлумачення фальшивомонетництва як підробка грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, а також небезпека, яку представляють для світового грошового обігу й підроблені цінні папери і платіжні картки потребують міжнародно-правової регламентації співробітництва держав у боротьбі з цими злочинами. Для цього, нову міжнародну угоду, яку пропонується прийняти доцільно назвати як «Конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток», яка буде передбачати міжнародно-правовий механізм взаємодії держав у цій галузі.

Під *цінними паперами* розуміються грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики між особою, яка їх випустила, та їхнім власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових і інших прав, які впливають з цих документів, іншим особам (згідно з ст. 3 Закону України «Про цінні папери і фондові біржі» від 18 червня 1991 року до цінних паперів відносяться: акції; облігації внутрішніх, зовнішніх та місцевих позик; облігації підприємств; казначейські зобов'язання; ощадні сертифікати; інвестиційні сертифікати; векселі; приватизаційні папери) [135, Ст. 252].

Платіжні картки - це персоніфіковані платіжні інструменти, що надають особі, яка користується картками, можливість безготівкової оплати товарів і послуг, а також одержання готівки у відділеннях банків і банківських автоматах [136, с. 134].

Більш повне визначення *платіжних карток* міститься в коментарі до ст.200 КК України «незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх

виготовлення» як спеціальні платіжні засоби у вигляді емітованих в установленому законодавством порядку пластикові чи іншого виду картки, що використовуються для ініціювання переказу грошей з рахунка платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей в готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [137, с. 259].

Рівень законодавчого регулювання відповідальності за підробку платіжних карток у різних державах різний. Якщо такі держави як Канада, США, Великобританія, Франція мають досить розвинуте законодавство в цій сфері, то деякі держави, наприклад, Іспанія та інші зовсім не мають у своєму кримінальному законодавстві такого терміну як платіжна картка [121, с. 4, 15]. Більшість держав ще знаходяться на етапі внесення відповідних доповнень до існуючого кримінального законодавства з метою створення законодавчої бази для протидії цьому злочину. З цією метою Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) надає необхідні рекомендації з цих питань і постійно звертається до національних правоохоронних органів з проханнями, щоб вони довели своїм законодавчим органам необхідність прийняття того чи іншого закону.

В Україні ця проблема вельми актуальна, так як разом з розвитком грошових відносин у державі різко зросла кількість підроблених платіжних карток і сума грошей незаконно отриманих за допомогою них. Рівень злочинів в Україні, пов'язаних лише з платіжними картками, в 4 - 5 разів перевищує середньосвітовий, з них 20,5 % складають правопорушення з підробленими картками. Найбільша кількість цих злочинів зареєстрована в Києві і Харкові [123, с. 155]. Для протидії підробці платіжних карток в Україні передбачається кримінальна відповідальність за «незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення», що

підтверджує готовність нашої держави боротися з даним злочином (ст. 200 КК України) [14, с. 96].

Для даного дисертаційного дослідження принциповим вважається питання: чи підробка будь-яких грошових знаків тягне за собою відповідальність?

З історії фальшивомонетництва відомо, що одним із вражаючих феноменів підробки грошей є виготовлення фальшивих старовинних монет. Їхня підробка приваблює злочинців через їхню високу вартість, яка визначається тим, що вони є здобутками мистецтва, пам'ятками історії і культури.

Деякі старовинні монети збереглися в ліченій кількості екземплярів і мають величезну нумізматичну цінність. В американському каталозі золотих монет, в якому зібрані найдокладніші відомості про всі золоті монети (викарбуваних з 600 року до н. е.), містяться оцінки, що обчислюються сотнями тисяч доларів США. Крім того, в каталозі зібрані відомості про монети, ціна на яких відсутня, і вони позначені як унікальні.

Завдяки високій вартості старовинних монет, королівський монетний двір Великобританії в 1962 році для збільшення своїх прибутків розпочав чеканити старовинні англійські соверени для продажу за кордон. Але на початку 1977 року експерти виявили декілька тисяч підроблених цих монет.

Якщо звернутися до статистичних даних, то картина виходить вражаюча. В 1968 році експертами королівського монетного двору Великобританії було перевірено 1284 золотих монет різних номіналів. Лише 689 з них виявилися справжніми, тобто небагато більше половини. В 1969 році надані для перевірки 2120 монет, з них лише 640 виявилися справжніми. В період з січня 1970 по березень 1971 роки цифри придбали прямо-таки загрозливий характер: з 4186 виявилися фальшивими 3830 монет! Тобто близько 90 % [26, с. 161 - 168].

Втім, справа не обмежувалася лише одним англійським совереном. У великих масштабах також підробляються монети, виготовлені із золота і срібла, а також з інших металів, якщо монети з них є нумізматичною рідкістю.

Останнім часом потік усякого роду підробок настільки заповнив світовий ринок, що колекціонери і музеї стали з побоюванням купувати старовинні монети. Щорічно з'являються сотні фальшивок, які нерідко виявляються настільки бездоганними, що розпізнати підробку не вдається навіть експертам. У свою чергу, і вже відомі підробки стають раритетами. Існує навіть спеціальна галузь нумізматики: колекціонування фальшивих монет [20, с. 102 - 103].

З викладеного можна зрозуміти стурбованість світової спільноти проблемою підробки старовинних монет, особливо колекційних (рідкісних), а також неодноразові звернення Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) і нумізматів світу про необхідність встановлення суворих покарань за їхню підробку. Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, як уже зазначалося, регламентує міжнародне співробітництво в боротьбі лише з підробкою діючих грошових знаків, які знаходяться в законному обігу. Такий підхід до цієї проблеми є правильним, оскільки старовинні монети не є законними грошовими знаками, так як давно вилучені з обігу багатьох держав. Отже підробка старовинних монет не вважається фальшивомонетництвом.

Цей факт, звичайно, не зменшує небезпеку, яку представляють підроблені старовинні монети. Як відомо, вони можуть заподіяти значні матеріальні збитки як державам (державним музеям і монетним дворам, які виготовляють старовинні монети для продажу), так і приватним колекціонерам. Необхідно погодитися з пропозицією Інтерполу, що підроблювачі старовинних монет повинні підлягати більш суворим покаранням згідно з національним законодавством [138, с. 26].

У Ст. 3 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків передбачаються дії, які повинні розглядатися як звичайні кримінальні злочини, і оскільки вони можуть мати місце в різних державах, вони повинні розглядатися як відособлені злочини:

1) всі обманні дії з виготовлення чи зміни грошових знаків (а також цінних паперів і платіжних карток), який би не був спосіб, використаний для досягнення цього результату;

2) збут підроблених грошових знаків (а також цінних паперів і платіжних карток);

3) дії, спрямовані до збуту, ввозу у країну, одержання чи добування для себе підроблених грошових знаків (а також підроблених цінних паперів і платіжних карток), за умови, що їхній підроблений характер був відомий;

4) замах на ці правопорушення і дії з навмисної співучасті;

5) обманні дії з виготовлення, одержання чи придбання для себе знарядь чи інших предметів, призначених за своєю природою для виготовлення підроблених грошових знаків (а також підроблених цінних паперів і платіжних карток) чи для їхньої зміни.

Держави-учасниці конвенції взяли на себе зобов'язання не робити розходжень між підробкою національних грошових знаків і іноземних, і з однаковою суворістю карати злочинців (ст. 5 конвенції) [95, с. 43]. Це положення, звичайно, повинно поширюватися на цінні папери і платіжні картки.

Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року відрізняється від інших універсальних міжнародних договорів, тим, що в ній міститься положення, яке закріплює принцип міжнародного рецидиву фальшивомонетництва. Держави, які допускають принцип міжнародного рецидиву, визнають при дотриманні умов, встановлених їхніми законодавствами щодо приналежності, в якості обставини, що створює подібного роду рецидив, зарубіжні судові вирoki, винесені внаслідок вчинення одного із діянь, передбачених у ст. 3 (ст. 6 конвенції) [95, с. 44].

Зазначені в конвенції злочини визнаються екстрадиційними. Згідно з статтями 7- 10 конвенції в державах, які не визнають принципу видачі своїх громадян, власні громадяни, що повернулися на територію своєї держави після того, як вони вчинили за кордоном дії, передбачені у ст. 3 конвенції, повинні понести покарання в тому ж порядку, якби дії були вчинені на їхній території, і притім навіть в тих випадках, коли винний набув громадянство після вчинення цих правопорушень.

Іноземці, які вчинили за кордоном дії, передбачені у ст. 3 конвенції, і, що знаходяться на території держави, внутрішнє законодавство якої допускає як загальне правило принцип притягнення до відповідальності за правопорушення, вчинені за кордоном, повинні понести покарання в тому ж порядку, якби дії були вчинені на території цієї держави.

Зобов'язання притягати до відповідальності обумовлюється тим, що видача була затребувана і держава, до якої звернена вимога, не може видати обвинувачуваного через причину, що не пов'язана з даною справою [95, с. 44].

Згідно з положенням ст. 11 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, підроблені грошові знаки (а також підроблені цінні папери і платіжні картки), а так само як знаряддя й інші предмети, передбачені в п. 5 ст. 3 конвенції, повинні бути вилучені і конфісковані. Ці підробки, знаряддя й інші предмети після конфіскації повинні бути відправлені за відповідною вимогою до уряду або до емісійного банку, за винятком речових доказів, збереження яких у кримінальних архівах необхідно за законами держави, де мало місце переслідування, а також зразків, передача яких центральному бюро здавалася б корисною. В будь-якому разі, всі ці предмети повинні бути зроблені непридатними для використання [95, с. 45].

Положення ст. 16 конвенції передбачає, що передача судових доручень, повинна проводитися: шляхом безпосередніх зносин судової влади чи, коли це можливо, за посередництвом Національних центральних бюро Інтерполу; шляхом безпосереднього листування міністрів юстиції; за посередництвом дипломатичних чи консульських агентів держави [95, с. 46 - 47]. Враховуючи сучасний розвиток міжнародного співробітництва держав у галузі надання взаємної правової допомоги, цей порядок надання правової допомоги потребує певних змін і доповнень.

Важливим регулятором взаємодії національних правоохоронних органів у процесі надання правової допомоги у справах про фальшивомонетництво є міжнародні договори про правову допомогу у кримінальних справах. Вони закріплюють основні принципи міжнародного співробітництва по наданню правової

допомоги, якими повинні керуватися правоохоронні органи різних держав у боротьбі з даним злочином. До них відносяться: 1) взаємність співробітництва; 2) добровільність співробітництва; 3) дотримання суверенітету і безпеки договірних сторін; 4) відповідність прохання запитуючої держави законодавству виконуючої держави; 5) рівність повноважень судово-слідчих органів суверенних держав, які здійснюють взаємодію; 6) забезпечення правового захисту і рівності повноважень учасників кримінального процесу на території договірних держав; 7) реалізація умов договору за допомогою застосування національного законодавства; 8) дотримання прав і інтересів третіх держав учасниками договірних відносин; 9) обов'язок виконання умов договору; 10) взаємодія на основі права, передбаченого міжнародним договором; 11) принцип законності [139, с. 21 - 27].

Недотримання цих принципів може викликати відмову в наданні правової допомоги.

З метою сприяння розвитку міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом державам пропонується укласти якомога з більшим числом учасників міжнародні договори про взаємну правову допомогу у кримінальних справах.

У 1990 році Генеральна Асамблея ООН схвалила Типовий договір про взаємну допомогу у кримінальних справах, основна увага в якому була приділена підставам відмови в наданні правової допомоги, змісту і виконання запиту, збереженню таємниці, одержанню документів та ін. У цьому ж році Генеральна Асамблея ООН також схвалила Типовий договір про передачу кримінального переслідування. Основна сфера застосування якого - випадки, коли обвинувачуваний повернувся в державу свого громадянства і видача його неможлива, оскільки не допускається законом [140, с. 257 - 258].

Згадані типові договори направлені на встановлення і розширення двосторонніх і багатосторонніх процедур надання взаємної допомоги у кримінальних справах, у тому числі кримінальних справах про фальшивомонетництво.

Україна як член світової спільноти стала учасницею багатосторонніх угод, які сприяють зміцненню взаємодії правоохоронних органів у наданні правової допомоги у кримінальних справах. Необхідно згадати Конвенцію про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах 22 січня 1993 року, відому як Мінська конвенція. Учасницями цієї конвенції, крім України, є ще 11 держав СНД [141, с. 59]. Крім того, для України набули чинності такі конвенції, що регламентують даний напрям діяльності:

- Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1975 року, Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1978 року [142, с. 322 - 343];

- Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1978 року [125, с. 344 - 360];

- Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими особами 1964 року [143, Ст. 247];

- Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року [144, Ст. 250];

- Європейська конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року [145, Ст. 248];

- Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскації доходів від злочинної діяльності 1990 року [146, с. 303 - 321];

Згідно з п. 1.6. «Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства» від 29 червня 1999 року, центральними органами України, компетентними вирішувати і розглядати питання про виконання вищезгаданих конвенцій, є Міністерство юстиції України (у справах, що знаходяться на розгляді в судах) і Генеральна прокуратура України (по процесуальних діях при розслідуванні кримінальних справ) [147, с. 338 - 348].

Таким чином, будь-які договірні держави за допомогою компетентних органів (установи юстиції, прокуратури та ін.) повинні надавати один одному найбільш повну правову допомогу у зв'язку з кримінально-процесуальними діями, у відношенні до злочинів, передбачених у ст. 3 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року.

Правова допомога у кримінальних справах про фальшивомонетництво може зводитися до:

1) проведення процесуальних дій, зокрема, вручення документів, проведення обшуків, вилучення і передачі речових доказів, проведення експертизи, допиту обвинувачуваних, свідків, експертів й інших осіб, і виконання інших процесуальних заходів;

2) екстрадиція, тобто видача фальшивомонетників для притягнення до кримінальної відповідальності або приведення у виконання вироку суду;

3) передача або прийняття кримінального переслідування осіб, які скоїли фальшивомонетництво на території іншої держави.

При виконанні цих доручень орган, до якого направлено доручення, застосовує законодавство своєї держави.

Прохання про правову допомогу не виконується, якщо її надання може завдати шкоди суверенітету чи безпеці або суперечить основним принципам законодавства запитуваної договірної сторони.

Необхідно звернути увагу на те, що Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків була прийнята в 1929 році ще під егідою Ліги Націй, яка формально проіснувала до квітня 1946 року. Статті 19 - 28 конвенції передбачають порядок ратифікації, приєднання, внесення поправок, денонсування міжнародної угоди в рамках цієї вже не існуючої міжнародної організації. Згідно з ст. 19 конвенції, всі суперечки, що можуть виникнути між сторонами угоди з приводу тлумачення або застосування конвенції, будуть відсилатися для вирішення до Постійної палати міжнародного правосуддя, судового органу при Лізі Націй, який формально припинив існування в 1946 році [95, с. 47 - 49].

Створена 24 жовтня 1945 року Організація Об'єднаних Націй, як універсальна міжнародна організація, поклала початок новому етапу в боротьбі зі злочинністю. Сьогодні більшість міжнародних угод укладаються під егідою ООН, оскільки вона найавторитетніша міжнародна організація, створена для підтримання миру, міжнародної безпеки і розвитку співробітництва між державами. З цих міркувань пропонується Конвенцію по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток прийняти в рамках Організації Об'єднаних Націй, що дозволить цієї організацією проводити всі дії з ратифікації, приєднання, внесення поправок, денонсування, врегулювання суперечок щодо тлумачення або застосування конвенції. До прийняття конвенції всі суперечки, які можуть виникнути між державами-учасниками Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року з приводу тлумачення або застосування конвенції згідно з ст. 37 Статуту Міжнародного Суду повинні передаватися зазначеному суду: «в усіх випадках, коли діючий договір або конвенція передбачають передачу справи Суду, що повинний був бути заснований Лігою Націй, чи Постійній Палаті Міжнародного Правосуддя, справа між сторонами-учасниками дійсного Статуту повинна передаватися в Міжнародний Суд» [90].

Із вищевикладеного можемо зробити висновок, що існуючий конвенційний механізм регулювання міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом має певні недоліки. Тенденція поширення фальшивомонетництва представляє сьогодні реальну загрозу для економічної безпеки світової спільноти. В сучасних умовах усі держави, незалежно від характеру соціально-політичної системи, зацікавлені в охороні своїх економічних інтересів, фінансової політики і національної валюти від злочинних зазіхань. Зростання темпів фальшивомонетництва і його інтернаціоналізація зробили боротьбу з ним однією з головних соціальних проблем і обумовили необхідність міжнародного співробітництва у справі його вирішення. У зв'язку з цим прийняття Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних

карток є одним із першочергових завдань для створення значно ефективної системи протидії даному соціальному злу.

Незважаючи на недоліки Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, вона відіграла позитивну роль в договірно-правовому співробітництві держав у галузі протидії злочину за наступними причинами:

1) вона стала першим міжнародно-правовим документом, який фактично визнав існування проблеми боротьби з підробкою грошових знаків, вирішення якої є загальною задачею;

2) вона визначила політику і практику міжнародного співробітництва держав у боротьбі з підробкою грошових знаків [148, с. 58];

3) у ній вирішено багато питань юридичної техніки (екстрадиції, взаємодії Національних центральних бюро Інтерполу різних держав між собою та інше), що може бути враховано при виробленні Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток і інших міжнародно-правових документів у галузі протидії фальшивомонетництву.

У значній мірі Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків вплинула на процес уніфікації норм кримінального законодавства щодо покарання фальшивомонетників, вдосконалення міжнародної практики боротьби з цим злочином.

Відповідно до статей 12 - 15 конвенції було проведено з 1931 по 1997 рр. дев'ять міжнародних конференцій з питань координації діяльності держав, найбільших банків і емісійних установ у боротьбі з підробкою грошей. Перша така конференція була проведена в Женеві в 1931 році [46, с. 126], [49, с. 249 - 250].

Вказуючи на недоліки Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, звичайно, не хочемо принизити її значення. Вона і сьогодні відіграє позитивну роль в міжнародному співробітництві в боротьбі з підробкою грошей; її прогалини держави змушені заповнювати двосторонніми угодами, особливо тоді, коли мова йде про підробку цінних паперів і платіжних карток.

2.2. Діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) і Європейського поліцейського відомства (Європолу) в напрямі міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом

Проблеми злочинності і боротьби з нею мають давню історію, вони завжди були в порядку денному всіх держав у всі періоди їхнього історичного розвитку [149, с. 6]. Об'єктом особливої уваги стали такі види злочинної діяльності як контрабанда, незаконна торгівля наркотиками, тероризм і інші злочини, зокрема фальшивомонетництво. Ці злочини за своїм характером і масштабами завданих збитків державам і окремим особам вимагали рішучої боротьби з ними на міжнародному рівні. Наприкінці XIX століття все частіше звучали пропозиції про створення різних міжнародних організацій з протидії цій злочинності в міжнародних масштабах [37, с. 83]. Значну роль в боротьбі зі злочинністю серед міжнародних об'єднань національних поліцейських систем відіграє Міжнародна організація кримінальної поліції - (Інтерпол). Її штаб-квартира знаходиться в Ліоні (Франція).

З ініціативи Міжнародної комісії кримінальної поліції, представники якої брали участь в підготовці Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, в текст цієї угоди були включені положення (статті 13 - 15) про створення Міжнародного бюро по боротьбі з фальшивомонетництвом і в кожній державі - національної служби по боротьбі з фальшивомонетництвом.

Органи з аналогічними функціями на цей час уже діяли у складі Міжнародної комісії кримінальної поліції, яка в 1956 році була перейменована на Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол) - скорочення від двох слів: «international police» (міжнародна поліція)) [148, с. 58]. До секретаріату Комісії входив Міжнародний центр по боротьбі з фальшивомонетництвом. Враховуючи це, учасники міжнародної конференції (м. Женева, Швейцарія, 1929 р.) під час обговорення тексту конвенції вирішили не створювати дублюючих органів, а скористатися вже існуючими у складі Міжнародної комісії кримінальної поліції національними службами і доручити їм функції, що передбачаються конвенцією для

національних служб. При розгляді майбутньої ролі Міжнародного центру по боротьбі з фальшивомонетництвом було відзначено, що він не в повній мірі відповідає уявленню про те, яким повинно бути Міжнародне бюро по боротьбі з фальшивомонетництвом, до створення якого прагнула конференція. Однак зважаючи на добрі рекомендації центру учасники міжнародної конференції в Женеві прийняли резолюцію № 9, в якій зазначалося: «Бажано, щоб до створення міжнародного бюро, передбаченого ст. 15 Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, була продовжена при підтримці урядів позитивно оцінена Конференцією діяльність Міжнародного центру по боротьбі з фальшивомонетництвом у Відні (Австрія), завдання якого відповідають завданням запланованого даною конвенцією міжнародного бюро» [150, с. 221 - 222].

Міжнародний центр по боротьбі з фальшивомонетництвом, який був створений в 1923 році, діє й сьогодні на правах ведучого відділу Міжнародної організації кримінальної поліції [26, с. 249 - 250]. За весь час своєї діяльності міжнародний центр зібрав дуже багато надзвичайно корисної інформації, яка досить ефективно допомагає в надзвичайно важкій боротьбі з підробкою грошей. Зважаючи на це і на значний внесок Інтерполу в цілому у справі протидії фальшивомонетництву, Міжнародний центр по боротьбі з фальшивомонетництвом можна вважати центральним міжнародним довідковим бюро, необхідність створення якого передбачає ст. 15 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків [95, с. 46].

Міжнародного бюро по боротьбі з фальшивомонетництвом так і не було створено. До і після Другої Світової війни його функції згідно з резолюцією № 9 міжнародної конференції в Женеві продовжувала виконувати Міжнародна організація кримінальної поліції. Третя міжнародна конференція по боротьбі з фальшивомонетництвом у 1950 році, в спеціальній резолюції визнала Інтерпол «єдиним міжнародним центром зі збору інформації про фальшивомонетництво і фальшивомонетників», а в 1961 році четверта міжнародна конференція в резолюції № 6 зазначила, що Генеральний секретаріат Інтерполу діє «в якості міжнародного

органу, передбаченого Міжнародною конвенцією по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року». Крім того, при прийнятті в 1956 році Статуту Інтерполу в коментарі до ст. 41 було зазначено, що «ця стаття має за мету дозволити організації прийняти на себе обов'язки, покладені ООН з виконання функцій, передбачених Міжнародною конвенцією по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року» [150, с. 221 - 222].

Згідно з положенням ст. 12 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, дізнання у справах про підробку грошових знаків повинно проводитися в рамках Міжнародної організації кримінальної поліції, яка перейняла на себе функції міжнародного бюро [95, с. 45]. Однак Статут Інтерполу не передбачає проведення дізнання організацією у справах про фальшивомонетництво і будь-які інші злочини [151]. Ця діяльність здійснюється національними правоохоронними органами або спеціально створеними підрозділами. У ст. 2 (нової редакції) Статуту Інтерполу зафіксовані цілі організації: забезпечувати і розвивати широке взаємне поліцейське співробітництво між державами для попередження міжнародної злочинності, передачі правопорушників і захисту людей і власності [49, с. 227].

Міжнародна організація кримінальної поліції є офіційною міжурядовою організацією, членами якої є 179 держав [128, с. 4]. Річний бюджет організації обчислюється в розмірі 30 млн. доларів США, а його штат нараховує 270 співробітників. Інформаційна база даних Інтерполу містить близько 120 тис. реєстрацій [152, с. 20].

Структура Інтерполу досить проста. Вона складається з Генеральної Асамблеї, Виконавчого комітету, Генерального секретаріату, національних центральних бюро і радників. У складі секретаріату діє 4 відділи: адміністративного, поліцейського, науково-дослідного і технічного забезпечення. У структурі поліцейського відділу, який координує співробітництво поліцейських органів, є підвідділ по боротьбі з виготовленням, збутом підроблених паперових і металевих грошей, дорожніх чеків, облігацій, акцій та ін. [153, с. 14]

Діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції в галузі боротьби з фальшивомонетництвом визначається наступними напрямками:

- облік випадків підробки грошових знаків, цінних паперів і збувальників цих підробок;
- збирання і поширення інформації про зміни у грошових системах держав світу;
- вивчення способів підробки грошових знаків і цінних паперів, що застосовують злочинці, з метою вироблення захисних заходів;
- підготовка рекомендацій державам-членам про ускладнення технології виробництва грошових знаків і цінних паперів, їхнього захисту від підробки;
- підготовка рекомендацій з питань правового регулювання боротьби з фальшивомонетництвом у національному і міжнародному масштабах;
- узагальнення досвіду роботи поліції по боротьбі з підробкою грошових знаків і цінних паперів, поширення найбільш ефективних методів;
- вироблення тактики повідомлення населення про появу підроблених грошових знаків і цінних паперів;
- підвищення фахового рівня поліцейських службовців, які задіяні в боротьбі з фальшивомонетництвом [138, с. 117 - 118].

Із-за загрозливих темпів зростання підробки платіжних карток і їхньої небезпеки для світової спільноти, Інтерпол розширив свою сферу діяльності на боротьбу з цим видом злочину. Взаємодія держав у боротьбі з підробкою платіжних карток у рамках Інтерполу дозволить більш ефективно протистояти неспинно зростаючій лавині цих підробок.

Взаємодія між правоохоронними органами, насамперед поліцейськими службами різних держав, - найважливіша складова частина міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом. Для успішної взаємодії поліцейські служби держав-членів Інтерполу створюють національні центральні бюро (НЦБ) (ст. 32 Статуту). На НЦБ Інтерполу, що є центрами міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, опорними пунктами Інтерполу

на місцях, покладені завдання встановлювати і підтримувати зв'язки з різними відомствами всередині держави, з НЦБ інших держав, з Генеральним секретаріатом Інтерполу (ст. 32 Статуту) [151, с. 26].

Необхідність створення НЦБ можна пояснити тим, що співробітництво держав припускає наявність контактів на основі взаєморозуміння і доброї волі. Звичайно, цього не можна жадати від усіх органів поліції, але таку атмосферу можна створити у спеціальному відділі департаменту поліції. Оскільки встановлення зв'язків між органами поліції різних держав представляє певні мовні труднощі, то НЦБ повинно поєднувати фахівців, які знають іноземні мови. Міжнародне співробітництво органів поліції є дуже тонкою справою, що торкається зобов'язань конкретної держави. При співробітництві між органами поліції різних держав виникає необхідність в чіткій регламентації їхніх дій. Такий порядок може підтримуватися особами з НЦБ, які знають всі правила, традиції і механізм функціонування Інтерполу.

Кожна держава може назвати в якості представника організації будь-яку свою установу, а спосіб організації Національного центрального бюро вважається внутрішньою справою держави. У Великобританії цю місію виконує один із підрозділів Скотланд-Ярда, у США функції Національного бюро офіційно виконують два органи - Секретна служба Міністерства фінансів і Бюро з наркотиків того ж відомства [37, с. 125 - 126].

Інтерпол може підтримувати відносини з державами, які не є його членами. В цих випадках Генеральний секретаріат Інтерполу передає запити дипломатичними каналами офіційному відомству цієї держави, що відповідає за дотримання кримінального законодавства. Якщо держава-не член Інтерполу не має дипломатичної місії в державі штаб-квартири, тоді запити зазвичай відправляються в міністерство закордонних справ [154, с. 48 - 49].

Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року регламентує діяльність центрального бюро (під яким розуміється Національне центральне бюро Інтерполу) в боротьбі з підробкою грошових знаків. Національне

центральне бюро повинно перебувати в тісному контакті з: а) емісійними органами; б) міліцейською (поліцейською) владою всередині держави; в) Національними центральними бюро інших держав (ст. 12 конвенції) [95, с. 45]; г) компаніями, що випускають платіжні картки і д) емітентами цінних паперів.

Національне центральне бюро Інтерполу повинно централізувати в кожній державі всі відомості, які можуть полегшити виявленню випадків підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, попередженню і їхньому припиненню; в межах, у яких воно знайде це корисним, повинно вручити НЦБ інших держав справжні перфоровані зразки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток своєї держави; регулярно повідомляти в тих же межах НЦБ інших держав, даючи їм усі необхідні відомості про нові випуски в державі грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, про їхнє вилучення і анулювання.

Ст. 14 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків передбачає, що за винятком випадків місцевого значення кожне НЦБ Інтерполу в межах, в яких воно вважає це корисним, повинно повідомляти НЦБ інших держав [95, с. 45]:

1) про виявлення підроблених грошових знаків, (а також підроблених цінних паперів і платіжних карток). Повідомлення про такі підробки повинно супроводжуватися їхніми технічними описами, складеними виключно тими емісійними органами, емітентами чи компаніями, чиї грошові знаки, цінні папери і платіжні картки піддалися підробці, фотографічними відтвореннями чи, якщо можливо, екземплярами підробки. В екстрених випадках зацікавленим НЦБ Інтерполу можуть довірчо повідомлятися відомості і короткі описи від міліцейської (поліцейської) влади без спричинення шкоди повідомленням і технічним описам, про які згадується вище;

2) про розшук, переслідування, арешти, засудження підроблювачів грошових знаків (і цінних паперів і платіжних карток), а також у потрібних випадках про зміни ними місця проживання і різні корисні відомості, наприклад: прикмети, відбитки пальців і фотографічні знімки тощо;

3) про подробиці виявлення підробок із вказівкою, чи дозволили ці виявлення захопити цілком усю масу підробок, які знаходяться в обігу [95, с. 46].

Усвідомивши необхідність рішучої боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер і має тенденцію до зростання, до якої відноситься фальшивомонетництво, уряд України прийняв рішення про принципово нові форми співробітництва з поліцейськими структурами інших держав, одним із найважливіших напрямів якого мусить стати взаємодія з Міжнародною організацією кримінальної поліції [155, с. 96].

Наприкінці 1992 року Україна звернулася до Генерального секретаріату Інтерполу з проханням прийняти її в організацію. Цього ж року, на 61-й Генеральній Асамблеї Інтерполу (м. Дакар, Сінгапур) прохання України було задоволено [156, с. 3]. У зв'язку з цим в Україні було створено НЦБ, у якості якого виступає Міністерство внутрішніх справ України [157, с. 114].

Національне центральне бюро Інтерполу в Україні (Укрбюро Інтерполу) представляє нашу державу в Міжнародній організації кримінальної поліції і є центром координації взаємодії національних правоохоронних органів з компетентними органами зарубіжних держав у боротьбі зі злочинністю, що має транснаціональний характер [158, с. 162]. Згідно з «Положенням про Національне центральне бюро Інтерполу» № 220 від 25 березня 1993 року на НЦБ Інтерполу в Україні покладені такі основні завдання, як координація діяльності правоохоронних органів держави в боротьбі зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі держави; забезпечення взаємодії з Генеральним секретаріатом та відповідними органами держав-членів Інтерполу в боротьбі зі злочинністю; оцінка рівня поширення в Україні злочинності, що має транснаціональний характер, і загрози злочинної діяльності громадян України за кордоном [159, с. 9].

Для ефективного і оперативного виконання взятих Україною по лінії Інтерполу зобов'язань підрозділи Укрбюро Інтерполу були створені в головних управліннях, управліннях МВС України у Криму, областях, містах Києві та Севастополі. Серед основних завдань цих регіональних підрозділів НЦБ Інтерполу

в Україні визначено аналіз, підготовку інформацій та інших узагальнених матеріалів і динаміку розвитку в регіоні злочинності, внесення пропозицій керівництву ГУМВС, УМВС та Укрбюро Інтерполу щодо вдосконалення діяльності правоохоронних органів у боротьбі з фальшивомонетництвом й іншими злочинами транснаціонального характеру.

НЦБ Інтерполу в Україні за станом на кінець 2002 року підтримувало міжнародні контакти з правоохоронними органами 150 держав, а загальний обсяг обробленої працівниками Укрбюро Інтерполу інформації цього ж року становив понад 72 тис. одиниць. Із загальної кількості міжнародних запитів, повідомлень та слідчих доручень, опрацьованих в Укрбюро Інтерполу протягом 2002 року 189 стосувались підробки грошей, платіжних засобів та цінних паперів [128, с. 68 - 72].

Питання про те, як призупинити рівень фальшивомонетництва, щорічно виноситься на сесію Генеральної Асамблеї Інтерполу. Для забезпечення, вдосконалення і розвитку безпосереднього міжнародного співробітництва з питань попередження і припинення підробки грошей держави-члени Інтерполу час від часу скликають міжнародні конференції за участю представників емісійних органів, емітентів, компаній, що випускають платіжні картки, а також зацікавленої влади [95, с. 46], [138, с. 117, 125]. З часу створення організації вже відбулося дев'ять конференцій: в 1931, 1935, 1950, 1961, 1969, 1977, 1986 [49, с. 249 - 250], 1993 і 1997 рр. [46, с. 126].

На міжнародних конференціях учасники погоджують механізми для досягнення визначених цілей в боротьбі з фальшивомонетництвом:

- 1) сприяння діяльності держав-членів Інтерполу з підготовки кадрів і технічної допомоги, попередження, виявлення і припинення фальшивомонетництва;
- 2) сприяння обміну інформацією між державами-членами Інтерполу про форми фальшивомонетництва і його тенденції, а також про успішні методи боротьби з ним;
- 3) співробітництво з відповідними міжнародними і регіональними організаціями, а також неурядовими організаціями та ін.

Держави-члени Інтерполу в необхідних межах здійснюють, розробляють і вдосконалюють конкретні програми з підготовки персоналу правоохоронних органів, зокрема працівників прокуратури, слідчих і співробітників митних органів, а також інших співробітників, які відповідають за попередження, виявлення і припинення підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток. Ці програми включають відрядження співробітників і їх обмін. Програми стосуються, зокрема в тій мірі, в якій це допускається внутрішнім законодавством, таких питань:

- а) заходи з попередження, виявлення і припинення фальшивомонетництва;
- б) маршрути транспортування, методи і засоби підробки, що використовують фальшивомонетники, а також відповідні заходи для їх припинення;
- в) збирання доказів;
- г) сучасне устаткування і методи роботи правоохоронних органів.

Міжнародна організація кримінальної поліції сприяє державам-членам у плануванні і виконанні зазначених програм, покликаних забезпечити обмін спеціальними знаннями в галузі попередження, виявлення і припинення підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток. З цією метою організація використовує, в належних випадках, регіональні і міжнародні конференції, семінари для сприяння співробітництва і обговорення проблем, які представляють взаємний інтерес. Інтерпол розробляє і оцінює ефективність національних проектів, а також виявляє і впроваджує оптимальні види практики і політики, спрямовані на попередження фальшивомонетництва.

У координації між державами-членами, а також з міжнародними і регіональними організаціями, Інтерпол розвиває певні зусилля для:

- а) активізації свого міжнародного співробітництва на різних рівнях з державами з метою зміцнення можливостей в галузі попередження фальшивомонетництва і боротьби з ним;
- б) розширення фінансової і матеріальної допомоги з метою підтримки держав для ефективної протидії фальшивомонетництву і надання їм допомоги;

с) надання технічної допомоги державам з метою сприяння задоволенню їхніх потреб у сфері боротьби з фальшивомонетництвом;

д) заохочення і переконання інших держав і фінансових установ, у належних випадках, приєднатися до них у зусиллях, що приймаються, шляхом забезпечення їх більшим обсягом програм підготовки кадрів і сучасним устаткуванням.

Для узагальнення досвіду національних органів поліції та посилення боротьби з фальшивомонетництвом, використання висновків для проведення спільних міжнародних операцій поліцейських служб Генеральний секретаріат Інтерполу збирає і централізує інформацію про підробку грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток. З 1980 року обробка інформації здійснюється за допомогою ЕОМ: реєструються випадки виявлення фальшивих грошей і злочинних угруповань, що займаються їх виготовленням; оперативно аналізується й узагальнюється ця інформація.

Для вдосконалення діяльності і підвищення ефективності обробки інформації співробітниками Міжнародної організації кримінальної поліції розроблена спеціальна програма введення в ЕОМ даних про виявлені випадки фальшивомонетництва, внаслідок чого уможливлено: швидко визначати вид підробки і порівняти її з наявними аналогами; отримати дані про розповсюдження фальшивих грошей в певному регіоні; порівнювати відомості різних періодів часу. Використання подібної інформаційної системи значно скорочує час на перевірку і виявлення певної інформації, а також забезпечує доступ до неї всіх національних поліцейських служб.

Генеральний секретаріат завдяки телекомунікаційній мережі Інтерполу постійно контактує з державами-членами організації, а система комп'ютерного обліку злочинів та документації дозволяють взаємодіяти з іншими підрозділами поліцейського відділу секретаріату.

Для надання допомоги національним поліцейським органам у боротьбі з фальшивомонетництвом Інтерпол розробив спеціальну процедуру збирання і передачі інформації. Про кожний зареєстрований факт фальшивомонетництва

Інтерпол рекомендував усім НЦБ інформувати Генеральний секретаріат. Якщо факт новий, інформація спрямовується на зеленому бланку форми F. На наступному етапі, не пізніше ніж через місяць після скоєння злочину, до Генерального секретаріату Інтерполу направляється докладніша інформація, опрацювавши яку, співробітники секретаріату складають і розсилають національним службам дані про нові методи підробки грошей; повідомлення про окремих злочинців, які повинні бути заарештовані і видані правоохоронним органам тієї чи іншої держави [148, с. 59 - 60], [138, с. 118].

Інформація, що направляється державам-членам Інтерполу, постійно обновлюється, доповнення і поправки розсилаються щомісяця, повідомлення про анулювання окремих повідомлень - двічі на місяць.

В Інтерполі існує і певний порядок ідентифікації фальшивих грошей. Вважається, що дві або більше фальшиві банкноти можна віднести до одного виду, якщо вони мають однакові характеристики через використання однієї друкарської форми. При визначенні виду підробки легко встановити, чи відноситься вона до вже відомих аналогів чи здійснена вперше. Така ідентифікація дозволяє національним службам визначити ступінь поширення в обігу фальшивих грошей, канали їхнього поширення, простежити джерела їхнього походження [148, с. 61].

Фахівці групи F Інтерполу, які займаються обробкою всієї інформації про фальшивомонетництво, надають поліцейським органам різних держав і практичну допомогу в боротьбі з цим злочином. Крім опису факту, Інтерпол просить НЦБ направляти два-три зразки фальшивих банкнот або монет, якщо не потрібно, щоб усі вони були залучені до кримінальної справи як речові докази. Фальшивки надходять у групу F з різних держав з проханням підтвердити їхню підробку і, по можливості, вказати джерело їхнього походження [138, с. 118 - 119].

Для виявлення подібних зв'язків національні органи поліції присвоюють певному типу підробки шифр своєї держави. Генеральний секретаріат Інтерполу також індексує зареєстровані фальшивки. До картотеки Інтерполу введено вже більше 12 тис. міжнародних індексів. Кожний індекс складається з двох елементів:

іменованої «приставки» - букви і цифри, що позначає державу, гроші якої підроблені, та номери, що вказують на хронологічний порядок реєстрації у справі даної підробки [148, с. 61]. Наприклад, кожна частина індексу 12.А - 2436 розшифровується в такий спосіб: 12 - валюта (долар) США; буквою А в картотеці Інтерполу позначаються підробки грошових знаків усіх держав американського континенту; і, нарешті, останнє число - порядковий номер, під яким зареєстрована в картотеці конкретна підробка валюти однієї і тієї ж держави - в даному випадку США. Всі фальшивки одного походження - з ними Інтерпол частіше зустрічається у своїй практиці - мають однаковий індекс. На підробки одного походження ведеться реєстраційна картка, де позначається, в якій державі і коли виявлена чергова підробка. Це допомагає експертам Інтерполу стежити за шляхом поширення фальшивих грошей, виготовлених одними злочинцями, іноді передбачати можливість їхньої появи в тих чи інших регіонах [138, с. 119].

Генеральним секретаріатом Інтерполу розроблені спеціальні міжнародні індекси для кваліфікації фальшивих грошових знаків і цінних паперів, які: не заподіюють значних збитків економіці держави; виконані грубо і легко розпізнаються; знаходяться в обмеженому обігу через труднощі збуту; виконані кустарно і потребують багато часу на їхнє виготовлення.

Особливі індекси, так звані «індекси фіктивності», присвоюються таким видам підробок, як: підробки неіснуючих грошей; підробки грошових знаків неіснуючих вартостей у валютній системі конкретної держави; підробки, зображення на яких не відповідає малюнку дійсних грошових знаків держави; офіційні рекламні зображення грошових знаків; грошові знаки, виготовлені для використання в театральних і телевізійних виставах тощо.

Перед індексуванням фальшивок за всіма згаданими категоріями вони проходять ретельну експертизу: проводяться фізичні і хімічні аналізи паперу і фарб; визначаються спосіб друкування, особливості і дефекти кліше, що застосовуються при друкуванні підроблених грошей; порівнюються отримані результати з дослідженнями раніше зареєстрованих підробок. У середньому, Генеральний

секретаріат Інтерполу щомісяця отримує більше 50 заявок від держав-членів на проведення експертиз підроблених грошей, а спеціалісти лабораторії щороку проводять 700 - 800 досліджень фальшивок, які надійшли для встановлення дійсності і за можливості джерела їхнього походження [148, с. 61 - 62]. Звичайно, це не надійний метод, бо цей самий злочинець може постійно вдосконалювати своє «мистецтво» і підробляти гроші, які більш точно збігаються з дійсними. Однак висновки Інтерполу нерідко допомагають національним правоохоронним органам у попередженні, виявленні і припиненні випадків фальшивомонетництва.

Для проведення експертиз у Генеральному секретаріаті Інтерполу існує дослідницька лабораторія, яка була створена після IV міжнародної конференції 1961 року [148, с. 58]. Насиченість лабораторії новітніми приладами і засобами аналізу пов'язана не лише з тим, що дослідження потребують надзвичайної копіткості і скрупульозності (зовсім не так просто визначити, чи це тип підробки вже відомий, чи новий), але й з тим, що інколи дослідження необхідно провести дуже швидко. На прохання держав, які, ще не мають своїх фахівців, лабораторія Інтерполу проводить експертизи сумнівних грошових знаків. Це дослідження проводиться лише тоді, коли були виявлені грошові знаки іншої держави [138, с. 119]. Всі результати публікуються у спеціальному звіті, де вказується характеристика нового типу підроблених грошей, крім доларів США. Їхнім описом займається Секретна служба США в особливому бюлетені, який розсилається всім державам-членам Інтерполу.

У штаб-квартирі Міжнародної організації кримінальної поліції розміщується музей, в якому експонуються зразки фальшивих банкнот і монет, інструменти і прилади, вилучені при ліквідації підпільних майстерень найбільш винахідливих фальшивомонетників. У ньому зібрано більше 4-х тис. видів фальшивих грошових знаків, виготовлених у різних державах за післявоєнні роки. До цієї експозиції в 1960 році музей додав «колекцію» спеціальних тканин і паперу, що використовуються фальшивомонетниками при друкуванні грошей. Зараз вона наховує більше тисячі зразків.

Опрацьована і систематизована інформація про випадки фальшивомонетництва надходить до національних служб через бюлетень «Counterfeits & Forgeries» («Підробки і підлоги»), який видає Інтерпол з 1924 року. Передплатниками бюлетеня є близько 13 тис. банківських установ і поліцейські служби різних держав, страхові компанії, комерційні підприємства і великі готелі. В першій частині бюлетеня (видається окремо англійською і французькою мовами) містяться зображення і описи нових підробок грошових знаків або цінних паперів (під їхніми індексами). Завдяки цьому всі передплатники бюлетеня оповіщаються про фальшивки, які з'явилися у грошовому обігу. У другій частині бюлетеня (видається англійською, французькою, німецькою і іспанською мовами) містяться фотографії і детальні описи банкнот і монет, які знаходяться в обігу в 188 державах, і золотих монет, які знаходяться в обігу в 47 державах. Тут міститься інформація про гроші, які були вилучені з обігу, із вказівкою кінцевої дати, коли банки їх приймають для обміну, а також інформація про валютні реформи, проведені в тих чи інших державах.

Генеральний секретаріат Інтерполу готує і розсилає циркуляри про фальшивомонетників, за якими потрібно спостерігати або заарештувати у випадку їхнього виявлення. На прохання НЦБ Генеральний секретаріат направляє підсумовану інформацію про цей чи інший вид підробки, а також про фальшивомонетників. З 1950 року було розіслано понад 2 тис. таких циркулярів [138, с. 119 - 120].

Компанія «Keesing Reference System B. V.», яка видає «Counterfeits & Forgeries», в жовтні 2000 року заснувала в Москві дочірнє підприємство, основна мета якого - виготовляти і поставляти на ринки Росії і держав СНД довідкове російськомовне видання серії «Валюти країн світу» (включає в себе інформацію про підроблені долари США, російські рублі та інші найбільш поширені валюти на території Європи, Росії і СНД та ін.), а також російськомовні версії інших довідкових видань Інтерполу, як «Реєстраційні документи транспортних засобів» і «Довідник паспортів» [160], [58]. Компанія також розробила комп'ютерну

програму, що дозволяє проводити оперативну перевірку доларів США та виявляти серед них підроблені «The Smart US & Checker». Це постійно функціонуюча система, яка містить характеристики підроблених доларів США, що були опубліковані протягом багатьох років у виданнях «Counterfeits & Forgeries». Програма є простим та дієвим засобом перевірки доларів США касирами в пункті обміну валют, касовому залі, інших фінансових та банківських установах.

Міжнародною організацією кримінальної поліції розроблено нову версію офіційного видання «Counterfeits & Forgeries», розміщену на компакт-диску. Створення цієї версії в порівнянні з поліграфічним виданням дозволяє значно прискорити перевірку грошових знаків. У ній міститься інформація про національні валюти з-понад 180 держав світу.

Характеристики грошових знаків містять інформацію за всіма категоріями захисту, а саме: водяний знак; захисна смуга; мікродрук; зображення в ультрафіолетовому випромінюванні; антикопіювальні захисні риси; голо-, кіне-, піксеграми й ін.

Під егідою Генерального секретаріату Інтерполу на базі видавництва «Keesing Reference System B. V.» розроблений масштабний проект з проведення навчання експертів на семінарі «Експертиза грошових знаків: методика і технології». Тривалий час семінари проводилися в Амстердамі (Нідерланди), які залучали банківських працівників і експертів з усього світу. Відмінною рисою семінару є його практична спрямованість. Учасники семінару мають можливість ознайомитися з новітніми експертними приладами, зразками способів захисту банкнотів різних держав, зразками підроблених банкнотів і монет, на практиці опанувати методикою визначення дійсності грошей [58].

На думку Генерального секретаріату Інтерполу, для організації боротьби з фальшивомонетництвом національні правоохоронні органи повинні підтримувати регулярні контакти з асоціаціями, які об'єднують працівників художніх майстерень і фабрик з виготовлення паперу, фарб та ін. (щоб отримувати інформацію про агентів з продажу цих матеріалів і осіб, які їх купують) [148, с. 63].

Інтерпол стандартизує інформацію, якою обмінюються держави у випадку появи на їхній території підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток. Генеральний секретаріат встановив зв'язок з емісійними установами держав-учасниць Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, а також з відомими компаніями, що виготовляють і обслуговують платіжні картки для одержання інформації про їхній випуск. Його співробітниками ведеться довідкова колекція зразків дійсних грошей різних держав світу.

Міжнародна організація кримінальної поліції узагальнює досвід роботи поліції різних держав у галузі розкриття фактів фальшивомонетництва, виявлення друкарень і майстерень, де виготовляються підробки, встановлення і викриття виготовлювачів і збувальників підроблених грошей, закріплення речових доказів. У 1965 році Інтерпол відзняв навчальний фільм, у якому докладно представлені методичні рекомендації для поліції з питань організації роботи у випадку появи в обігу фальшивих грошових знаків. Організація проводить різні семінари і навчальні збори для працівників поліції з проблем попередження і розкриття фактів фальшивомонетництва [138, с. 126 - 127].

Концентруючи всі відомості про фальшивомонетництво і фальшивомонетників, Міжнародна організація кримінальної поліції одержує можливість проводити дуже корисний статистичний аналіз і на його основі робити досить важливі висновки, які можуть справді допомогти державам-членам Інтерполу у справі протидії злочину. Роль Інтерполу помітна ще й тому, що, як правило, злочинці надзвичайно швидко переміщаються з однієї держави в іншу у процесі реалізації фальшивок. Ось чому допомога Інтерполу в їхній затримці відчутна. Досить згадати про те, що в 1993 році фахівці Інтерполу допомогли в розкритті близько 5 тис. випадків фальшивомонетництва, а в період з 1985 по 1995рр. допомогли у розслідуванні близько 65 тис. кримінальних справ, пов'язаних з підробкою грошей в 59 державах світу [26, с. 251 - 253, 225]. Одна із вдалих операцій Інтерполу була проведена 8 серпня 2000 року на кордоні між Бельгією і

Нідерландами, де був затриманий вантажний автомобіль з фальшивими доларами США (1 млн. банкнот) і німецькими марками (450 тис. банкнот) [58].

На V (1969 р.) та VI (1977 р.) міжнародних конференціях Інтерполу розглядалися проблеми, що стосуються правових та технічних засобів боротьби з фальшивомонетництвом і розробки законодавчих заходів з його попередження. На V міжнародній конференції Інтерполу для організації співробітництва різних служб поліції, що приймають участь в боротьбі з фальшивомонетництвом, визначено, що компетентні органи влади держави, гроші якої підроблено, повинні надавати максимальну допомогу поліції тих держав, які несуть відповідальність за надання доказів до суду. Рекомендовано внести поправки до кримінально-процесуального законодавства з тим, щоб висновки експертів різних держав, дані письмово під присягою, приймалися судами як докази. На цій конференції Інтерполу було прийнято резолюцію, яка зобов'язувала поліцейські служби уважно стежити за всіма технічними досягненнями в галузі поліграфічного виробництва, збирати документацію з даного питання спільно зі спеціальними організаціями і установами, що випускають грошові знаки, а також використовують вдосконалені виробничі процеси, які можуть застосовуватися фальшивомонетниками для виготовлення кліше, пуансонів тощо [148, с. 58 - 59].

На VI міжнародній конференції Інтерполу з питань боротьби з фальшивомонетництвом (м. Мадрид, Іспанія, 1977 р.), прийнято резолюцію, в якій зазначається, що в межах національної поліції держав-членів Інтерполу повинні бути створені (якщо це не зроблено) спеціальні підрозділи для боротьби з фальшивомонетництвом.

В Україні зазначений спеціальний підрозділ був створений при Головному управлінні боротьби з економічними злочинами МВС України, а також в інших державах: у США - Секретна служба (Secret Service) міністерства фінансів, Німеччині - Bundeskriminalamt, Великобританії - National Criminal Intelligence Service [17, с. 106], Франції - національний центр по боротьбі з фальшивомонетництвом та ін. [26, с. 123]

Цікаво дізнатися про те, що, ще у XVIII столітті у зв'язку із значним зростанням чисельності підроблених грошових знаків у обігу при міністерстві внутрішніх справ царської Росії був створений спеціальний відділ по боротьбі з фальшивомонетництвом. У ньому були два підвідділи - з внутрішніх і міжнародних справ. Першим підвідділом управляв відомий сищик Б.С. Безсонов, а іншим, міжнародним - Ю.А. Юнге [26, с. 61].

Із всіх існуючих у світі підрозділів по боротьбі з фальшивомонетництвом особливої уваги заслуговує Секретна служба США. Вона була створена для охорони Президента США від нападу терористів і боротьби з фальшивомонетництвом. На території держави діють її місцеві філії. Декілька філій розташовані за межами США [138, с. 57]. В листопаді 1963 року чисельність Секретної служби досягала до 600 співробітників. У травні 1966 року вона вже склала 920, а лише через рік - 1230 співробітників. У 1992 році її штат уже нараховував близько 1550 співробітників. Збільшення чисельності Секретної служби США викликано не лише тим, що тепер Президент США є бажаною ціллю багатьох терористів, а також зростанням чисельності підроблених грошей, які знаходяться у грошовому обігу держави. З цієї причини чисельність Секретної служби США продовжує зростати.

Про ефективність діяльності Секретної служби США свідчить той факт, що в 1993 році вона виявила за межами держави 120 млн. фальшивих доларів, а у США - всього 44 млн. фальшивих доларів. Це пояснюється тим, що у своїй державі американці переважно користуються платіжними картками, а банкноти великих номіналів у гаманцях взагалі не тримають. Завдяки діяльності Секретної служби у США вдається виявити і вилучити з обігу до 95% фальшивих доларів [26,с.149,203].

Розслідуванням фактів підробки платіжних карток у деяких державах займається спеціальний персонал, який існує при компаніях, що випускають ці картки. Значна частина співробітників цього персоналу входить в Міжнародну Асоціацію Слідчих, що видає свою періодику і проводить щорічно наради з питань боротьби з підробкою платіжних карток у всьому світі [121, с. 4, 15].

Як уже зазначалося, діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції в боротьбі з фальшивомонетництвом зводиться до вироблення рекомендацій державам з питань ускладнення технології виробництва грошей і їхнього захисту від підробок. Фахівці багатьох держав єдині в тім, що домогтися певних успіхів у цій сфері можливо, насамперед за рахунок усякого роду хитрувань, тобто виготовляти такі гроші, підробити які дуже важко [26, с. 192]. Зважаючи на досвід деяких держав Інтерпол рекомендує виготовляти паперові гроші і цінні папери методом глибокого друку, який менше піддається підробці; друкувати їх на папері високої якості; наносити на папір добре видимі водяні знаки; використовувати барвники, які мають високу опірність до фізичних впливів (світла, тертя, впливу гарячої або холодної води) і до хімічних реактивів [138, с. 126 - 127]. Оскільки не всі способи захисту грошей засекречені і деякі з них відомі злочинцям, доцільніше банкноти різної вартості друкувати за допомогою різноманітних кліше, матеріалів, процесів і машин, яких немає на промислових підприємствах [148, с. 58]. Інтерпол рекомендує державам вчасно вилучати всі зношені грошові знаки, які цілком або частково втратили свої відмінні риси; максимально ускладнювати малюнок і райдужну кольорову сітку; значну увагу приділяти цифрам, які позначають серію; виготовляти банкноти різних розмірів і кольорів у залежності від їхньої номінальної вартості, так як вони менше піддаються частковій підробці.

Що стосується підробки металевих монет, то Міжнародна організація кримінальної поліції рекомендує штампувати по гурті (бічна поверхня монети) текст, який важко підробити в кустарних умовах; включити в хімічний склад монет рідкісні метали, відсутність яких може бути легко виявлена спектральним аналізом; чеканити монети з таких металів, які мають електричний опір, що повинно полегшити виявлення підроблених монет [26, с. 192, 238].

Крім сучасних розробок для захисту банкнот від підробок, експерти Інтерполу домоглися на VIII міжнародній конференції з питань боротьби з фальшивомонетництвом (м. Оттава, 1993 р.) від виробників копіювальної техніки здійснити низку заходів, спрямованих проти зростання чисельності фальшивих

грошей. Першим відреагувала відома фірма «Canon», яка розробила оригінальну систему спостереження. На кожному листі кольорової копії проставляється ідентифікаційний номер, який не можна побачити. У випадку появи фальшивої купюри, комп'ютер зможе ідентифікувати номер кольорового принтера і вже за допомогою сервісної реєстрації встановлюється його місце знаходження. У деяких інших видах кольорових копіювальних апаратів була розроблена система розпізнавання банкнот. У них були встановлені розпізнавальні ознаки близько 20-ти банкнот світових валют. У разі спроби копіювання даної валюти на пристрої, спорядженим системою розпізнавання, виходить чорна копія [54, с. 46 - 47].

На цій же VIII міжнародній конференції Інтерполу прийнято рішення: про створення при Генеральному секретаріаті Інтерполу центрального банку даних ідентифікації кольорових ксерокопіювальних машин (через те, що для підробки банкнот широко використовується ксерокопіювальна техніка); організувати спеціальну підготовку офіцерів зв'язку для представництва національних спеціалізованих підрозділів.

Напрацьований досвід свідчить, що значно покращити ситуацію і зменшити надходження фальшивих грошей в обіг можливо за допомогою спеціального устаткування, призначеного для встановлення дійсності валюти. Про ефективність даного способу свідчить той факт, що, в 1997 році 70 % підроблених грошей були виявлені в банківських установах, куди надійшли з торгівельної мережі [161], а в 1999 році використання згаданого устаткування в торгівельних установах Київської області дозволило майже вдвічі зменшити кількість фактів виявлення фальшивих грошей - з 102 до 48, зокрема, в банківських установах у 2,6 рази - 37 до 14 [51, с. 6]. Спеціалісти вважають, що сьогодні необхідно обладнати всі установи та організації, які працюють з готівкою, спеціальною технікою з метою контролю і перевірки купюр. Це дало б змогу не лише попереджати можливі збитки, а й оперативно затримувати збувальників фальшивих грошових знаків [161].

Серед заходів з протидії фальшивомонетництву потрібно вказати на необхідність забезпечення підтримки громадськості. Підробка грошей негативно

впливає на соціальну структуру суспільства, тому допомога громадськості в боротьбі із злочином має велике значення. Для забезпечення такої підтримки з боку громадськості необхідно розробити інформаційно-просвітницькі програми, які б здійснювалися за допомогою і при активній участі засобів масової інформації.

На міжнародних конференціях Інтерполу нерідко розглядаються питання інформування громадськості про способи виявлення підроблених грошей і залучення до цього процесу засобів масової інформації та глобальні комп'ютерні мережі типу Інтернет [148, с. 59]. З цього приводу в організації навіть існує дві альтернативні точки зору. Прибічники однієї з них («європейської») вважають, що населення повинно вміти безпомилково розпізнавати фальшиві гроші, а інформацію про появу підробок повинні отримувати лише спеціалізовані поліцейські служби. «Американська» позиція, прибічниками якої є США, Канада, Філіппіни та інші держави, полягає в тому, що населення повинно обов'язково інформуватися про появу в обігу фальшивих грошей, що об'єктивно сприяє підвищенню пильності громадян і може привести до виявлення збувальників цих підробок. Інтерпол визнає за державами-членами право самостійно формувати позицію з цього питання [128, с. 244 - 245]. Як приклад «американської» позиції, наведемо досвід США. В цій державі досить відкрито висвітлюється дана проблема у пресі, публікуються повідомлення про появу фальшивих грошей, про затримання злочинної групи. Секретна служба США виготовляє спеціальні брошури, в яких розповідається про типові неточності в фальшивих банкнотах, на котрі варто звертати увагу, що потрібно робити у випадку, якщо виявлений розповсюджувач фальшивих грошей та ін. У школах, по телебаченню читають спеціальні лекції [26, с. 224].

21 січня 2003 року державне російське інформаційне агентство «ИТАР-ТАСС» спільно з центром політичних технологій провели прес-конференцію «Як запобігти поширенню фальшивих грошей в Росії?», в якій приймали участь представники різних державних відомств з протидії фальшивомонетництву і Центрального банку Росії. Вони розповіли про історію фальшивомонетництва, останні факти конфіскації великих партій підроблених грошей, особливості

розпізнання членів злочинних угруповань, а також представили найбільш ефективні апарати для перевірки грошових знаків [162].

У Римі 2- 6 травня 2004 року проходила Міжнародна конференція «Currency Conference - 2004», на якій поряд з іншими питаннями розглядалася проблема боротьби з фальшивомонетництвом. У ній приймали участь 453 делегати, які представляли центральні і комерційні банки, поліграфічні компанії, правоохоронні органи і компанії з обробки грошової готівки. Великий інтерес учасників конференції викликав досвід Нацбанку Киргизької Республіки щодо повідомлення населення про захисні елементи грошових знаків шляхом створення відеороликів і зображення на кишенькових календарях схем розпізнання банкнот національної валюти [163].

На жаль, в Україні проблемі інформування громадськості не приділяється належної уваги. Влада обмежується лише тим, що сповіщає про появу фальшивок тих, хто працює з готівкою. Без допомоги населення дуже важко виявляти фальшиві гроші, а ще важче і самих фальшивомонетників. Нашій державі потрібно перейняти досвід США, Киргизької Республіки, Росії щодо повідомлення населення про ознаки фальшивок, появу підроблених грошей, затримку фальшивомонетників.

Аналізуючи викладене, приходимо до висновку, що Міжнародна організація кримінальної поліції окреслює такі основні напрями боротьби з фальшивомонетництвом: виявлення фальшивих грошей і осіб, які займаються виготовленням і збутом цих підробок; ліквідація центрів, що поставляють фальшиві гроші в міжнародний грошовий обіг; попередження фальшивомонетництва. У зв'язку з цим, від співробітників національних правоохоронних органів вимагається досить висока компетентність, а від самих правоохоронних органів - особливо тісна співпраця із службовцями Національних центральних бюро Інтерполу, завдання яких - збирання різної інформації, що сприятиме розкриттю випадків фальшивомонетництва.

Для ефективного використання можливостей Інтерполу, необхідно підвищувати професійний рівень співробітників правоохоронних органів навичками

використання таких можливостей і умов, у яких це використання найбільш ефективно. З цією метою доцільно проводити різні форми навчання - від практичних семінарів з представниками Національних центральних бюро Інтерполу, спільних з ученими-теоретиками круглих столів щодо окремих проблемних питань при застосуванні тих чи інших можливостей [164].

У різних державах-членах Інтерполу, ці завдання вирішуються по-різному. В Канаді, наприклад, при криміналістичній лабораторії організовано три спеціалізовані курси для придбання слідчими необхідних знань в галузі гравірування, друку, виготовлення паперу, фарби тощо. Канадська кінна поліція видає для службового використання бюлетень «Фальшивомонетники в Канаді», в якому викладається передовий досвід з розкриття цих злочинів та ін. [148, с. 63]

Міжнародна організація кримінальної поліції сьогодні є унікальною міжнародною організацією, що бере безпосередню участь в боротьбі з фальшивомонетництвом. Це механізм і посередник у практичному співробітництві служб кримінальної поліції різних держав у їхній буденній роботі над розкриттям фальшивомонетництва, координації і кооперації у здійсненні ними спільних дій, переслідуванні, розшуку і затримці фальшивомонетників. У механізмі співпраці Інтерпол діє як єдиний міжнародний центр з вироблення спільної поліцейської стратегії і тактики боротьби з фальшивомонетництвом.

На правоохоронні органи України покладається обов'язок використовувати всі можливості НЦБ Інтерполу для співробітництва з Генеральним секретаріатом Інтерполу і правоохоронними органами зарубіжних держав при здійсненні діяльності, пов'язаної з попередженням, розкриттям і розслідуванням фальшивомонетництва й інших злочинів, що мають транснаціональний характер [153, с. 14]. У «Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів» від 9 січня 1997 року встановлено порядок і особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-пошукових заходів і слідчих дій.

Пункт 2.2. Інструкції передбачає, що «у випадку виявлення підроблених грошових знаків правоохоронні органи України, використовуючи канали Інтерполу, можуть одержати інформацію про обставини їхнього вилучення, про інші виявлені фальшиві банкноти, що мають одне джерело походження, а також про місце перебування осіб, причетних до фальшивомонетництва, при наявності підстав вважати, що вони знаходяться за межами України» [165, с. 11].

У разі виявлення на території України фальшивих грошових знаків зарубіжних держав Експертно-криміналістичне управління МВС України або центральний криміналістичний підрозділ іншого правоохоронного органу протягом 5 діб після завершення відповідного криміналістичного дослідження інформує НЦБ Інтерполу в Україні.

У повідомленні НЦБ зазначаються: назва держави та грошового знака; кількість купюр та їхня номінальна вартість; спосіб підробки; індикатив (у випадку, якщо аналогічні підробки були зареєстровані раніше); обставини вилучення; номер кримінальної, оперативно-розшукової справи, матеріалу перевірки та орган, у провадженні якого вона знаходиться; дані про особу (осіб), у якої (яких) були вилучені фальшиві грошові знаки.

На підставі одержаних матеріалів Укрбюро Інтерполу готує і надсилає інформацію до Генерального секретаріату Інтерполу.

У разі затримання іноземного громадянина за злочин, пов'язаний з підробкою грошей, правоохоронний орган України направляє до Укрбюро Інтерполу анкетні дані затриманої особи для перевірки за кримінальними обліками Генерального секретаріату Інтерполу та правоохоронних органів держави його проживання або інших держав, а також для запиту інформації про інших осіб, причетних до виготовлення або збуту підроблених грошей.

У запитах до НЦБ Інтерполу у зв'язку зі злочинами, пов'язаними з підробкою грошей, якщо підозрювана особа встановлена, необхідно вказати: прізвище, ім'я, по батькові та повну дату народження підозрюваної особи, її громадянство та місце проживання; номер кримінальної, оперативно-розшукової

справи, матеріалу перевірки та орган, у провадженні якого вона знаходиться; дані документів, що ідентифікують особу (паспорт, посвідчення водія та ін.); обставини, якими викликана необхідність звернення до НЦБ; перелік заходів, які потрібно реалізувати [128, с. 204 - 205].

Кожне НЦБ надсилає Генеральному секретаріату Інтерполу відомості про загальну кількість зареєстрованих у державі за рік злочинів, у тому числі випадків фальшивомонетництва. Представлені дані узагальнюються статистичною службою Інтерполу. Для зручності і наочності порівняння Інтерпол розробляє зведені таблиці про кількість злочинів за п'ятьма групами, до однієї з яких відносяться злочини - фальшивомонетництво та інші підробки. Нині статистика Інтерполу є, по суті, єдиним офіційним джерелом, за яким можна провести приблизне порівняння розвитку злочинності в міжнародному масштабі.

Важливо відзначити те, що у співробітництві по лінії Інтерполу можуть брати участь не лише НЦБ, а й інші державні органи та організації, що виконують функції попередження, розкриття, розслідування злочинів і розшук злочинців. Це так званий функціональний принцип, який дає можливість будь-якому органу поліції або кримінального переслідування використовувати можливості міжнародного співробітництва незалежно від своєї назви чи адміністративного статусу [128, с. 220 - 221, 234].

За весь час свого існування Міжнародна організація кримінальної поліції вже наклала значний відбиток на координовані нею зусилля поліцейських служб різних держав у галузі організації міжнародного співробітництва в боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток.

Сучасне міжнародне співтовариство поєднує ідея необхідності боротьби з цим злочином як із загальносоціальним лихом. І від готовності України до міжнародної співпраці в цій справі залежить престиж держави в очах світової спільноти. Україна як учасниця Міжнародної організації кримінальної поліції вирішила безліч питань з міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом. Така співпраця між державами безперечно

призведе до позитивних результатів не лише для України, але й для всього міжнародного співтовариства.

Як один із прикладів міжнародної співпраці України в боротьбі з фальшивомонетництвом, у 1997 році за допомогою Інтерполу і спільних зусиль українських і бельгійських колег вдалося викрити злочинну діяльність фальшивомонетників, які «підривали» українську економіку підробленими доларами США і гривнями. З'ясувалося, що злочинці працювали в Туреччині, Польщі, арабських державах і мали в Україні своїх замовників [166, с. 1].

65-а сесія Генеральної Асамблеї Інтерполу засвідчила зростаючий авторитет України в роботі організації щодо боротьби зі злочинністю [158, с. 164].

Міжнародна організація кримінальної поліції підтримує відносини з деякими міжнародними організаціями в галузі, що відносяться до її компетенції. 9 лютого 1960 року в результаті обміну листами було налагоджене співробітництво Інтерполу з Радою Європи. Угода визначає умови обміну інформацією між організаціями, спільних консультацій, участі представників Інтерполу на зустрічах експертних комісій, що скликаються Радою Європи, і технічного співробітництва. Рада Європи систематично запрошується на зустрічі, які організовуються Інтерполом.

У 1986 році для покращення поліцейського співробітництва в Європі у структурі Генерального секретаріату Інтерполу був створений Європейський секретаріат. У 1993 році йому було доручено діяти як підрозділ зв'язку для Європи і був перейменований в Європейське Бюро Зв'язку (ЄБЗ). ЄБЗ складається з офіцерів зв'язку різних Європейських держав. Головним завданням ЄБЗ є сприяння зміцненню й удосконаленню співробітництва між європейськими державами.

Європейське Бюро Зв'язку здатне допомогти у спільному використанні інформації національними поліцейськими структурами. Це також допомагає європейським Національним Центральним Бюро Інтерполу в їхній діяльності і консулює їх з практичних і юридичних питань.

Про зростання авторитету Міжнародної організації кримінальної поліції у світовій спільноті свідчить той факт, що 15 жовтня 1996 року Генеральна Асамблея

Організації Об'єднаних Націй прийняла резолюцію, що підтверджує статус організації як постійного спостерігача в Генеральній Асамблеї ООН. Згодом, 8 липня 1997 року, між Президентом Інтерполу і Генеральним секретарем ООН була підписана Угода про співробітництво Інтерполу з ООН, яка визначає сфери, в яких ці організації будуть співробітничати, і умови обміну інформацією та документами, відкриває шлях для технічного співробітництва та спільних дій і забезпечує взаємну присутність на зустрічах, що проводяться цими організаціями. Це офіційне визнання означає, що голос Інтерполу буде чітко звучати на арені світової спільноти, але для цього потрібно визначити ефективну загальну стратегію спільних дій між Інтерполом і ООН у сфері боротьби з різними проявами злочинної діяльності, в тому числі з фальшивомонетництвом [31, с. 20, 41 - 42, 46], [128, с. 47].

Європейське поліцейське відомство (Європол)

Останнім часом, у Європі докорінно змінилися вимоги до організації і здійснення міжнародного поліцейського співробітництва в боротьбі зі злочинністю. Основним чинником розширення і поглиблення співпраці поліцейських відомств європейських держав, необхідності впровадження нових форм її реалізації стала стрімка інтернаціоналізація таких видів злочинної діяльності, як торгівля наркотиками, незаконна торгівля зброєю, крадіжка автомобілів, тероризм і фальшивомонетництво, що представляють істотну загрозу для внутрішньої безпеки європейських держав, призводять до втрати населенням відчуття безпеки і недовіри до правоохоронних органів.

Природа фальшивомонетництва й інших згаданих злочинів така, що для боротьби з ними потрібно більше, ніж традиційна поліцейська діяльність. Керівники національних поліцейських служб держав-членів Європейського Союзу визнають, що поліція не може ефективно боротися з ними. Для цього потрібні нові інструменти і структури, що значно відрізняються від традиційних [167, с. 41].

В умовах активного протистояння міжнародній злочинності поліцейські служби аналізують криміногенну ситуацію у своїй державі виключно в контексті

загального розвитку злочинності на європейському континенті. Зважаючи на загрозливі тенденції поширення злочинності, в 90-і рр. XX століття одним з найважливіших пріоритетів співробітництва держав-членів Європейського Союзу було визнано створення єдиного загальноєвропейського безпечного простору, що можливо лише за умови налагодження кооперації і координації діяльності компетентних правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю, тобто своєрідної «європеїзації поліцейської роботи». Досягнення узгодженості в діях споріднених національних кримінально-поліцейських відомств завжди було складною проблемою. Це пояснюється різними підходами до визначення їхньої структури, завдань і компетенції залежно від правових традицій держави, пріоритетів державної кримінальної політики тощо.

Однією з перших ознак розбудови нової європейської системи внутрішньої безпеки стало заснування регіональної міжурядової організації - Європейського поліцейського відомства (Європолу). Це правоохоронна організація Європейського Союзу, яка створена для покращення діяльності і співробітництва між компетентними органами держав-членів у галузі попередження і боротьби з найбільш небезпечними видами транснаціональної злочинності.

Створення Європолу стало можливим завдяки активному лобіюванню цієї ідеї урядовими колами Федеративної Республіки Німеччини. Пропозиція тодішнього федерального канцлера ФРН Гельмута Коля, підтримана президентом Франції Франсуа Міттераном, щодо створення загальної європейської служби кримінальної поліції, була схвалена на засіданні Ради Європи в Люксембурзі (липень 1991 року). В Маастрихтській угоді про створення Європейського Союзу від 7 лютого 1992 року був підтверджений намір заснувати європейську поліцейську службу для покращення співробітництва між державами-членами ЄС у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю [168]. Для розробки концепції перспективної діяльності цієї служби 2 червня 1992 року у Страсбурзі (Франція) було створено інтернаціональний штаб у складі близько 20 представників

національних служб кримінальної поліції Франції, Італії, Бельгії, Великобританії, ФРН та Нідерландів.

З розумінням в необхідності чіткого визначення правового статусу Європолу і розширення в умовах бурхливого зростання злочинності (особливо транснаціональної) його компетенції, представники європейських держав на підставі Угоди про Європейський Союз розробили Конвенцію про створення Європейського поліцейського відомства, яка 26 липня 1995 року була підписана 15-ма представниками держав-членів ЄС (Бельгія, Данія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Австрія, Португалія, Швеція, Іспанія і Великобританія) [169, Ст. 2150], [170, Ст. 2150]. Ратифікація конвенції тривала досить довго (так, наприклад, німецький бундестаг ратифікував її лише у грудні 1997 року, що для держави-ініціатора дещо пізно). В червні 1998 року останні три держави (Бельгія, Греція і Люксембург) передали для зберігання ратифікаційні документи.

Конвенція про створення Європейського поліцейського відомства набула чинності 1 жовтня 1998 року, внаслідок чого Європол набув офіційного статусу міжурядової правоохоронної організації. Фактично Європол розпочав повноцінну діяльність з 1 липня 1999 року, оскільки для створення відповідних умов роботи виникла потреба в доповненні Конвенції, а також розробці і затвердженні низки правових документів [171, с. 5].

На початковому етапі становлення Європейському поліцейському відомству відводилася роль спеціалізованої координаційної установи з протидії наркоторгівлі, як відділу по боротьбі з наркотиками (Europol Drugs Unit - EDU) [171, с. 5]. Саме такий статус він мав 3 січня 1994 року, коли при штаб-квартирі ЄС було відкрито представництво Європолу як координаційної інстанції по боротьбі з наркобізнесом. Поступово сфера діяльності організації розширювалася. З березня 1995 року компетенція Європолу була поширена на злочини: незаконна торгівля зброєю, торгівля людьми, відмивання грошей, крадіжка автомобілів, тероризм та інші злочини транснаціонального характеру.

Мандат поліцейської служби єдиної Європи в напрямі боротьби з фальшивомонетництвом (підробкою європейської валюти «євро», включаючи й підробку банківських платіжних карток) був розширений Європейським Союзом у квітні 1999 року. Причиною такого рішення став високий рівень підробки «євро» [172, с. 23 - 24]. Наприклад, у Сицилії поліція виявила підпільну типографію з виготовлення підроблених євро і конфіскувала фальшивих банкнот на суму 1 млн. 500 тис. євро [173]. За даними правоохоронних органів держав-членів ЄС у 1999 році було підроблено 1 млн. 127 тис. 267 банкнот (з них 76 % - офсетним друком) і 288 тис. 716 монет. У 2000 році банкнот було підроблено близько 1 млн. (з них 80% - офсетним друком). Сума підробок за два роки досягла близько 32 млрд. євро [172, с. 23 - 24]. За шість місяців 2004 року з грошового обороту було вилучено 307 тис. підроблених купюр [174]. На офіційному відкритті Європолу у штаб-квартирі в Гаазі було заявлено, що боротьба з підробкою «євро» повинна вестися спільно всіма національними правоохоронними органами, оскільки вона є загальною програмою Європейського Союзу [172, с. 23 - 24].

28 травня 1999 року Рада Європейського Союзу прийняла рішення про посилення кримінально-правового захисту від підробок грошей у зв'язку з введенням у обіг нової європейської валюти «євро», відповідно до якого було рекомендовано державам-учасникам ЄС, що не є учасниками Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, приєднатися до неї. Встановлено, що незаконне використання голограм, комп'ютерних програм для виготовлення підроблених грошових знаків на території Європейського Союзу визнаються кримінальними злочинами згідно ст. 3 даної Конвенції.

20 жовтня 1999 року Рада Європейського Союзу з ініціативи Німеччини прийняла рамкове рішення про посилення кримінально-правового захисту від підробок нової європейської валюти «євро». В рішенні закріплене важливе положення, що стосується подальшого розширення співробітництва європейських держав у боротьбі з фальшивомонетництвом [173].

Міжурядовою угодою, укладеною між урядами держав економічного союзу Бенілюкс, Федеративною Республікою Німеччини і Францією про реалізацію Шенгенської угоди від 14 червня 1985 року, з 19 червня 1990 року встановлювалося поступове скасування прикордонного контролю на загальних кордонах, включаючи заяви про переслідування злочинців. Відповідно до п. 1 ст.41 даної угоди, поліцейські службовці однієї Сторони, що переслідують по гарячих слідах у своїй державі особу, що скоїла злочин, передбачений п. 4 (у зазначеному пункті перераховані чотирнадцять видів злочинів, у тому числі фальшивомонетництво), мають право продовжити переслідування на території іншої Сторони без попередньої згоди, якщо відповідні органи іншої Сторони через особливу терміновість не могли бути попередньо сповіщені за допомогою засобів комунікації або були не в змозі вчасно прибути на місце для продовження переслідування [175].

Після створення Європейського Валютного Союзу і випуску в обіг єдиної для європейських держав валюти «євро», розгорнути активну роботу проти поширення фальшивих банкнотів довелося і єдиному банку-емітенту - Європейському банку. Відома компанія «Keesing Reference System B. V.» при сприянні Європейського банку почала поширювати своє видання, що містить інформацію про підробку «євро» [160]. Для запобігання поширенню єдиної європейської валюти Європолем видаються і поширюються спеціальні матеріали «Повідомлення про валютну ситуацію в ЄС». У рамках цієї організації створюється система попередження, що буде діяти в постійному контакті з Європейським банком, а також спеціальна група по боротьбі з підробкою «євро».

Головним завданням Європолу в сучасних умовах є взаємодія національних правоохоронних органів держав-членів ЄС (за умови визнання і поваги державного суверенітету кожної держави) в боротьбі з фальшивомонетництвом і іншими злочинами транснаціонального характеру в таких формах:

- обмін поліцейською інформацією між відрядженими національними поліцейськими службами до штаб-квартири Європолу офіцерами зв'язку;

- оцінка криміногенної ситуації на континенті з метою виявлення нових злочинних явищ і тенденцій (підготовка на підставі наявної інформації стратегічних доповідей і аналітичних матеріалів);

- надання технічної підтримки, експертного сприяння національним органам кримінального переслідування [169, Ст. 2150].

Європол проводить активну діяльність по роз'ясненню необхідності аналізу стану злочинності і узгодження методів розслідування в державах-членах ЄС.

Відповідно до положень Конвенції про створення Європейського поліцейського відомства, уповноважені правоохоронні структури держав-членів ЄС (поліція, митниця, жандармерія, міграційна служба тощо) направляють до штаб-квартири організації спеціальних представників, так званих офіцерів зв'язку (Europol-Liaison-officers), головним завданням яких є налагодження інформаційно-довідкового обміну між органами кримінального переслідування держав-членів. Нині у штаб-квартирі Європолу працює 44 офіцери зв'язку з різних держав ЄС. Разом з адміністративним персоналом, аналітиками, іншими категоріями фахівців, офіцери зв'язку забезпечують швидке, ефективне, кваліфіковане, багатомовне цілодобове обслуговування запитів компетентних національних правоохоронних служб. Штат центрального представництва Європолу включає близько 220 співробітників. Бюджет організації формується за рахунок внесків держав-членів. У 2000 році він складав 27,5 мільйонів євро [176, с. 5].

Конвенція про створення Європейського поліцейського відомства містить положення про те, що Європол повинен створити і підтримувати комп'ютерну систему, яка об'єднає в єдину інформаційну систему всі держави-члени ЄС. Інформація може надходити до національних кримінально-поліцейських відомств безпосередньо із штаб-квартири організації. Мережа включає три головні складові частини (системи): інформаційну, аналітичну та індекс-систему. Завдяки їй національні відомства кримінального переслідування зможуть отримувати безпосередньо через комп'ютерну мережу Європолу інформацію про злочини чи злочинні угруповання. В разі необхідності службовці Німеччини, Швеції,

Великобританії, Іспанії та деяких інших держав по телефону, факсом або за допомогою електронної пошти можуть уповноважувати своїх представників при штаб-квартирі Європолу збирати подібну інформацію [176, с. 7]. Тимчасовий варіант комп'ютерної системи був введений в дію з 1 січня 2002 року. Незабаром буде створена більш досконала система з відомостями про способи підробки «євро», банківських платіжних карток і фальшивомонетників з їхніми персональними даними.

У сучасних умовах надзвичайно рідкісні приклади високого рівня співробітництва національних розвідувальних органів у боротьбі зі злочинністю. Міжнародна недовіра і небажання ділитися розвідувальною інформацією, безсумнівно, підриває ефективність таких міжнародних зусиль [177, с. 87].

Для підвищення ефективності міжнародного співробітництва в боротьбі із транснаціональною злочинністю, до якої відноситься фальшивомонетництво, необхідно звернути увагу на накопичення і аналіз розвідданих, обмін інформацією та оцінку загрози. Своєчасне попередження про заплановані фальшивомонетниками операції, про склад злочинних груп, тактику й інше є основою превентивної стратегії, що дає можливість в одних випадках запобігати фактам фальшивомонетництва, а в інших - притягати до відповідальності злочинців. У зв'язку з цим доцільно створити об'єднані банки інформації розвідувальних служб різних держав, які будуть стосуватися боротьби зі злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом на універсальному і регіональному (у рамках СНД, ЄС) рівнях. З цього приводу Європейське поліцейське відомство вже забезпечує взаємодію правоохоронних органів держав-членів у сфері кримінальної розвідки. Європол не має у своєму розпорядженні власних джерел для накопичення розвідувальної інформації, а лише опирається на вже існуючі і діючі національні розвідувальні структури і можливості держав-членів.

Вдосконаленням поліцейського співробітництва при Європолі вважається ідея про створення спільних міжнародних слідчих груп для боротьби зі злочинами, які відносяться до компетенції організації. Це здійснено відповідно до пропозиції

прем'єр-міністра Великобританії Т. Блера (на зустрічі на вищому рівні в Темпері, Фінляндія) про створення «суперполіцейських» сил у ЄС для боротьби з організованою злочинністю [178, с. 12 - 13].

Для здійснення повноцінного співробітництва по лінії Європолу кожна держава-член ЄС повинна визначити в якості національного бюро окрему службу, уповноважену від імені національного правоохоронного співтовариства контактувати з центральним представництвом організації в Гаазі. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччині функції бюро за дорученням німецького уряду реалізує Федеральне відомство кримінальної поліції (до речі, воно водночас виконує також функції Національного центрального бюро Інтерполу в Німеччині).

Національні бюро покликані виконувати такі важливі завдання:

- за власною ініціативою надавати Європолу інформацію, необхідну для виконання нормативно передбачених функцій;
- надавати вичерпні відповіді на інформаційні, довідкові та консультативні запити із штаб-квартири Європолу;
- оцінювати для компетентних органів держави отриману інформацію та відомості з точки зору їхньої відповідності нормам національного права;
- направляти до центрального представництва Європолу консультативні, інформаційні, довідкові та аналітичні матеріали;
- передавати поліцейську інформацію для акумуляції в загальній автоматизованій базі даних Європолу;
- наглядати за правомірністю (легітимністю) обміну інформацією каналами Європолу [179, с. 4].

Резюмуючи вищесказане, зазначимо, що Європейське поліцейське відомство - це не наднаціональна поліцейська організація із надзвичайними повноваженнями. Відомство позбавлене будь-яких виконавчих функцій. Його персонал не має права здійснювати кримінальне переслідування, затримувати злочинців або проводити слідчі дії [180, с. 5].

Європол задумано як єдину інформаційну базу даних, у якій містяться відомості про злочинців і злочини, що мали місце на території ЄС [181, с. 8]. Надалі передбачається поступове розширення його функцій до надання оперативно-розшукових повноважень [182, с. 5]. В 2004 році Європол почав здійснювати координацію слідчих дій між державами-членами ЄС.

Європейське поліцейське відомство закріпило співробітництво у правоохоронній діяльності шляхом підписання міжнародних угод з державами, що не є членами ЄС, і міжнародними організаціями: Сполученими Штатами Америки, Світовою митною організацією (WCO), Європейським центром контролю за наркотиками і наркоманією (EMCDDA), Європейським центральним банком, Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерполом). Для використання можливостей Європолу і розвитку міжнародного співробітництва в боротьбі із транснаціональними злочинами, зокрема підробкою європейської валюти «євро» і платіжних карток аналогічну міжнародну угоду про співробітництво рекомендується підписати й Україні.

Важливим і перспективним напрямом у галузі міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом є взаємодія Європейського поліцейського відомства з Міжнародною організацією кримінальної поліції. Між цими організаціями ніякої офіційної угоди не укладено. Однак мають місце неодноразові зустрічі між їхніми посадовими особами і взаємні запрошення на різноманітні зустрічі, що проводяться організаціями. Як правило, співробітництво здійснюється з питань обміну інформацією стосовно злочинців, у дослідженні криміногенної ситуації та розробці рекомендацій щодо спільних заходів з боротьби зі злочинністю на території держав-членів ЄС. Європол і Інтерпол надалі мають намір активізувати співробітництво шляхом обміну персоналом, проведенням спільної його підготовки [183, с. 7], [128, с. 263]. Така взаємодія міжнародних організацій повинна призвести до позитивних результатів у справі протидії фальшивомонетництву не лише в державах-членах ЄС, але й в усьому міжнародному співтоваристві.

2.3. Міжнародно-правові й організаційні основи співробітництва України в боротьбі з фальшивомонетництвом у рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД)

Якщо в західних державах злочинність вже давно переступила національні кордони, то в Україні цей процес розпочався з розпадом СРСР. В умовах «прозорості» державних кордонів, що встановилися після розпаду СРСР, фальшивомонетництво як злочин отримав більший простір для поширення.

Високий рівень фальшивомонетництва в усіх регіонах України і його інтернаціоналізація зробили боротьбу з ним однією із головних соціальних проблем світової спільноти. Ефективна боротьба України з цим видом злочинної діяльності можлива лише при спільній, скоординованій діяльності з правоохоронними органами всіх держав. Для нашої держави, крім міжнародних механізмів боротьби з фальшивомонетництвом, необхідні механізми регіонального співробітництва в рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД). Це пояснюється перш за все тим, що відкриті кордони держав-учасниць СНД дозволяють численним злочинним формуванням проникати без перешкод на територію інших держав, вчиняти злочин і уникати кримінальної відповідальності.

Для послаблення наступу фальшивомонетництва як злочину транснаціонального характеру необхідна реалізація взаємопов'язаного комплексу заходів правового, економічного характеру, оскільки звичайні методи боротьби з цим явищем є малоефективними. Соціально-політичні зміни в Україні й інших державах-учасниках СНД зумовили необхідність терміново забезпечити належну правову і практичну базу співробітництва правоохоронних органів держав.

Зародившись у грудні 1991 року як регіональне співтовариство, в якому кожна держава зберігає свій державний суверенітет і повну міжнародну правосуб'єктність, СНД пройшов нелегкий шлях до об'єднання зусиль у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема з фальшивомонетництвом, в організаційному, правовому й іншому ресурсному забезпеченні [184, с. 37]. Така взаємодія припускає, по-перше, розробку погоджених програм боротьби зі злочинністю; по-

друге, підготовку і підписання відповідних угод про правову допомогу; по-третє, створення міждержавних органів для забезпечення взаємодії правоохоронних органів цих держав [185, с. 87 - 90].

У рамках Співдружності Незалежних Держав був підписаний ряд документів багатостороннього співробітництва, що так чи інакше сприяють створенню договірно-правової бази взаємодії національних правоохоронних органів у боротьбі з фальшивомонетництвом. Серед них можна назвати: Конвенцію про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах (м. Мінськ, 22 січня 1993 року) [101, с. 1049 - 1082], яка регламентує співробітництво з питань видачі злочинців, здійснення кримінального переслідування тощо; Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах (м. Москва, 29 березня 1997 року) [186, с. 84]; Угоду про правову допомогу та співпрацю між органами прокуратури (м. Алма-Ата, 8 жовтня 1992 року) [187, с. 195], а також угоди, укладені міністерствами внутрішніх справ держав-учасниць СНД про співробітництво в боротьбі зі злочинністю («Про взаємодію МВС незалежних держав у сфері боротьби зі злочинністю» (м. Алма-Ата, 1992 р.); «Про взаємовідносини МВС у сфері обміну оперативно-розшуковою інформацією» (м. Чолпон-Ата, 1992 р.); «Про співробітництво МВС у галузі забезпечення матеріально-технічними засобами і виготовлення спеціальної техніки» (м. Чолпон-Ата, 1992 р.); «Про співробітництво МВС з техніко-криміналістичного забезпечення оперативно-службової діяльності» (м. Єреван, 1993 р.); «Про співробітництво МВС у сфері боротьби з організованою злочинністю» (м. Ашхабад, 1994 р.); «Про порядок передачі та транзитне перевезення осіб, які утримуються під вартою» (м. Ашхабад, 1994 р.); «Про співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю» (м. Харків, 2002 р.)) [128, с. 24].

До недоліків цих багатосторонніх міжвідомчих угод варто віднести відсутність в них надійних гарантій і механізмів реалізації закріплених положень. Умови співробітництва не підкріплені відповідальністю за ухилення від нього. Вони не регламентують такі важливі питання, як порядок затримання злочинців, їхнього

утримання і етапування, передоручення розшуку, надання взаємної допомоги при проведенні оперативно-розшукових заходів, на що справедливо вказують практичні працівники. Це створює умови для невиконання правоохоронними органами окремих держав взятих на себе зобов'язань [118, с. 56, 24].

Основою міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом є схвалена у квітні 1999 року Концепція взаємодії держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю, яка визначає принципи, завдання, основні напрями, форми і систему забезпечення погодженої діяльності на тривалу перспективу. Положення Концепції є основою для подальшої розробки правової бази співробітництва, укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів і угод між державами-учасницями СНД у сфері боротьби зі злочинністю [184, с. 39 - 40].

Укладена 23 - 24 квітня 1992 року «Угода про взаємодію МВС незалежних держав у сфері боротьби зі злочинністю» передбачає на основі діючих національних законів співробітництво між міністерствами внутрішніх справ держав-учасниць СНД у боротьбі з виготовленням і збутом підроблених грошових знаків і цінних паперів й іншими злочинами.

Міністерства внутрішніх справ держав-учасниць СНД як Сторони Угоди повинні здійснювати взаємодію в наступних формах (ст. 2):

- а) виконання запитів і прохань у кримінальних справах, справах оперативного обліку і матеріалах про адміністративні правопорушення;
- б) обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою, криміналістичною інформацією про злочини і причетних до них осіб, а також архівною інформацією;
- в) сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій;
- г) обмін досвідом роботи, законодавчими і нормативними актами, навчальною літературою з питань діяльності органів внутрішніх справ, а також надання на взаємній основі сприяння в підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів;

д) обмін науково-технічною інформацією з питань діяльності органів внутрішніх справ, спільного проведення наукових досліджень, розробок і програм з актуальних проблем, що представляють взаємний інтерес та ін. [98, с. 196 - 198]

12 березня 1993 року Радою глав держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав була затверджена Міждержавна програма спільних заходів по боротьбі із організованою злочинністю і іншими небезпечними видами злочинів на території СНД у період до 1996 року. У Програмі відмічалось, що криміногенна ситуація, яка склалася в більшості державах-учасниць СНД різко погіршилася. Ріст злочинності, особливо в її організованих формах, спричинює невдоволення населення і представляє реальну загрозу національній безпеці і процесу реформ, що проводяться в суверенних державах. Міждержавна програма поряд зі злочинами, з якими необхідно боротися спільними зусиллями, включила і фальшивомонетництво [98, с. 119 - 120].

Співробітництво в боротьбі з фальшивомонетництвом і іншими злочинами транснаціонального характеру вимагає високого рівня організації взаємодії між правоохоронними органами держав-учасниць СНД. Ще з самого початку існування СНД виникло питання про створення єдиного для всіх правоохоронних органів управлінського центра, в функції якого входило б організаційне, інформаційно-аналітичне, методичне й інше забезпечення цієї діяльності.

Радою членів урядів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав відповідно до Міждержавної програми спільних заходів по боротьбі із організованою злочинністю й іншими небезпечними злочинами на території СНД від 1993 року було прийняте рішення про створення в Москві Бюро по координації боротьби із організованою злочинністю і іншими небезпечними злочинами на території СНД (м. Бішкек, 24 вересня 1994 року). Сфера діяльності Бюро поширюється й на боротьбу з фальшивомонетництвом. Одночасно було затверджено положення про Бюро по координації боротьби із організованою злочинністю і іншими небезпечними злочинами на території СНД як про постійний діючий орган «з метою забезпечення ефективної взаємодії держав-учасниць СНД у

галузі попередження і боротьби із організованою злочинністю в рамках існуючого національного законодавства держав-учасниць СНД». Бюро здійснює переважно виконавчі функції, політичне керівництво покладене на Раду глав держав і голів урядів та на Раду міністрів внутрішніх справ держав-учасниць СНД.

Основними завданнями Бюро по координації боротьби із організованою злочинністю і іншими небезпечними злочинами на території СНД, зокрема з фальшивомонетництвом, є:

- формування спеціалізованого банку даних на базі комп'ютерного центру Бюро і надання ініціативної інформації у відповідні міністерства внутрішніх справ;
- сприяння у здійсненні міждержавного розшуку учасників злочинних угруповань і осіб, які переховуються від кримінального переслідування;
- забезпечення узгоджених дій при проведенні оперативно-розшукових заходів і комплексних операцій, що зачіпають інтереси декількох держав-учасниць СНД, вироблення рекомендацій щодо боротьби із транснаціональною злочинністю [188, с. 132 - 134].

При Координаційній Раді Генеральних прокурорів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав був створений науково-методичний центр, який також займається проблемами співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі з фальшивомонетництвом і іншими небезпечними злочинами транснаціонального характеру.

Пріоритетними напрямками діяльності центру є:

- порівняльний аналіз стану і динаміки транснаціональних злочинів у державах-учасницях СНД;
- створення інформаційної бази даних щодо законодавства, стану боротьби із транснаціональними злочинами і судової практики держав-учасниць СНД;
- обмін науковою, методичною літературою та інформаційними матеріалами;
- взаємні консультації з проблем співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі із транснаціональними злочинами;

- підготовка і проведення конференцій, семінарів, нарад, інших науково-практичних заходів у сфері співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі із транснаціональними злочинами [98, с. 128].

У травні 1996 року рішенням Ради глав держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав була затверджена Міждержавна програма спільних заходів по боротьбі з організованою злочинністю і іншими видами небезпечних злочинів на території держав СНД у період до 2000 року. Міждержавною програмою намічався комплекс заходів у сфері наукової, методичної і навчальної роботи, спрямованих на зміцнення співробітництва між правоохоронними органами держав-учасниць СНД у боротьбі з фальшивомонетництвом і іншими небезпечними злочинами [184, с. 39].

Пізніше результати виконання цієї Міждержавної програми були проаналізовані на конференції (м. Мінськ, 20 - 21 січня 1999 року), в якій брали участь делегації від України, інших держав-учасниць СНД і Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) [189, с. 51]. Було встановлено, що така взаємодія між правоохоронними органами держав-учасниць СНД у рамках Міждержавної програми спільних заходів по боротьбі з організованою злочинністю і іншими видами небезпечних злочинів на території держав СНД у період до 2000 року носила стихійний і епізодичний характер. Механізму взаємодії як такого не було [190, с. 182].

На Конференції були вироблені пропозиції і рекомендації, що були враховані при затвердженні 25 січня 2000 року Радою глав держав-учасниць СНД наступної Міждержавної програми спільних заходів по боротьбі зі злочинністю на період з 2000 по 2003 роки [186, с. 84]. Міждержавна програма передбачала організаційно-правові питання; організаційно-практичні заходи; інформаційне, наукове, кадрове, матеріально-технічне і фінансове забезпечення, а також механізм контролю співробітництва правоохоронних органів держав-учасниць СНД.

У процесі взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з фальшивомонетництвом можуть виникнути ситуації, коли багатостороннє співробітництво цих органів неможливе. В таких ситуаціях основні зусилля

необхідно докладати на розвиток двосторонніх відносин шляхом підписання відповідних міжнародних двосторонніх угод.

Сьогодні існує багато двосторонніх угод між правоохоронними органами держав-учасниць СНД, у яких Сторони співробітничать в боротьбі зі злочинністю, зокрема в попередженні, виявленні, припиненні і розкритті фальшивомонетництва (підробка грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток [98, с. 151]. Наприклад, такі двосторонні угоди про співробітництво в боротьбі зі злочинністю укладені Україною з Азербайджаном (№ 641-11.11.92 від 21.10.92 р.), Вірменією (№ 641-11.11.92 від 21.10.92 р.), Беларусь (№ 241-6.5.92 від 06.03.92 р.), Грузією (№ 641-11.11.92 від 21.10.92 р.), Киргизстаном (№ 524-12.8.92 від 03.08.92 р.), Латвією (№ 420-9.7.92 від 30.05.92р.), Литвою (№ 420-9.7.92 від 30.05.92 р.), Молдовою (№ 640-11.11.92 від 03.11.92 р.), Таджикистаном (№ 641-11.11.92 від 21.10.92 р.), Узбекистаном (№ 641-11.11.92 від 21.10.92 р.), Естонією (№ 420-9.7.92 від 30.05.92 р.), Росією (№ 241-6.5.92 від 28.02.92 р.), Казахстаном (17.02.94 р.), Туркменією (17.02.94 р.).

Аналогічні двосторонні угоди про співробітництво в боротьбі зі злочинністю укладені Україною з Ізраїлем (16.06.94 р.), Угорщиною (12.02.92 р.), Хорватією (26.10.93 р.), Китаєм (1992 р.), Польщею (1993 р.), Румунією, Болгарією, Монголією, В'єтнамом, США, рядом інших держав [128, с. 23].

Форми двостороннього співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом можуть бути різноманітними:

- обмін інформацією про підробку грошей, причетних осіб і статистичними матеріалами;
- проведення спільних заходів щодо виявлення і ідентифікації осіб, причетних до фальшивомонетництва;
- виконання запитів для проведення оперативно-розшукових заходів;
- розшук осіб, причетних до фальшивомонетництва;
- обмін досвідом роботи, в тому числі проведення стажувань, консультацій, семінарів і навчальних курсів;

- обмін експертними дослідженнями, сприяння у придбанні навчальної і методичної літератури і багато іншого [98, с. 152].

Держави-учасниці СНД зацікавлені в якнайшвидшій підготовці і початку реалізації спільного з Організацією Об'єднаних Націй проекту «Банк даних для держав СНД». Мета проекту спрямована на накопичення і узагальнення інформації про транснаціональні злочинні угруповання, тенденції їхнього розвитку і створення відповідного міжнародного банку даних повною мірою відповідає концепції і завданням боротьби з організованою злочинністю в державах-учасниках Співдружності Незалежних Держав [104, с. 354].

4 червня 1999 року в Мінську главами урядів держав-учасниць СНД була підписана Угода про порядок перебування і взаємодії співробітників правоохоронних органів на територіях держав-учасниць СНД. Відповідно до Угоди співробітникам правоохоронних органів надається право продовжувати переслідування, безпосередньо почате на території своєї Сторони особи, яка скоїла злочин або підозрюється у скоєнні злочину на території іншої Сторони, а також у тих випадках, коли не має можливостей заздалегідь сповістити її компетентні правоохоронні органи про необхідність перетинання кордонів через брак часу або відсутності таких можливостей.

Угода на сьогоднішній день не ратифікована більшістю державами-учасницями СНД, так як на їхню думку її положення не відповідають принципам суверенітету [173].

Незважаючи на прийняті національними правоохоронними органами заходи для активізації міжнародного співробітництва в підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів, багато співробітників правоохоронних органів погано орієнтуються як у теоретичних, так і суто практичних питаннях боротьби із транснаціональною злочинністю, зокрема мають певні труднощі при оформленні міжнародних оперативних запитів і слідчих доручень. У зв'язку з цим частина доручень повертається без виконання або виконання таких доручень приходить чекати місяцями, в той час, коли невідкладність є обов'язковою вимогою до

спільної діяльності правоохоронних органів. Оперативні працівники у своїй масі не знайомі з основами міжнародного публічного права, не інформовані про особливості правового регулювання конкретних питань в окремих державах, не мають досвіду взаємодії із зарубіжними правоохоронними органами. Все це знижує ефективність боротьби із загальнокримінальною транснаціональною злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом. Вирішити проблему можливо шляхом використання національними правоохоронними органами наявного міжнародного досвіду. Для цього потрібно систематично виготовляти і поширювати експрес-інформацію, аналітичні огляди, науково-методичні матеріали про організацію злочинної діяльності, форми і методи протидії транснаціональним проявам злочинності в зарубіжних державах [118, с. 56 - 57, 76].

Загрозу, яку несе фальшивомонетництво, можна ліквідувати лише тоді, коли правоохоронні органи будуть виявляти винахідливість і спритність, організаційну гнучкість і співробітництво. Сучасний стан співробітництва правоохоронних органів держав-учасниць СНД у боротьбі з фальшивомонетництвом задовольняти не може. Щоб домогтися успіху, їм варто більш творчо підходити до використання існуючих двосторонніх і багатосторонніх правових механізмів, а діяльність на національному рівні повинна бути злагодженою, щоб співробітники правоохоронних органів володіли такою ж мобільністю і діяли так само ефективно, як і злочинці. Для покращення цієї ситуації рекомендується посилити контроль за чітким виконанням усіма державними органами і установами зобов'язань з існуючих міждержавних угод у галузі співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю.

Висновки до розділу

З викладеного матеріалу в Розділі 2 приходимо до висновку, що невід’ємною складовою частиною існуючого міжнародно-правового механізму співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом є Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року. З розвитком грошово-платіжних відносин і нових форм співробітництва в боротьбі зі злочинністю низка положень конвенції потребує значних змін і доповнень. Цей факт зумовлює необхідність прийняти в рамках ООН Конвенцію по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток.

Правильним вважається те, що виготовлення підроблених старовинних монет не відноситься до фальшивомонетництва, так як вони не являються законними грошовими знаками. З цих міркувань Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року не регламентує боротьбу з цим злочином. Однак для протидії зростанню темпів підробки старовинних монет пропонується передбачити в національних законодавствах більш суворі покарання за їхнє скоєння.

З метою розвитку взаємодії в боротьбі з фальшивомонетництвом державам потрібно налагоджувати співробітництво у двосторонній сфері шляхом укладання міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах.

Вагомим досягненням у справі боротьби з фальшивомонетництвом є діяльність Інтерполу і Європолу, які завдяки своїй структурі, правовій базі і технічному оснащенню здатні ефективно і раціонально координувати міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю. Для використання можливостей Європолу в боротьбі із транснаціональними злочинами, в тому числі з підробкою євро і платіжних карток, Україні пропонується підписати міжнародну угоду з цією організацією про співробітництво.

Для ефективного використання можливостей Інтерполу і Європолу, необхідно підвищувати професійний рівень співробітників правоохоронних органів різними формами навчаннями (практичні семінари з представниками НЦБ

Інтерполу, спільні з ученими-теоретиками круглих столів). Правоохоронним органам потрібно використовувати і накопичений міжнародний досвід шляхом систематичного виготовлення і поширення експрес-інформації, аналітичних оглядів, науково-методичних матеріалів.

Для зменшення надходження фальшивих грошей в обіг необхідно обладнати всі установи та організації, які працюють з готівкою, спеціальною технікою для контролю і перевірки купюр. Це дало б змогу попереджати можливі збитки і оперативно затримувати збувальників фальшивих грошових знаків.

У справі протидії фальшивомонетництву важливо заручитися підтримкою з боку громадськості, без допомоги якої дуже важко виявити фальшиві гроші, а ще важче і самих фальшивомонетників. В Україні цій проблемі не приділяється належної уваги, тому пропонується перейняти досвід зарубіжних держав щодо повідомлення населення про ознаки фальшивих грошей, появу фальшивих грошей, затримку фальшивомонетників. Для здійснення такої підтримки потрібно створювати інформаційно-просвітницькі програми, які би здійснювалися за допомогою і при активній участі засобів масової інформації.

Ефективного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом, особливо як транснаціональним злочином, можливо досягти шляхом створення об'єднаних банків інформації розвідувальних служб різних держав, які будуть стосуватися боротьби зі злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом на універсальному і регіональному (у рамках СНД, ЄС) рівнях.

Для України, серед міжнародних механізмів боротьби з фальшивомонетництвом, надто важливі механізми регіонального співробітництва, особливо в рамках СНД. Сучасний стан взаємодії національних правоохоронних органів держав-учасниць СНД задовольняти не може. Для покращення цієї ситуації необхідно посилити контроль за чітким виконанням існуючих угод у галузі співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю, а діяльність на національному рівні повинна бути злагодженою.

РОЗДІЛ 3. Міжнародне співробітництво для притягнення до відповідальності за фальшивомонетництво

3.1. Міжнародно-правова відповідальність держав, причетних до фальшивомонетництва

На думку відомого російського юриста-міжнародника, академіка В.М. Кудрявцева, злочини міжнародного характеру в основному вчиняються лише фізичними особами, а не державою. Відповідальність держави за злочини міжнародного характеру, які були скоєні фізичними особами, може наступити лише за невиконання державою своїх договірних зобов'язань по боротьбі з цими злочинами. Що стосується міжнародних злочинів, то вони можуть вчинятися як державою, так і особами. В цій ситуації, міжнародний злочин розглядається світовою спільнотою в цілому як злочин. Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб нерідко є формою політичної відповідальності самої держави [73, с. 10 - 11, 111]. Отже, режим відповідальності за злочин міжнародного характеру зворотній режиму відповідальності за міжнародний злочин. За міжнародний злочин відповідає держава безпосередньо. Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб може бути як формою, так і наслідком відповідальності самої держави. У випадку скоєння фізичними особами злочинів міжнародного характеру безпосередньо відповідають саме вони. Відповідальність держави може виникнути як результат незабезпечення відповідальності винних осіб за злочини міжнародного характеру.

Зважаючи на те, що до виготовлення фальшивих грошей, крім фізичних осіб, можуть бути причетні самі держави, необхідно розмежовувати фальшивомонетництво *державне* (до підробки грошей причетна держава) і *індивідуальне* (підробка грошей приватною особою чи групою осіб з особистих корисливих спонукань). За вчинення *державного* фальшивомонетництва відповідальності повинні підлягати не лише фізичні особи, які безпосередньо займалися підробкою грошей, а також причетні до злочину держави. У випадку

індивідуального фальшивомонетництва, відповідальності підлягають винні фізичні особи, а відповідальність держави може виникнути як результат невиконання своїх договірних зобов'язань по боротьбі з цим злочином.

З цього приводу академік В.М. Кудрявцев зазначав, що «відповідальність держави за злочини міжнародного характеру, які були скоєні фізичними особами, може наступити у випадку особистої участі державних органів у цих злочинах» [73, с. 111 - 112]. У першу чергу, необхідно з'ясувати, чи скоєний цей злочин особою або групою осіб, дії яких складають акт держави, чи без будь-якої участі з боку держави. Це важливо тому, що статус виконавця (чи виконує він волю держави або волю окремих осіб) визначає коло суб'єктів, відповідальних за злочин, інакше кажучи, чи буде відповідальність нести і держава, і фізична особа, чи лише фізичні особи [191, с. 117 - 118]. Процедура реалізації відповідальності держави і фізичних осіб істотно розрізняються між собою, що, природно, повинно відображатися на інституційному механізмі реалізації відповідальності.

У міжнародному праві потрібно розрізняти злочини, до скоєння яких причетні держави, з одного боку, від злочинів, скоєних фізичними особами, - з іншого. Це якісно різні явища. Однак при *державному* фальшивомонетництві ці явища взаємозалежні.

Якщо держава причетна до фальшивомонетництва, то вона підлягає міжнародно-правовій відповідальності, а винні особи - індивідуальній кримінальній відповідальності за національним законодавством. У деяких випадках (розглянутих нижче) фізичні особи повинні підлягати міжнародно-правовій відповідальності. Суб'єктами злочину і суб'єктами відповідальності буде держава і фізичні особи.

Відповідальність держави може виникнути в результаті вчинення фальшивомонетництва на її території іноземною державою проти третьої держави чи групи держав. При цьому, якщо ці дії іноземної держави проводяться з відома і згоди держави «Х», то вона є співучасником злочину. Якщо такі дії проводяться без відома і згоди держави «Х», то вона несе відповідальність лише у випадку, якщо її

органи не виявили необхідної пильності і не припинили ці протиправні дії з боку іноземної держави [192, с. 171].

Під співучастю необхідно розуміти надання допомоги чи сприяння однією державою іншій, яка має намір здійснити фальшивомонетництво. Ці дії держави неминуче свідчать про намір співробітничати у вчиненні злочину і, отже, обізнаність про конкретну мету, для досягнення якої держава-одержувач визначеної допомоги чи сприяння має намір їх використати.

Допомога чи сприяння однією державою іншій, якщо встановлено, що вона надана для вчинення останньою фальшивомонетництва, сама по собі є міжнародно-протиправним діянням, навіть якщо розглянута окремо така допомога не є порушенням міжнародного правопорядку. Зрозуміло, враховувати потрібно лише реальну допомогу чи сприяння. При цьому характер, спосіб і ступінь допомоги буде впливати на зміст відповідальності [76, с. 145 - 149].

Одним із найбільш укорінених принципів міжнародно-правової доктрини, який має підтвердження в міжнародній судовій практиці, є принцип, суть якого полягає в тому, що будь-яка поведінка держави, котра в міжнародному праві розглядається як неправомірна дія, тягне за собою відповідальність цієї держави [193, с. 33].

Під міжнародно-правовою відповідальністю держави розуміють юридичні наслідки для держави за порушення нею норм міжнародного права і своїх міжнародних зобов'язань (у зв'язку з причетністю до вчинення злочину фальшивомонетництва). Міжнародно-правова відповідальність держави зводиться до обов'язку держави ліквідувати наслідки свого неправомірного акту. При цьому необхідно розуміти не просто обов'язок держави ліквідувати завдані збитки і відновити порушений міжнародний правопорядок, але і реалізація цього обов'язку і прав потерпілих суб'єктів міжнародного права [194, с. 202 - 203].

Відмова виконати зобов'язання з ліквідації наслідків правопорушення (вчинення фальшивомонетництва) може вважатися безпосереднім порушенням принципу відповідальності. Таке порушення принципу міжнародної

відповідальності здійснюється у вигляді «вторинного» правопорушення шляхом неправомірної відмови виконати зобов'язання з ліквідації наслідків «первинного» протиправного акту [195, с. 73]. Як правило, лише настання «вторинної» відповідальності дає підстави державі-потерпілій здійснювати відповідні заходи [196, с.66].

Болгарський вчений-міжнародник М. Геневські, досліджуючи природу міжнародно-правової відповідальності держави як суб'єкта міжнародного права, зазначив, що «вона виникає з волі держави і юридично корениться в принципі сумлінного виконання взятих на себе зобов'язань - *pacta sunt servanda*» [197, с.107]. Цієї ж точки зору дотримується російський вчений-міжнародник, професор Р.Л. Бобров, стверджуючи, що «принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, у відомому значенні, містить в собі і принцип відповідальності, припускаючи це за порушення встановлених правил міжнародного права» [198,с.264].

Міжнародно-правова відповідальність держав за правопорушення займає особливе місце в системі міжнародного права. Норми, які відносяться до міжнародно-правової відповідальності держав, охоплюють всю сукупність міжнародно-правових відносин. На думку російського вченого-міжнародника Д.Б. Левіна, «заперечення міжнародно-правової відповідальності держав було б рівнозначне руйнуванню міжнародного права» [199, с. 7].

Останнім часом проблемою відповідальності держав досить плідно займалася Комісія з міжнародного права. На основі доповідей свого спеціального доповідача з цього питання, відомого італійського юриста, професора Роберто Аго, Комісія розробила Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (присвячений підставам, характеру, формам і обсягам міжнародної відповідальності держав за протиправні діяння) [76, с. 5], які були прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 56/589 від 12 грудня 2001 року [200].

Значний інтерес для дисертаційного дослідження представляє той факт, що ще в 1946 році відомий юрист-міжнародник, професор Р. Пелла, у своїй роботі «Злочинна війна і злочинці війни» розробив Проект Міжнародного кримінального кодексу, в якому передбачалася міжнародно-правова відповідальність держав за підробку грошових знаків. Пункт 11 Проекту Міжнародного кримінального кодексу в якості злочину передбачав «підробку грошових знаків і будь-які інші нечестливі дії, вчинені однією державою з метою завдати збитків іншій або проти вчинення яких держава не приймає необхідних заходів» [201, с. 148 - 150]. Для розгляду цих справ Р. Пелла пропонував створити в рамках Міжнародного Суду спеціальну кримінальну палату.

Міжнародний кримінальний кодекс розроблявся для Міжпарламентського Союзу (створений в 1889 році, знаходиться в Женеві, Швейцарія) і Асоціації Міжнародного Права (створеної в 1873 році, знаходиться в Лондоні, Великобританія). Проект кодексу неодноразово обговорювався в комісіях цих організацій, однак не одержав подальшої підтримки.

Реалізація міжнародно-правової відповідальності - основна проблема в міжнародному праві. Саме на даному етапі визначаються конкретний обсяг, види і форми міжнародно-правової відповідальності держав (причетних до фальшивомонетництва), а також забезпечується відновлення порушених прав і міжнародного правопорядку.

Реалізація відповідальності держав за правопорушення має моральну і політичну силу впливу проти потенційних злочинців [76, с. 144]. Фактична реалізація відповідальності держав (причетних до фальшивомонетництва) залежить від зусиль світової спільноти, всіх прогресивних сил.

У міжнародному праві можна відокремити два способи реалізації відповідальності: добровільний (погоджувальний) і з використанням примусових заходів. Загальноприйнятим методом міжнародно-правового регулювання є вироблення і прийняття правових норм на основі взаємної згоди і добровільності учасників правовідносин. Якщо держава-правопорушник (причетна до

фальшивомонетництва) не погоджується добровільно нести відповідальність, тобто не погоджується на мирне врегулювання розбіжностей щодо її відповідальності, не виконує рішень, прийнятих у результаті мирного врегулювання, то держава-потерпіла повинна мати можливість застосувати примусові заходи для здійснення цієї відповідальності [202, с. 87]. В суб'єктивному змісті право міжнародного примусу вважається правом кожної держави охороняти належні їй права та інтереси у сфері міжнародних відносин усіма законними заходами, які є в її розпорядженні.

Право на примус характерний і для статусу міжнародних організацій, які володіють міжнародною правосуб'єктністю. На відміну від держави, в основі міжнародної правосуб'єктності якої лежить суверенітет, що обумовлює універсальність її компетенції, підставою міжнародної правосуб'єктності міжнародної організації є відносна функціональна самостійність, яка делегується їй волею держав-членів для досягнення спеціально визначених і нормативно закріплених у її статуті цілей.

У силу цього міжнародна правосуб'єктність міжнародної організації має похідний (вторинний) і функціональний (спеціальний) характер права міжнародної організації на примус. Реалізація цього права в кінцевому рахунку залежить від волі держав-членів і не повинна виходити за рамки функціональних цілей даної міжнародної організації [203, с. 3 - 4].

Примусові заходи в межах реалізації відповідальності держави за вчинення фальшивомонетництва включають елементи застосування сили. На думку відомих учених-міжнародників Ю.А. Денисова [204, с. 139], Н.А. Ушакова [76, с. 12 - 21] і Г.П. Задорожного [205, с. 335], юридична відповідальність заснована на примусі, що застосовується до правопорушників, і взагалі, міжнародне право не може існувати без примусу. Відповідальність зводиться до реального примусу, що, можливо, не відповідає погоджувальній природі сучасного міжнародного права [202, с. 87]. Вихід з цієї ситуації знаходять шляхом присвоєння примусу допоміжного значення [206, с. 156 - 157]. Або вбачають ціль при застосуванні примусу в кінцевому досягненні згоди, наприклад, між потерпілою стороною і

правопорушником, надалі їхній взаємодії у встановленні обсягу, виду і форми відповідальності [207, с. 53 - 57].

Міжнародно-правовий примус володіє специфічними рисами. Підставою для його застосування в міжнародному праві може бути лише вчинення правопорушення [195, с. 43], в даному випадку злочину міжнародного характеру - фальшивомонетництва.

Примус тісно пов'язаний з основним, погоджувальним методом. Це впливає хоча б з того, що розуміється під примусом у юридичному значенні: «лише дозволене нормами міжнародного права застосування сили» (при цьому під силою розуміється «захід зовнішнього впливу одного суб'єкта на інший з використанням різноманітних форм і методів тиску») [207, с. 5 - 6].

У випадку причетності держави до фальшивомонетництва найважливішим проявом примусу в міждержавних відносинах можуть виступати міжнародно-правові санкції, оскільки за їхньою допомогою реагує держава-правопорушник. У цьому криються джерела якісного юридичного розходження між санкціонованим примусом і насильницьким свавіллям.

У міжнародно-правовій літературі проблема співвідношення відповідальності і примусу вирішується по-різному. Більш прийнятною вважається репараційна концепція, наприклад, коли наслідки фальшивомонетництва проявляються в обов'язку відшкодувати збитки і відповідно до цього вимагати відшкодування, а примусові заходи можуть виконувати лише функції забезпечення відшкодування збитків.

Сучасна держава у своєму розпорядженні має розгалужену систему органів державної влади і державного управління, різні адміністративні і судові органи, центральні і місцеві, цивільні і військові тощо. Система державних органів складає у своїй сукупності єдину державну владу. Єдності державної влади не суперечить розподіл функцій і повноважень між окремими її органами, що закріплюється в нормах національного права. Це не поділ державної влади, а її організація. Згідно з національним правом органи держави є суб'єктами цього національного права, але,

в міжнародній сфері, у відмінності від внутрішньої, держава зобов'язана виступати як єдине ціле, а його органи - лише як представники (ст. 4 Статей відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння) [200], [84, с. 629]. Причому, як органи держави розглядаються посадові особи (глава держави, глава уряду, міністр закордонних справ), міністерства, департаменти, комісії, що здійснюють державну владу [208, с. 111 - 112].

У випадку причетності до фальшивомонетництва зазначених державних органів державі можуть бути інкриміновані діяння кожного з них незалежно від його положення в ієрархії органів держави. Це чітко передбачає ст. 4 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння: «поводження будь-якого органу держави повинно розглядатися як діяння цієї держави відповідно до норм міжнародного права незалежно від того, здійснює цей орган законодавчі, виконавчі, судові або будь-які інші функції, незалежно від його положення в організації держави, незалежно від його характеру як органу центральної влади або адміністративно-територіального поділу держави» [200].

У міжнародному праві довго панувала думка, що особи, які виконують державні функції, не несуть відповідальності за свою службову діяльність ні в мирний час, ні під час війни [209, с. 122]. В сучасному міжнародному праві, діяння посадових осіб уже розглядаються як діяння самої держави, але це не виключає можливості притягнення їх до індивідуальної кримінальної відповідальності (наприклад, за скоєння *державного* фальшивомонетництва).

Вирішення питання про те, чи є діянням держави протиправна поведінка фізичних осіб і їхніх груп, залежить від того, чи знаходяться такі особи і такі групи в реальному зв'язку з органами держави і чи діють вони, якщо не юридично, то фактично від імені держави. Якщо буде встановлено і доведено, що конкретна група фальшивомонетників займалася підробкою грошей на іноземній території за дорученням, хоча б і таємного, якого-небудь державного органу, то протиправні дії цієї групи вважаються діянням самої держави в формі її протиправної дії, що тягне міжнародно-правову відповідальність. Зв'язок групи з державою може бути в її

фінансуванні, навчанні, координації її діяльності та ін. Якщо такий зв'язок не буде встановлено, то правопорушення з боку держави немає [84, с. 632].

Причетність держави до фальшивомонетництва може бути *прямою*, коли діяння здійснюється державою в особі її органів, представників, агентів, і *непрямим*, коли держава знає про злочинні наміри і допускає в межах своєї юрисдикції вчинення фальшивомонетництва фізичними особами, які не мають формального відношення до державного апарату.

У міжнародному праві існують правила встановлення *прямой* причетності держави до злочинів, які можуть застосовуватися і при визначенні участі держави у вчиненні фальшивомонетництва. Вони містяться у статтях 5 - 8 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, які визначають ситуації, коли державі інкримінуються діяння осіб, державних органів і інших, які діють від її імені [200]. Що стосується *непрямой* участі держави, критеріїв немає. Чітке розходження між злочинною поведінкою держави і її представників і злочинною поведінкою інших осіб відсутнє [210, с. 34].

Приходимо до висновку, що держава повинна підлягати міжнародно-правовій відповідальності за вчинення фальшивомонетництва будь-яким своїм державним органом, незалежно від його функцій. Цієї ж думки дотримується уругвайський професор Хіменес де Арегача Е., який відзначав, що держава відповідальна за свої органи, лише за свої органи і за всі свої органи [211, с. 416 - 417].

Діяння, які не пов'язані зі здійсненням прерогатив державної влади або не мають відношення до політики держави, розглядаються як дії фізичних осіб і не привласнюються державі. Інколи шляхом підробки грошей особи можуть зазіхати на інтереси іншої держави, що захищаються міжнародним правом. Держава зобов'язана запобігати подібним діянням, а якщо вони вчинені - припиняти їх і притягувати до відповідальності винних осіб. У протилежному випадку виникає відповідальність держави, але не за дії фізичних осіб, а за бездіяльність своїх органів [212, с. 165]. У резолюції Інституту міжнародного права зазначено, що

«держава не несе відповідальності за дії фізичних осіб, крім випадків, коли шкода спричиняється не прийняттям заходів, до яких у даних обставинах держава повинна була б удатися для запобігання чи покарання таких дій» [199, с. 81]. Тут мова йде про нормативну (правову) підставу відповідальності держави, тобто у випадку порушення нормативно-правових актів, що встановлюють міжнародні зобов'язання для цієї держави щодо прийняття необхідних заходів для запобігання або припинення злочину.

Нормативна (правова) підстава припускає потенційну можливість настання відповідальності, але її недостатньо для виникнення конкретних відносин юридичної відповідальності [194, с. 204 - 205]. І хоча, на перший погляд держава повинна нести міжнародно-правову відповідальність за дії, що порушують її міжнародні зобов'язання, навряд чи можна стверджувати, що вона вчинила відповідний злочин і є суб'єктом цього злочину [213, с. 67].

Чи варто покладати відповідальність на державу, яка знаючи про підготовку до здійснення фальшивомонетництва, намагалася, але не змогла йому запобігти? В міжнародному праві існує правило, що держава, яка для попередження правопорушення вжила всі можливі заходи, але не в змозі була не допустити його вчинення, виконала своє зобов'язання і не винна в порушенні міжнародного права [195, с. 201]. Отже, загальна концепція така: держава відповідальна не лише за дії всіх своїх органів, але й за неприйняття заходів проти правопорушень фізичних осіб, які знаходяться під її юрисдикцією.

На відміну від відповідальності фізичних осіб найбільше розбіжностей в міжнародному праві викликає питання про відповідальність держав за вчинення міжнародних правопорушень. Вони викликані не відсутністю згоди про правове походження відповідальності (юридична відповідальність держави може бути лише міжнародно-правовою), а різним підходом до змісту відповідальності (до конкретного переліку заходів, виходячи з їхньої спрямованості) і оцінці характеру (чи є вона кримінальною, політичною, моральною тощо).

У міжнародному праві навіть існувала концепція кримінальної відповідальності держав за міжнародні правопорушення. Її вперше виклав професор Р. Пелла. Згідно з цією концепцією, не одні лише керівники, але й держава в цілому може стати об'єктом застосування кримінально-правових заходів [210, с. 45, 52 - 53].

Необхідно погодитися з відомим російським ученим-міжнародником Г.І. Тункіним [214, с. 275], який рішуче відкидає концепцію кримінальної відповідальності держави в міжнародному праві. Проти держав-правопорушників, у тому числі причетних до фальшивомонетництва можуть бути застосовані санкції, але ці санкції не є кримінально-правовими. В плані матеріального кримінального права поняття і інститути вини, осудності, стадій скоєння злочинів, співучасті, покарання не можуть застосовуватися до держав за вчинення міжнародних правопорушень, тобто такі держави не можуть бути осудні чи неосудні; такі держави не можуть бути на лаві підсудних або за ґратами в'язниці [215, с. 300 - 302].

Одним з головних заперечень проти створення міжнародного судового органу, який би здійснював правосуддя над державами, є його несумісність із принципами державного суверенітету, невтручання, необхідність попередньої згоди держави на відправлення правосуддя у відношенні його власних дій. На думку Комісії з міжнародного права ООН, «це суперечило б основам теорії міжнародного права і викликало практично загальну опозицію держав» [194, с. 200].

У зв'язку з принципом *par in parem non habet jurisdictionem* (рівний над рівним не має юрисдикції) неможливо здійснити правосуддя судами однієї держави відносно іншої держави без її згоди, в тому числі причетної до фальшивомонетництва. Ґрунтуючись на суверенітеті держави, цю точку зору активно підтримував австрійський юрист Х. Кельзен, стверджуючи, що жодна держава не може вимагати юрисдикції над діями іншої держави [216, с. 211 - 212].

При дослідженні міжнародно-правової відповідальності держав, причетних до фальшивомонетництва, насамперед необхідно розрізняти види і форми відповідальності.

Під *видом* міжнародно-правової відповідальності держав розуміється загальний зміст, юридичний характер наслідків для держав-правопорушників. *Форми* відповідальності - це способи реалізації відповідальності в межах даного виду [217, с. 157]. При цьому критеріями встановлення видів і форм міжнародно-правової відповідальності держав є *характер* і *обсяги* збитків, що спричиняються правопорушенням.

Під завданими збитками розуміються всі несприятливі наслідки, які повинні бути відшкодовані. Загальноприйнятим є те, що суб'єкт міжнародного права, який скоїв правопорушення, зобов'язаний відшкодувати заподіяну шкоду. Це положення було підтверджено рішенням Постійної палати міжнародного правосуддя 26 липня 1927 року [80, с. 378].

У міжнародному праві розрізняють нематеріальні й матеріальні збитки. Щодо матеріальних збитків, то фальшивомонетництвом, як уже зазначалося, можна завдати значних матеріальних втрат державам, призвести до упущеної вигоди, тобто до яких-небудь втрат, яких не було б, якби не протиправна поведінка держави-правопорушника [193, с. 206, 242].

Компенсації підлягають реальні матеріальні збитки: прямі і непрямі. Критерієм розмежовування на такі збитки є характер причинного зв'язку, в даному випадку між протиправним діянням - фальшивомонетництвом і заподіяною шкодою [194, с. 215]. Однак міжнародна судова практика свідчить про те, що третейські суди, як правило, відмовляють у відшкодуванні збитків, якщо вони кваліфікуються як непрямі [218, с. 434], [219, с. 34].

Учені-міжнародники В.А. Василенко [193, с. 206], Ф. Ліст [220, с. 144] і А. Фердросс [80, с. 383] вважали за необхідним передбачити максимально можливий ступінь відшкодування всіх заподіяних збитків: як позитивних збитків, так і упущеної вигоди. Згодом це положення було закріплено в п. 2, ст. 36 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [200].

Що стосується нематеріальних збитків від фальшивомонетництва, то вона проявляється в негативних наслідках для міжнародного правопорядку і для

нематеріальних інтересів держав, що захищаються міжнародним правом (їхнього авторитету на міжнародній арені, зовнішньополітичній ролі, авторитету національної валюти тощо).

Про відшкодування матеріальних збитків державою-правопорушником можна говорити в тих випадках, коли мова йде про шкоду, яка піддається грошовій оцінці (п. 2, ст. 36 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння) [200], в інших випадках сума, що сплачується, носить характер задоволення, а не відшкодування. Вона має такий же характер у тій частині, що перевищує розмір реальних збитків [218, с. 437]. У свою чергу нематеріальні збитки не мають ніякої грошової або іншої матеріальної оцінки.

У міжнародному праві матеріальні збитки відшкодовуються за пред'явленням міжнародної претензії, позову, іншої вимоги, а також шляхом укладання угоди про відшкодування збитків [84, с. 628, 649].

Характер і обсяги заподіяних збитків унаслідок вчинення фальшивомонетництва повинні ретельно враховуватися при визначенні виду і форми відповідальності. Держава-правопорушник шляхом підробки грошей завдає матеріальних збитків або(і) порушує нематеріальні інтереси потерпілої держави, що захищаються міжнародним правом. Звідси впливає і визначення для держави-правопорушника виду і форми відповідальності за її протиправну поведінку.

Крім характеру і обсягу заподіяних збитків, при вирішенні питання про відповідальність держав за вчинення фальшивомонетництва повинні враховуватися й інші фактори. Наприклад, чи є спричинена шкода наслідком добре обміркованої і спланованої спеціальної операції групою держав, або якщо мова йде про підробку світової валюти (євро, долар США).

Відповідно до видів заподіяних збитків у сучасному міжнародному праві розрізняють два основних види відповідальності - *матеріальну* і *нематеріальну*. Часто збитки заподіюються у змішаній формі [194, с. 214].

Особливо в доктрині старого міжнародного права нематеріальну відповідальність інколи називали моральною. Ця тенденція була піддана

обґрунтованій критиці. На зміну їй прийшла досить стійка традиція вважати цей вид відповідальності політичним [73, с. 99].

Неправильно було б говорити лише про політичний характер цієї відповідальності. На думку вченого-міжнародника Г.Н. Тункіна, вираз «політична відповідальність» не дуже вдалий, оскільки має не правовий відтінок, у той час як види і форми відповідальності держав носять міжнародно-правовий характер [214, с. 298].

Суть матеріальної відповідальності полягає в повній або частковій компенсації заподіяних матеріальних збитків. Проти держави, яка вчиненням фальшивомонетництва заподіяла матеріальні збитки іншій державі, можна застосувати *репарацію*, тобто *компенсацію* (статті 34, 36 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння) [200]. В цій ситуації «репарація повинна, - вказала ще Постійна палата міжнародного правосуддя, - наскільки це можливо, усунути всі наслідки протиправного акту і відновити становище» [194, с. 198].

Під *репарацією* (від лат. *reparatio*) розуміють форму матеріальної відповідальності суб'єкта міжнародного права за збитки, заподіяні в результаті вчинення ним міжнародного правопорушення іншому суб'єкту міжнародного права (державі-потерпілій) [221, с. 284].

Потрібно зазначити, що за вчинення міжнародних правопорушень держави можуть підлягати як матеріальній, так і політичній відповідальності. З цього приводу погодимось з російським вченим Г.К. Дмитрієвим, який вважає, що «чим більш важливі суспільні і державні інтереси порушені, тим вища роль політичної відповідальності» [222, с. 61].

Держава, причетна до вчинення фальшивомонетництва, може підлягати нематеріальній відповідальності (політичній) в формі *сатисфакції* (ст. 34 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння передбачає сатисфакцію як одну із форм відшкодування) [200].

Під *сатисфакцією* розуміють задоволення державу-потерпілу шляхом вираження жалю і запевнення про недопущення повторення правопорушення, публічного вибачення, покарання винних, надання особливих почесностей державі-потерпілій [221, с. 291], сплати визначеної грошової суми як символічного визнання провини і бажання її залагодити, видачі винних осіб державі-потерпілій тощо [217, с. 159]. Проти держави, причетної до вчинення фальшивомонетництва, можна застосувати декілька форм сатисфакції одночасно. Всі форми сатисфакції проявляються з боку органів держави-правопорушника [194, с. 239]. При цьому сатисфакція не повинна бути непропорційною збиткам і не може приймати принизливу форму для держави, що несе відповідальність (ст. 37 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння) [200].

Проти держави-правопорушника можна застосовувати як одну із форм нематеріальної відповідальності (політичної) *репресалії*, під якими розуміють правомірні примусові дії держави-потерпілої, спрямовані на відновлення своїх прав, у відповідь на дії іншої держави, що завдають їй моральних чи матеріальних збитків, що вчинені останньою в порушення норм міжнародного права [221, с. 285].

Заходи, які застосовуються державою-потерпілою в якості репресалії, повинні бути пропорційні злочину (фальшивомонетництву), що їх викликав і припиняються з моменту відновлення *status quo* (положення речей до зміни ситуації) [74, с. 270].

До форм репресалій, що можуть бути застосовані проти держави, причетної до фальшивомонетництва, відносяться секвестр майна (заборона або обмеження на використання майном у інтересах держави-правопорушника) і заморожування банківських вкладів держави-правопорушника; конфіскація її майна або вилучення її авуарів (активи, якими проводяться платежі), які знаходяться в банках держави-потерпілої; заходи, пов'язані з тимчасовим позбавленням або обмеженням дипломатичних привілеїв і імунітетів офіційних представників держави-правопорушника та ін. [207, с. 83]

Репресалії представляють собою, насамперед, заходи примусового впливу в економічній сфері. У практичному плані їхнє застосування, призведе до повного розриву торгово-економічних відносин з державою, що вчинила фальшивомонетництво. Такий розрив відносин з максимально великою кількістю держав може представляти досить серйозний примусовий захід, що означав би економічну ізоляцію держави-правопорушника.

Інколи проти держави-правопорушника можуть застосовуватися *санкції* - індивідуальні і колективні правомірні примусові заходи з метою припинення неправомірної поведінки або покарання за таку поведінку [74, с. 271].

У міжнародному праві термін «санкції» має декілька значень. Вважається, що санкції є однієї із форм відповідальності або примусовий захід, який забезпечує реалізацію відповідальності, тобто за межами відповідальності. Їх визнають однопорядковими явищами, розуміючи міжнародну відповідальність як застосування і реалізацію санкції у випадку вчинення міжнародного правопорушення [210, с. 53].

Не менше розбіжностей існує в питаннях про спрямованість цих санкцій. В силу природи злочину міжнародного характеру - фальшивомонетництва основним призначенням санкцій є не лише відшкодування завданих збитків у найбільш повному обсязі, але й створення умов за допомогою спеціальних дій для недопущення скоєння цього злочину в майбутньому, тобто превенція. Створення несприятливих наслідків налаштовують злочинців проти нових правопорушень (приватна превенція), а також попереджають інших учасників міжнародного спілкування про негативні наслідки цього злочину і спонукають їх до сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (загальна превенція). Така подвійність характеру наслідків за скоєний злочин знаходить майже загальне визнання. В цей же час «санкції не можуть йти далі відновлення правового і фактичного становища, що передувало правопорушенню» [223, с. 83].

Шляхом підробки грошей, до якої причетна держава, як уже зазначалося, можна значно погіршити міждержавні відносини і тим самим поставити під загрозу

міжнародний мир і безпеку. Проти держави-правопорушника за дії, які представляють загрозу миру або є порушенням миру, можуть застосовуватися колективні санкції на підставі рішення Ради Безпеки ООН (ст. 39 Статуту ООН) [90, с. 43].

До колективних санкцій, які можуть бути застосовані проти держави-правопорушника (у випадку причетності її до вчинення фальшивомонетництва) відносяться повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо- або інших засобів зв'язку, а також розрив дипломатичних відносин (ст. 41 Статуту ООН) [90, с. 44]. Цей перелік невичерпний, можуть бути застосовані й інші заходи, але всі вони не повинні бути пов'язані з використанням збройних сил [224, с. 231].

З цього приводу виникає питання про правомірність застосування ООН колективних санкцій до суверенної держави. Жодна держава не має права диктувати свою волю іншій державі і нав'язувати бажане їй рішення спірних питань за допомогою сили або загрози силою. Це стосується не лише держав, але й самої Організації Об'єднаних Націй. Цей принцип тісно пов'язаний з положенням про те, що ООН - не наддержава і навіть не держава, а її органи - не всесвітній уряд або законодавчі збори. Організація Об'єднаних Націй - це міжнародна організація, заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів [225, с. 10]. Мова не йде про якусь передачу суверенітету державами - членами ООН, а лише про часткове, взаємне, рівне, добровільне обмеження з метою підвищення ефективності дій, спрямованих на ліквідацію загрози миру [226, с. 167 - 168], в даному випадку внаслідок скоєння державами фальшивомонетництва як злочину міжнародного характеру.

Необхідно вказати на те, що Організація Об'єднаних Націй може робити рекомендації, а вживати примусові заходи організація може лише для відновлення і підтримки міжнародного миру. Всі ці заходи приймаються за рішенням Ради Безпеки (ст. 39 Статуту ООН). У даному випадку, Рада Безпеки може виступати в

ролі примирителя, в ролі посередника, іноді в ролі особливої (без участі сторін) слідчої комісії, але не в ролі судді [227, с. 158 - 159].

Якщо внаслідок скоєння фальшивомонетництва, до якого причетна держава, виникла загроза миру, Рада Безпеки ООН може винести рекомендації для вирішення цього конфлікту і прийняти рішення про застосування примусових заходів. Вона може винести рекомендації і після ухвалення рішення про застосування примусових заходів, але і тоді примусові заходи повинні застосовуватися лише для підтримки або відновлення міжнародного миру, не для нав'язування рекомендацій. Примусові заходи проти держави-правопорушника повинні бути колективними, ефективними, вони повинні застосовуватися лише в інтересах усіх держав і лише за рішенням Ради Безпеки ООН [228, с. 34 - 35].

Фраза «організація забезпечує, щоб держави, що не є її Членами, діяли відповідно до цих Принципів» може означати лише те, що примусові заходи, передбачені в розділі VII Статуту ООН, можуть застосовуватися Радою Безпеки також проти держав, причетних до фальшивомонетництва - не членів ООН. Це положення не означає, що рішення Ради Безпеки про застосування міжнародних санкцій обов'язкові для держав - не членів ООН. Не члени ООН вправі не погоджуватися з рішенням Ради Безпеки, тобто не брати участі в застосуванні міжнародних санкцій [229, с. 189 - 190]. З цього приводу австрійський юрист Х.Кельзен у своїй роботі «Право Об'єднаних націй» вказав на те, що Статут ООН «накладає на членів ООН визначені зобов'язання безпосередньо, а на не членів ООН - опосередковано» [230, с. 106].

Звичайно, міжнародний мир і безпека є загальною цінністю, їхнє порушення шляхом вчинення державою злочину міжнародного характеру - фальшивомонетництва породжує міжнародно-правову відповідальність цієї держави перед світовою спільнотою. В нашому випадку мова йде не про «побутовий злочин» - фальшивомонетництво. До нього причетна сама держава, що наближає фальшивомонетництво до міжнародного злочину, і суб'єктом відповідальності виступають не лише конкретні злочинці, але і держава.

Застосування примусових заходів Радою Безпеки проти держави, причетної до вчинення фальшивомонетництва, буде виправданим.

Ще на початку XX століття професор Р. Пелла назвав санкції, які, на його думку, повинні бути застосовані проти держави, яка вчинила правопорушення, це: а) дипломатичні (попередження, розрив дипломатичних відносин); б) юридичні (накладення секвестру на майно громадян); в) економічні (економічна блокада, ембарго); г) інші санкції (штраф, позбавлення на визначений час представництва в міжнародній організації та ін.) [71, с. 22].

Особливим видом міжнародно-правових санкцій є розрив дипломатичних відносин. Це може бути дієвим засобом політичного впливу на державу, причетної до вчинення фальшивомонетництва, спрямованим на дипломатичну ізоляцію, особливо, якщо цей засіб здійснюється декількома державами. Розрив дипломатичних відносин затрудняє ефективний захист життєво важливих інтересів держави-правопорушника в політичній, економічній та інших сферах.

Формою розриву дипломатичних відносин можуть бути їх тимчасова перерва або фактичне припинення, коли держава-потерпіла відзиває главу дипломатичного представництва і його дипломатичний персонал [207, с. 87 - 88]. При цьому, згідно зі ст. 2 Віденської конвенції 1963 року про консульські зносини, розрив дипломатичних відносин не спричиняє *ipso facto* розриву консульських відносин. Точно так розрив консульських відносин не спричиняє *ipso facto* розриву дипломатичних відносин [231, с. 208].

У міжнародній практиці поширеною міжнародно-правовою санкцією, яку можна застосувати проти держави, причетної до вчинення фальшивомонетництва, вважається *ембарго* (від іспанського *embargo* - накладення арешту). Ембарго є одним із заходів, що може застосовувати Рада Безпеки ООН проти держави-правопорушника в силу статей 39, 41 Статуту ООН (повне або часткове припинення економічних відносин). Це насамперед, заборона експорту окремих товарів на територію держави-правопорушника або заборона імпорту товарів, що походять з цієї держави [12, с. 501], [221, с. 343]. В залежності від діапазону встановлених

заборон варто розрізняти повний або частковий ембарго [207, с. 81 - 82]. Дослідження застосування ембарго показало його ефективність як засобу реалізації відповідальності лише при його застосуванні стосовно держав із слабкою економікою [84, с. 649].

При вирішенні питання про співвідношення міжнародно-правових санкцій і міжнародно-правової відповідальності необхідно прийняти до уваги те, що в міжнародному праві з поняттям «санкції» асоціюються не лише форми відповідальності, а власне і примусові заходи. При цьому обмеження, пов'язані з міжнародно-правовими санкціями, мають іншу природу, чим обмеження, в яких виражена відповідальність держави-правопорушника.

У міжнародному праві під санкціями частіше розуміють примусові заходи, що служать засобом припинення міжнародних правопорушень, відновлення міжнародного правопорядку, а також засобом примусу держави-правопорушника виконати зобов'язання, які випливають з його міжнародної відповідальності [194, с. 247].

Міжнародно-правові санкції, як примусові заходи, повинні застосовуватися проти держави, причетної до вчинення фальшивомонетництва, лише у випадках, коли цілком відсутні можливості або вичерпані всі засоби погоджувального врегулювання конфлікту [232, с. 82]. Застосування примусових заходів не є врегулюванням суперечки, а лише служить для направлення винної сторони до згоди відповідно до бажання суб'єкта, який здійснює примус [233, с. 433].

Аналіз міжнародної практики свідчить, що спеціальними критеріями і одночасно факторами ефективності засобів впливу, які можуть застосовуватися проти держави, причетної до вчинення фальшивомонетництва є:

- 1) оперативність (найшвидше застосування примусових заходів);
- 2) адекватність (достатня реальність примусових заходів);
- 3) всеосяжність (застосування примусових заходів усіма державами і в обсязі, запропонованому резолюцією);

4) координація (співробітництво і взаємодопомога держав і міжнародних організацій при застосуванні примусових заходів).

З наведеного можна прийти до висновку, що сутність відповідальності держав за вчинення фальшивомонетництва полягає в тому, що при реалізації міжнародних регулятивно-охоронних правових відносин відновлюється порушений міжнародний правопорядок, а сама держава-правопорушник зазнає осудження і несе політичні або(і) матеріальні позбавлення. В результаті захищаються права держав-потерпілих і забезпечується безперебійне функціонування механізму міжнародно-правового регулювання.

У національному і міжнародному праві юридична відповідальність виконує певні функції, під якими розуміються основні напрями, за допомогою яких досягаються цілі відповідальності і за допомогою яких проявляється призначення відповідальності [195, с. 87]. До основних функцій юридичної відповідальності відносяться: *правовідновча* і *штрафна*.

Зазначені функції мають велике значення для ефективності відповідальності за фальшивомонетництво. Вони знаходяться, як правило, в діалектичній рухомій взаємодії. Така взаємодія підпорядковується наступному правилу: чим вища ступінь суспільної небезпеки злочину - фальшивомонетництва, тим більша роль повинна відігравати *штрафна* функція відповідальності. В перспективному плані як би збільшується і правоохоронно-превентивний вплив інституту відповідальності.

Вважається, що наявність у відповідальності *штрафної* функції не суперечить основному принципу міжнародного права - принципу суверенної рівності держав. Навпаки, закладена в основі інституту відповідальності ідея негативних наслідків і позбавлень - гарантія підтримки міжнародного правопорядку і нормальних відносин між державами відповідно до принципів і норм міжнародного права.

Для репараційної конструкції відповідальності, пов'язаної з міжнародними правопорушеннями, головною є *правовідновча* функція.

Для досягнення правовідновчого ефекту і забезпечення відшкодування завданих державою збитків унаслідок причетності її до вчинення фальшивомонетництва, можливо застосування тих же традиційних форм матеріальної відповідальності.

У міжнародній практиці за політичні (моральні) збитки судами інколи призначалося матеріальне відшкодування. Практично це означає, що форми нематеріальної відповідальності визнавалися неадекватними і не здатними забезпечити рівноцінне відшкодування нематеріальних збитків, яким знаходили матеріальний еквівалент. Якщо завдяки розвитку і довгостроковому застосуванню міжнародною практикою репараційної відповідальності матеріальні форми відповідальності виявлялися достатніми для відшкодування матеріальних збитків і виконання пов'язаної з ним правовідновчої функції, то форми нематеріальної відповідальності були недостатньо розвинуті і розроблені для відшкодування нематеріальних збитків і досягнення *штрафного* ефекту відповідальності.

Коли внаслідок спричинення політичної шкоди застосовується матеріальна відповідальність, а у відповідь на матеріальну застосовуються нематеріальні форми відповідальності, це свідчить про неадекватність форм відповідальності. Таке переплетіння форм відповідальності - вираження тісного взаємозв'язку між матеріальним і нематеріальним її видами. В деяких ситуаціях, у тому числі при вчиненні державою фальшивомонетництва, важко встановити характер заподіяних злочином збитків, особливо нематеріальних. Якщо завдані виключно матеріальні збитки, то труднощі можуть виникнути при встановленні її розміру. При складному характері збитків встановлення не лише його обсягу, але й характеру пов'язано із суб'єктивними моментами і залежить переважно від волі самої держави-потерпілої.

При вчиненні державою фальшивомонетництва на визначення виду відповідальності і відповідних її форм можуть впливати й інші фактори, в першу чергу ступінь достатності тих чи інших форм для задоволення цілей відповідальності з метою відшкодування конкретних збитків [73, с. 100 - 103]. Можливі ситуації, коли характер відповідальності держави, причетної до

фальшивомонетництва, може не збігатися з характером збитків, і можуть бути визначені форми відповідальності, що властиві іншому її виду.

Головним критерієм визначення обсягу відповідальності, в даному випадку буде принцип відшкодування всіх заподіяних нематеріальних і матеріальних збитків. Дана норма має диспозитивний характер, оскільки міжнародне право не забороняє зацікавленим державам укладати спеціальні угоди про встановлення обсягу відповідальності.

Обсяги матеріальної відповідальності держави, причетної до вчинення фальшивомонетництва, можуть бути обмежені із-за практичної неможливості реального відшкодування всієї заподіяної матеріальної шкоди (наприклад, спричинення значних матеріальних збитків декільком державам). Виходячи саме з цього, був обмежений обсяг матеріальної відповідальності Німеччини після Другої світової війни. Неможливість відшкодування всієї шкоди і разом з тим почуття гуманності і справедливості призвели до того, що на Німеччину накладено всього 20 млрд. доларів репарацій. Вони складалі не більш 1/10 частки реальних збитків, завданих Німеччиною у Другій світовій війні [194, с. 247 - 248].

При визначенні виду і форми відповідальності держави за вчинення фальшивомонетництва, сума відшкодування завданих збитків може встановлюватися не лише виходячи із реальних матеріальних збитків, але й з урахуванням додаткової *штрафної* санкції. У правовій літературі відшкодування, яке перевищує заподіяні збитки, іноді називають штрафним платежем.

У принципі, держава, причетна до фальшивомонетництва, може підлягати як матеріальній, так і нематеріальній відповідальності, і той факт, що основною функцією цієї відповідальності можна вважати *штрафну*, не може применшити її правовідновчого значення.

Досліджуючи функції відповідальності необхідно вернутися до питання про юридичну природу міжнародно-правових санкцій.

У внутрішньому праві можна розрізнити два основних значення терміну санкцій. По-перше, це правові наслідки правопорушення, зафіксовані, як правило, в

якості частини правової норми, які встановлюють обсяги і форми відповідальності за порушення її диспозитивної частини; по-друге, різні примусові заходи, які хоча і пов'язані з підтримкою правопорядку, але не є юридичними наслідками правопорушень.

У нормах міжнародного права відсутні конкретні вказівки на обсяги і форми відповідальності, тобто відсутня структурна частина норми, яка називається у внутрішньому праві санкцією. Такі обсяги і форми відповідальності встановлюють або за згодою держав, які беруть участь у правоохоронних відносинах, або міжнародним співтовариством, що застосовує проти держави-правопорушника (наприклад, причетної до вчинення фальшивомонетництва) примусові заходи.

Що стосується примусових заходів, то вони, як уже відзначалося, складають основу повноважень Ради Безпеки ООН, що мають за мету підтримувати міжнародний мир і безпеку.

У цей же час, у міжнародному праві під примусом чи санкціями розуміють і заходи з боку світової спільноти, що застосовуються для спонукання якої-небудь держави виконати свої зобов'язання або утриматися від протиправної поведінки, або власне санкції, тобто реакцію на вчинення державою правопорушення. Санкції в першому значенні цього терміну - дії примусового характеру взагалі, а у другому - правові наслідки правопорушення, що проявляються в застосуванні проти держави-правопорушника примусових заходів [73, с. 103 - 105]. Ці різні за своїм характером групи заходів у міжнародному праві інколи важко розрізнити, а часом властиві їм функції - з одного боку, примусу, що не є наслідком протиправної поведінки, а з іншого боку - реакції на правопорушення, - зливаються в одну в межах тих самих дій. Це результат того, що міжнародні органи, приймаючи рішення про такі дії, далеко не завжди чітко визначають, де закінчується примус у чистому вигляді і починається власне санкція. Однак таке розходження важливе з погляду інституту відповідальності.

Цілком природно, що, віддаючи належне значення санкціям, які можуть застосовуватися світовою спільнотою проти держави, причетної до

фальшивомонетництва, юридична доктрина приділяє значну увагу осмисленню їхнього характеру і функцій. По-справжньому санкційний характер можуть мати лише колективні примусові заходи, а заходи індивідуальної реакції на даний злочин такого характеру мати не можуть. Вплив колективних заходів у принципі повинний бути більш вагомим, чим дії окремих держав-потерпілих від фальшивомонетництва. Тому колективний примус не обмежується лише відшкодуванням завданих конкретній державі збитків, а покликаний реалізувати каральні форми відповідальності за вчинений злочин [223, с. 83].

Підхід до санкцій як форми відповідальності може мати революційне значення для всього інституту відповідальності. Питання про міжнародно-правові санкції повинно розглядатися, насамперед, як один із важливих аспектів проблеми міжнародної відповідальності держав, а в більш широкому плані - і всієї проблеми міжнародної безпеки [234, с. 125].

У міжнародному праві значна увага приділяється правам держав-потерпілих, а саме:

- 1) право отримати визнання або констатацію вчинення міжнародно-протиправного діяння;
- 2) право одержати відшкодування збитків, завданих міжнародно-протиправним діянням [194, с. 202].

Отже одним із компонентів ліквідації наслідків злочину міжнародного характеру - фальшивомонетництва є задоволення потерпілої сторони [195, с. 88].

Для міжнародних правовідносин у сфері відповідальності характерно розширення кола суб'єктів, які вправі застосувати відповідні заходи проти держави-правопорушника [235, с. 27 - 28]. Відповідно до статей 48 і 54 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, правомірні заходи проти держави з метою припинення правопорушення і надання компенсації можуть застосовувати будь-які держави не потерпілі [200]. Враховуючи підвищену суспільну небезпеку міжнародних правопорушень (у тому числі фальшивомонетництво), суб'єктами претензій до держави-правопорушника можуть

бути не лише безпосередньо постраждалі держави, але і практично всі учасники міжнародного спілкування, все міжнародне співтовариство [193, с. 124].

У зв'язку з цим виникає питання: що мається на увазі під міжнародним співтовариством? Міжнародне співтовариство «може бути розглянуто як сукупність держав, які виступають *ut singuli* (як окремі держави)» [195, с. 61]. В такому випадку зникає елемент спільності держав. Співтовариство - це не просто сукупність держав, а це система взаємозалежних суверенних держав і створених ними міжнародних організацій. Останній елемент дуже важливий.

Ще наприкінці XVIII століття представники німецької історичної школи права вважали, що ідея взаємної відповідальності держави суперечить визначенню суверенітету, що держава є єдиним суддею своєї відповідальності, і обов'язок держави виправити вчинене залежить виключно від її волі. В сучасному міжнародному праві такі твердження критикуються [199, с. 7 - 8]. З цього приводу румунський юрист-міжнародник І. Діакону стверджував, що «форми міжнародної відповідальності можуть застосовуватися ... і міжнародними організаціями» [236, с. 365]. В сучасних умовах відповідальність держави перед міжнародним співтовариством може реально проявлятися як відповідальність перед державами і(або) як відповідальність перед міжнародними організаціями. При цьому право міжнародної організації на примус має спеціальний (функціональний характер), визначений цілями її статуту [207, с. 11]. Таким чином, згадані правовідносини можуть виникати між державою, причетною до вчинення фальшивомонетництва, і міжнародним співтовариством у цілому.

Відомий швейцарський юрист-міжнародник І. Блюнчлі писав, якщо порушення міжнародного права загрожує загальною небезпекою, тоді не лише потерпіла держава, але і всі інші, що мають досить сили для захисту міжнародного права, повинні протидіяти і подбати про відновлення і забезпечення юридичного порядку [237, с. 9]. В підтвердження цьому, Комісія з міжнародного права визнала, що всі види нових правовідносин, які виникають в результаті міжнародно-

протиправного діяння держави, крім держав-потерпілих, поширюються також і на інших суб'єктів міжнародного права.

У правовій літературі згадується рішення Міжнародного суду ООН 6 лютого 1970 року, в якому визнається існування визначених зобов'язань *erga omnes*, у виконанні яких зацікавлене все міжнародне співтовариство. До них відносяться, насамперед, зобов'язання з підтримки міжнародного миру і безпеки [238, с. 474 - 475].

При вчиненні міжнародних правопорушень значні обмеження суверенітету держав-правопорушників - виняткове і тимчасове явище, і ці держави залишаються у принципі рівноправними учасниками міжнародного спілкування, тобто дотримується один із основних принципів міжнародного права - принцип суверенної рівності держав. Вони не втрачають права на рівність, хоча на них повинні бути покладені визначені обов'язки з ліквідації негативних наслідків міжнародно-протиправного діяння [73, с. 58].

На перший погляд, держава, причетна до вчинення фальшивомонетництва, не може претендувати на повну рівність у спілкуванні з іншими державами. Обмеження суверенітету - основний юридичний наслідок її злочинної поведінки. В цій ситуації держава-правопорушник своїми діями вчинила тяжке порушення міжнародного права. Іншими словами, держава-правопорушник і держава-потерпіла вже не знаходяться в рівному становищі. Однак потрібно дотримуватися того, що право на рівність належить і державі-правопорушнику, власне кажучи, виходячи з наявності в неї доброї волі, спрямованої на ліквідацію наслідків правопорушення.

У міжнародно-правовій літературі поширеною є думка про відповідальність держави як один «з основних принципів міжнародного права» [239, с. 75]. Професор Р.Л. Бобров у запропонованій ним класифікації міжнародно-правових принципів мирного співіснування навіть виділяє окрему групу принципів охоронного характеру, що включає принцип відповідальності держав [198, с. 198].

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до висновку, що у справі підтримки міжнародного правопорядку принцип міжнародно-правової

відповідальності держав може відіграти значну роль. Відповідальність держави за міжнародно-протиправні діяння, в тому числі за вчинення фальшивомонетництва є необхідним юридичним засобом забезпечення дотримання норм права, засобом відновлення порушених міжнародних відносин. Саме з цих міркувань принцип міжнародно-правової відповідальності держав знайшов своє завершення у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, розробкою якої займалася Комісія з міжнародного права.

3.2. Відповідальність фізичних осіб за фальшивомонетництво

При визначенні відповідальності фізичних осіб за фальшивомонетництво діє загальновизнане правило, згідно з яким особи, які скоїли злочин повинні нести покарання, і це покарання носить кримінально-правовий характер. При чому, інколи виникати ситуації (зазначені нижче), коли фальшивомонетники можуть притягуватися до міжнародно-правової відповідальності.

У міжнародному праві довго панувала думка, що фізичні особи не можуть підлягати міжнародно-правовій відповідальності. Лише у XX столітті стало загальним розуміння того, що діями окремих осіб, особливо, які управляють державою, можуть вчинятися міжнародні правопорушення (зокрема й підробка грошей). Державу вони використовують як засіб зазіхання на цінності, що охороняються міжнародним правом, і як інструмент спричинення матеріальної і політичної шкоди іншим державам.

Превентивне значення норм міжнародного права в галузі боротьби зі злочинністю залежить від об'єднання зусиль держав у виробленні заходів для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб, які використовували державу у своїх злочинних намірах [240, с. 271]. Притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності керівників держави, причетної до фальшивомонетництва, й інших осіб-співучасників було і залишається виключно важкою справою із-за відсутності налагоджених механізмів міжнародного правосуддя.

Як уже зазначалося, відповідальність фізичних осіб за скоєння *індивідуального* фальшивомонетництва відрізняється від відповідальності фізичних осіб, причетних до скоєння *державного* фальшивомонетництва. При *індивідуальному* фальшивомонетництві винні фізичні особи підлягають індивідуальній кримінальній відповідальності згідно з національним законодавством, а при *державному* фальшивомонетництві вони підлягають індивідуальній кримінальній відповідальності згідно з національним законодавством або інколи міжнародно-правовій відповідальності.

У міжнародному праві існує положення, згідно з яким міжнародні правопорушення вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і лише шляхом покарання окремих осіб, які їх вчинили, можуть бути дотримані настанови міжнародного права [241, с. 368]. Отже, поряд з відповідальністю держави визнається принцип індивідуальної відповідальності фізичних осіб. Суб'єктами злочинів поряд з державами є фізичні особи, у відношенні яких також виникає відповідальність і які вилучаються з юрисдикційного суверенітету держави-правопорушника [238, с. 431]. Це правильне і справедливе положення, тому що держава, причетна до вчинення фальшивомонетництва, як всередині, так і зовні завжди діє через посадових осіб. Такий злочин складається з дій (або бездіяльності) конкретних фізичних осіб.

Внаслідок причетності держави до фальшивомонетництва, вона входить у пряме зіткнення з нормами міжнародного права. Особи, які займалися піддробкою грошей, порушують принципи і норми міжнародного права за посередництвом держави. Саме за це порушення винні особи притягаються до відповідальності [242, с. 65]. При цьому відповідальність фізичних осіб за скоєння злочину є однією із форм обмеження суверенітету держави і одним із проявів політичної відповідальності держави, яка втрачає юрисдикцію у відношенні власних громадян [243, с. 26].

Право і обов'язок карати фізичних осіб, які скоїли фальшивомонетництво, як правило, визнається за державою, на території якої мав місце злочин. У випадку причетності держави до фальшивомонетництва може скластися зовсім інша ситуація. Міжнародна практика свідчить, що держава, звичайно, заперечує свою причетність до злочину і різноманітними способами перешкоджає реалізації відповідальності. До осіб, які безпосередньо займалися виготовленням фальшивих грошей, позиція держави може змінюватися після закінчення визначеного, нерідко, дуже тривалого періоду часу в результаті внутрішніх змін у самій державі [210, с. 35].

До своєї власної відповідальності за причетність до фальшивомонетництва позиція держави може залежати від багатьох зовнішніх факторів. У деяких випадках, лише за таких умов здійснюється і відповідальність осіб-виконавців.

У міжнародно-правовій практиці існує безліч прикладів зі схожими ситуаціями. Один з них - «Справа про інцидент над Локербі». Так, після вибуху 21 грудня 1988 року літака американської авіакомпанії в небі над містечком Локербі в Шотландії (Великобританія), в якому загинули всі члени екіпажу і пасажери (більшість з яких були громадяни США) і декілька жителів Локербі (на яких обрушилися уламки потерпілого літака) було встановлено причетність до цього терористичного акту уряду Лівії. З метою притягнення до суду США і Великобританія вимагали від Лівії негайної видачі підозрюваних. Відкидаючи звинувачення у причетності до злочину Лівія вказала, що сама проведе ретельне розслідування справи відповідно до норм міжнародного права. Як компромісний варіант Лівія запропонувала передати підозрюваних осіб третій нейтральній державі. США і Великобританія ці пропозиції відкинули.

Вбачаючи загрозу міжнародному миру і безпеці Рада Безпеки ООН прийняла резолюції, в яких містилися заклики до Лівії задовольнити прохання США і Великобританії. Згодом Рада Безпеки повідомляє про введення економічних санкцій проти Лівії [244, с. 209 - 211]. В обмін на зняття санкцій Лівія видала Великобританії своїх громадян, підозрюваних у терористичному акті, де вони були засуджені до ув'язнення. Крім того, Лівія згодилася на виплату грошових компенсацій сім'ям загиблих.

Позиція Лівії з юридичної точки зору цілком виправдана: вона не просто послалася на неможливість видачі власних громадян, а порушила власну кримінальну справу і затримала осіб, зазначених іншою стороною. Вона запропонувала будь-які варіанти гарантій об'єктивного розгляду справи як у лівійському суді, так і в суді нейтральної держави.

Позиція іншої сторони ґрунтується на переконанні в неможливості ефективного судового розгляду національними судами Лівії через причетність її до злочину. Хоча вона усвідомлювала, що Лівія не може видати власних громадян.

Можна засумніватися в тім, що правосуддя у США, як однієї із зацікавлених сторін у справі, буде менш неупередженим, чим у Лівії. Уникнути сумнівів щодо неможливості об'єктивного розгляду цієї справи в національних судах можна було б, якщо справу про терористичний акт над Локербі розглядав Міжнародний кримінальний суд (створений 17 липня 1998 року).

Звичайно, немає впевненості, що причетна до фальшивомонетництва держава здатна об'єктивно провести судовий розгляд і засудити винних осіб. У таких ситуаціях важливу роль може відіграти саме Міжнародний кримінальний суд. У Статуті Міжнародного кримінального суду визначається індивідуальна кримінальна відповідальність. Особа, яка скоїла злочин, підпадає під юрисдикцію суду і підлягає покаранню у відповідності зі Статутом [245, с. 99]. Однак юрисдикція суду, згідно з статтями 5 - 8 Статуту, обмежується лише злочинами, як: а) злочини геноциду; б) злочини проти людства; в) військові злочини; г) злочини агресії [245, с. 93]. Для об'єктивного проведення судового розгляду і притягнення до відповідальності винних осіб за злочин, до якого можуть бути причетні владні структури держави, вважаю за необхідне включити фальшивомонетництво у Статут Міжнародного кримінального суду поряд з іншими злочинами, на які поширюється юрисдикція суду.

Отже, фізичні особи, які причетні до скоєння державного фальшивомонетництва, після включення злочину у Статут, можуть притягатися до міжнародно-правової відповідальності Міжнародним кримінальним судом або індивідуальної кримінальної відповідальності національними судами. Згідно зі статтями 8 - 9 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року до винних осіб застосовується принцип *aut dedere aut judicare* «або видай, або засуди», що означає можливість притягнення їх до відповідальності національними судами третьої держави. Якщо особа скоїла фальшивомонетництво,

а зв'язок із визначеною державою виражений лише в перебуванні цієї особи на території держави або ж у наявності у злочинця громадянства визначеної держави, то, будучи зацікавленим у більшій чи меншій мірі в покаранні злочинця, дана держава визнає злочинним це діяння. Вона або покарає його сама, або не буде у принципі заперечувати його покаранню іншою державою [95, с. 44].

20 січня 2000 року Україна разом з іншими державами підписала Римський Статут Міжнародного кримінального суду. Згодом, 11 липня 2001 року Конституційний Суд України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності до Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду прийняв рішення: «Визнати Римський Статут Міжнародного кримінального суду, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими ”Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції”» [246, с. 44].

Рішення Конституційного Суду України, звичайно, не забороняє нашій державі взаємодіяти з Міжнародним кримінальним судом. Згідно з п. 5 (а) ст. 87 Статуту державі не учаснику Статуту, пропонується надавати допомогу на основі спеціальної домовленості, угоди з ним або на будь-якій іншій відповідній основі [247].

У п. 1 ст. 89 Статуту передбачається, що Міжнародний кримінальний суд може направляти прохання про арешт і передачу особи будь-якій державі, на території якої може знаходитися ця особа. Це положення Статуту суперечить ст. 25 Конституції України: «Громадянин України не може бути виселений за межі України або виданий іншій державі» [99, с. 11].

Аналізуючи положення Конституції України, Статуту Міжнародного кримінального суду і міжнародно-правову практику, Конституційний Суд України констатував, що поняття «передача» і «видача» в загальноживаному розумінні інколи розглядаються як синоніми, але в міжнародно-правових документах і спеціальній літературі в них вкладається різний зміст, що робить їхню юридичну

природу неідентичною. Тому термін «передача» означає доставляння особи державою Суду, а «видача» - доставляння особи однією державою іншій державі відповідно до положень міжнародного договору, конвенції або національного законодавства [246, с. 40 - 41].

Таким чином, для України Міжнародний кримінальний суд, у разі включення фальшивомонетництва поряд з іншими злочинами у Статут, може вважатися додатковою альтернативою до існуючого конвенційного механізму співробітництва в боротьбі з даним злочином [248, с. 35 - 36].

У дисертаційному дослідженні вже зазначалося, що Рада Безпеки ООН може здійснювати примусові заходи проти держави, причетної до вчинення міжнародного правопорушення. Тут варто остерігатися порушення балансу між компетенціями Міжнародного кримінального суду і Ради Безпеки ООН.

Створення Міжнародного кримінального суду жодною мірою не порушує сформованого балансу. Справа в тім, що компетенція Ради Безпеки ООН і Міжнародного кримінального суду різна. Необхідно чітко розділити судові функції суду і функції Ради Безпеки ООН. У першому випадку мова йде про здійснення правосуддя і визначення покарання для осіб за злочин, до якого була причетна сама держава, в другому - про здійснення заходів для усунення загрози або відновлення міжнародного миру і безпеки. Ці заходи не мають судового характеру. Рада Безпеки ООН не має компетенції приймати самостійно і безпосередньо рішення про заходи міжнародного кримінального переслідування [210, с. 93 - 94].

Слід відмітити, що для виконання свого міжнародно-правового обов'язку щодо боротьби зі злочинністю кожне національне законодавство повинно розробляти кримінально-правові норми, які відображали б відповідні міжнародно-правові норми і забезпечували б можливість покарання злочинців [249, с. 268]. Однак проблема покарання фізичних осіб за фальшивомонетництво є доволі складною. Здавалося б, якщо діяння визнане злочинним, то за його вчинення повинно бути призначене покарання. Саме по собі це положення безперечне. Але яке покарання? Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків

1929 року не передбачає не лише межі покарання, але й виду його. Крім того, правові системи різних держав по-різному відносяться до покарань.

Якщо розглянути такий поширений в усіх державах вид покарання, як позбавлення волі, то терміни його - максимальні й мінімальні - різні. В різних державах за фальшивомонетництво передбачено різні терміни позбавлення волі, або навіть різні види покарань. Наприклад, у Швейцарії підробка грошей карається каторжною роботою до п'яти років чи позбавленням волі на термін не менше шести місяців [250, с. 81 - 82]; Данії - позбавленням волі на термін до дванадцяти років [251, с. 213]; Японії - каторгою на термін не менше двох років [251, с. 440 - 441]; ФРН - позбавленням волі на термін від двох до п'яти років чи грошовим штрафом [252, с. 99 - 101]; США - штрафом чи позбавленням волі на термін до п'яти років [253, с. 30]; Іспанії - позбавленням волі на термін від восьми до дванадцяти років і штрафом у розмірі десятикратної вартості підроблених грошей [254, с. 122 - 123]; Індії - позбавленням волі на термін до семи років і штрафом чи довічною транспортацією [255, с. 131 - 132]; Росії - позбавленням волі від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна чи без такої [15, с. 270]; Україні - позбавленням волі на термін від трьох до дванадцяти років з конфіскацією майна чи без такої [14, с. 95 - 96] та ін.

Те, що в різних державах за цей злочин передбачені різні терміни позбавлення волі або навіть різні види покарань, для фальшивомонетників аж ніяк не байдуже. Знаючи про це, їх може приваблювати та країна, де покарання за цей злочин мінімальне або більш м'яке в порівнянні з іншими країнами.

Відомий французький юрист С. Глазер висловлював жаль з приводу того, що міжнародними угодами в галузі боротьби зі злочинами не визначено певних покарань за їхнє скоєння. На його думку, передача цього питання на розсуд національного законодавця може призвести до призначення несправедливого покарання, тим більше, що на багато передбачених конвенціями злочинів (у тому числі фальшивомонетництво), поширюється принцип універсальної юрисдикції, що може спонукати злочинця відшукувати більш сприятливу для себе у плані

покарання за злочин державу. Тому С. Глазер висловлюється за встановлення в різних державах однакових санкцій за однакові злочини, передбачені міжнародними правовими актами [256, с. 200].

З цього приводу відомий російський вчений-міжнародник І.І. Карпець, стверджував, що в конвенції, в якій дається конкретна юридична характеристика злочинного діяння, повинна бути рекомендація про вид чи межу покарання. Подібна рекомендація в якійсь мірі сприятиме однаковому підходу до покарання за злочин: за цей самий злочин не будуть призначатися різні покарання. Вважається, що це не буде обмежувати державний суверенітет [71, с. 226 - 227].

Наявний досвід покарання злочинців показує, що розходження не у видах, а в межах покарання неминуче. Як уже відзначалося, межа такого покарання, як позбавлення волі, в різних правових системах різна. Коли приймається норма міжнародного кримінального права, яка конкретизується в національному законодавстві, остання сприймає її загалом, встановлюючи межу покарання відповідно до чинного права. Наприклад, там, де є довічний термін ув'язнення, він буде передбачений в законі за тяжкий злочин; там, де вищою межею позбавлення волі є, припустимо, 20 років, саме цей термін і буде граничним. Аналогічно вирішується питання і про нижню межу покарання [71, с. 226 - 227].

Положення ст. 3 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року передбачає лише те, що всі види підробок грошових знаків, передбачені в цій статті, повинні підлягати покаранню як звичайні кримінальні злочини [95, с. 43]. Приєднання до конвенції відображає лише ставлення держави до названого в ній діяння як до злочинного, та цього не достатньо. Тому в Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток пропонується закріпити положення, що «кожна Сторона за скоєння злочинів, передбачених у конвенції, повинна забезпечити застосовування загальних для всіх держав санкцій, які враховують особливості цих правопорушень і характер покарання (позбавлення волі, штрафні санкції, конфіскація)».

У свій час було досягнуто угоди, що значно зблизило практику покарання за деякі міжнародні злочини. Йдеться про незастосування термінів давнини до військових злочинів і злочинів проти людства; до тих, хто скоїв особливо тяжкі злочини, можуть застосовуватися всі види покарань, включаючи страту, незалежно від терміну давнини [257, с. 511 - 514]. Відомо, що до прийняття спеціального закону в багатьох державах страта після закінчення терміну давнини застосовуватися не могла (вона замінювалася позбавленням волі). В інших державах спливання термінів давнини взагалі виключало відповідальність незалежно від тяжкості злочину. Досягнута угода призвела до однакового законодавчого рішення цього питання [71, с. 228].

Зважаючи на небезпеку, яку представляє фальшивомонетництво для міжнародного правопорядку, пропонується передбачити в Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток положення про незастосування до нього термінів давнини. Потрібно зауважити, що це положення повинно поширюватися не на всі випадки підробки грошей, а лише тоді, коли це злочинне діяння позначилося на ускладненні міждержавних відносин, заподіянням матеріальної і політичної шкоди державам.

Останнім часом у рамках Ради Європи і Європейського Союзу лунають заклики до створення наднаціонального загальноєвропейського кримінального законодавства. Це надто складна справа, оскільки деякі держави міцно тримаються за традиції національного кримінального права.

Можливим виходом з цієї ситуації могло б стати підписання окремими державами угоди про часткову уніфікацію своїх національних кримінальних законодавств, у тому числі в галузі покарання за фальшивомонетництво. Це створило би правове підґрунтя, до якого могли б приєднатися й інші держави.

Ініціатива про таке зближення норм кримінального законодавства може бути реалізована шляхом підписання відповідних угод, наприклад, у рамках Ради Європи, Європейського Союзу або Співдружності Незалежних Держав. Тим паче,

що Рада Європи вже докладає значних зусиль для залучення держав Центральної і Східної Європи до загальноєвропейської системи кримінального права.

Зважаючи на стрімкий ріст злочинності, процес зближення національних законодавств розпочався. Так, наприклад, уже підписано угоди між Україною і Німеччиною стосовно заходів із захисту економічних інтересів, боротьби з організованою злочинністю, зокрема з підробкою грошей [182, с. 5].

Загальна зацікавленість в боротьбі з фальшивомонетництвом може бути основою не лише для характеристики злочинного діяння і визначення покарання, але й для призначення покарання національними судами. Отже, проблема покарання за фальшивомонетництво включає питання про цілі й завдання покарання.

Покарання у кримінальному праві України переслідує мету загального і спеціального попередження. Кінцева ж ціль покарання - виправлення і перевиховання осіб, які скоїли злочин.

Існування кримінального закону, який встановлює покарання за фальшивомонетництво, звичайно, має загальнопопереджувальне значення. Якщо погроза покаранням зупиняє людей від вчинення злочинних намірів, це означає, що норма національного закону діє, працює на користь суспільства, а норма міжнародного кримінального права, крім того, сприяє зміцненню міжнародного спілкування держав.

Ефективність загального попередження злочину фальшивомонетництва залежить і від того, наскільки широко відомо про наявність кримінально-правової норми. Судові процеси над особами, які скоїли фальшивомонетництво, особливо як злочин міжнародного характеру, і призначені їм покарання повинні стати надбанням гласності. Наприклад, видання Статуту Міжнародного Трибуналу і наступне покарання нацистських злочинців, широке висвітлення процесу, опублікування вироку мали і мають сьогодні велике загальнопопереджувальне значення.

Не можна забувати, що покарання - засіб не лише виховання, але й залякування. Призначення суворого покарання за виготовлення фальшивих грошей повинно застосовуватися до всіх співучасників злочину.

При скоєнні фальшивомонетництва і покарання за нього особливого значення набуває міжнародна суспільна думка, що засуджує сам злочин і осіб, що його скоїли, особливо тих, хто завдає шкоди міжнародному співробітництву, справі миру, основам мирного співіснування держав і народів.

Досліджуючи проблему покарання за підробку грошей, не можна не зупинитися на порядку призначення покарання в Україні. В нашій державі покарання призначається винному з урахуванням пом'якшувальних і обтяжливих обставин (ст. 65 КК України) [14, с. 29].

Обов'язок враховувати пом'якшувальні обставини, що існують у всіх правових системах (у виді зразкового переліку в законі або в описі конкретного складу злочину), послуговує вираженням гуманних принципів у праві. Урахування їх при призначенні покарання за скоєння фальшивомонетництва як злочину транснаціонального характеру, має свою специфіку.

Розглянемо як приклад таку пом'якшувальну обставину, як скоєння злочину вперше. Дану обставину варто враховувати обережно. На думку вченого-міжнародника І.І. Карпеця, «спроби додати цій обставині самодостатнього, абсолютного характеру неправильні і неприйнятні не лише в національному законодавстві, але й в міжнародному кримінальному праві» [71, с. 231].

У випадку скоєння фальшивомонетництва як злочину, що містить транснаціональний характер, не можна розцінювати як пом'якшувальну обставину те, що особа вперше підробляла гроші. Однак цю пом'якшувальну обставину необхідно розглядати в інших випадках скоєння фальшивомонетництва, в якому відсутній транснаціональний характер.

На оцінку пом'якшувальних і обтяжливих обставин істотний вплив повинен чинити ступінь небезпеки злочину. Таке принципове положення повинно діяти і при розгляді справ про фальшивомонетництво як злочин транснаціонального

характеру. Для цього національним судам при призначенні покарання пропонується враховувати всі обставини, в тому числі пом'якшувальні й обтяжливі, приймаючи за основу тяжкість, небезпеку цього злочину для міждержавних відносин, завдані збитки тощо.

Якщо в цьому плані розглянути не лише пом'якшувальні, але й обтяжливі обставини, то варто сказати, що перелік обставин, наявний в національному законодавстві, не завжди достатній для оцінки злочину і злочинця, а також для правильного призначення покарання. Безумовно, якщо фальшивомонетництво має транснаціональний характер, то обтяжливою обставиною є скоєння *злочину транснаціонального характеру*. Така обтяжлива обставина важлива для цієї категорії злочинів.

Подальша еволюція національного кримінального законодавства у сфері боротьби із транснаціональною злочинністю, до якої відноситься фальшивомонетництво, може підійти до визнання необхідності включення в Особливу частину Кримінального кодексу України як ознаку *транснаціональний характер злочину*. Доцільно розробити на визначений період (2 - 3 роки) цільову програму й установити науково-правовий моніторинг (контроль) за злочинами зазначеної категорії [118, с. 58].

Законодавство багатьох держав у якості обтяжливої обставини передбачає настання тяжких наслідків. При призначенні покарання за фальшивомонетництво як злочин транснаціонального, міжнародного характеру, не можна обмежуватися тяжкістю наслідків, що зазвичай береться до уваги (велика сума збитків тощо). Вони можуть бути специфічними і дуже істотними. Наприклад, ускладнення відносин між державами, спричинення державам, окрім матеріальної, ще й політичної шкоди та ін.

Безумовно, призначаючи покарання за фальшивомонетництво як злочин транснаціонального, міжнародного характеру, подібні наслідки не повинні ігноруватися. Призначаючи покарання за даний злочин, суд подібні наслідки повинен враховувати.

Необхідно також вказати, що одним із важливих положень, що визначає ефективність покарання за фальшивомонетництво, є його невідворотність [71, с. 233 - 234]. Мова йде про покарання як інструмент міжнародного кримінального права, а отже, про покарання за злочин.

Ніякі покарання, якими б жорстокими вони не були, самі по собі фальшивомонетництво як злочин знищити не можуть. Відомий французький юрист Ш.Л. Монтеск'є писав: «Вникніть у причини всякої розбещеності, і ви побачите, що вона походить від безкарності злочинів, а не від слабкості покарань» [258, с. 89].

Якщо фальшивомонетник свідомо для суспільства уникає покарання, то це приносить непоправну шкоду ефективності покарання. Будь-які заходи цю шкоду компенсувати не можуть. В цій ситуації порушується суспільна повага до закону, підривається його авторитет і загальний попереджувальний вплив. Основна моральна сторона закону в таких умовах не діє. Для того, щоб погроза покаранням впливала на недопущення здійснення злочинних намірів, необхідним є реальність його застосування.

Сучасне міжнародне право повинно забезпечувати невідворотність покарання за фальшивомонетництво шляхом зобов'язань держав судити злочинця або видати його для суду іншій державі, а також взаємодіяти у виявленні злочинців та прийнятті необхідних заходів для запобігання злочину.

У підсумку слід зазначити, що в галузі боротьби зі злочинністю принцип невідворотності покарання має суттєве значення. Він буде здійснений в даному випадку, коли за кожну підробку грошей винні особи будуть притягнуті до відповідальності й засуджені.

Висновки до розділу

З викладеного матеріалу в Розділі 3 приходимо до висновку, що фальшивомонетництво як неправомірне діяння тягне за собою відповідальність. Порядок притягнення до відповідальності винних осіб за скоєння *державного і індивідуального* фальшивомонетництва між собою відрізняється.

При *індивідуальному* фальшивомонетництві винні фізичні особи підлягають індивідуальній кримінальній відповідальності згідно з національним законодавством, а відповідальність держави може виникнути як результат невиконання своїх договірних зобов'язань щодо боротьби з цим злочином. Відповідальності за *державне* фальшивомонетництво повинні підлягати фізичні особи, які займалися підробкою грошей і сама держава, причетна до цього. При цьому держава підлягає міжнародно-правовій відповідальності, а винні особи - індивідуальній кримінальній відповідальності згідно з національним правом. Для забезпечення неупередженості правосуддя винні фізичні особи повинні підлягати міжнародно-правовій відповідальності перед Міжнародним кримінальним судом. З цією метою пропонується включити фальшивомонетництво у Статут Міжнародного кримінального суду поряд з іншими злочинами, на які поширюється юрисдикція суду для об'єктивного проведення судового розгляду і притягнення до відповідальності винних осіб за злочини, до яких причетні владні структури держави. В разі внесення змін до Статуту, Міжнародний кримінальний суд може вважатися для України додатковою альтернативою до існуючого конвенційного механізму співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом.

Зважаючи на те, що в різних державах за підробку грошей передбачаються різні види покарань, пропонується в Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток закріпити положення про те, що кожна держава повинна забезпечити застосування до злочинців загальних для всіх держав санкцій, які враховують особливості правопорушення і характер покарання (позбавлення волі, штрафні санкції, конфіскація тощо).

Зважаючи на небезпеку для міжнародного правопорядку, яку представляє собою злочин міжнародного характеру - фальшивомонетництво і для забезпечення принципу невідворотності покарання пропонується в Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток передбачити положення про незастосування до нього термінів давнини.

Важливим кроком у справі протидії фальшивомонетництву може стати створення в рамках Ради Європи, Європейського Союзу і Співдружності Незалежних Держав наднаціонального загальноєвропейського кримінального законодавства. Таке зближення норм кримінального законодавства можливе шляхом підписання відповідних угод між окремими державами про часткову уніфікацію національних кримінальних законодавств, зокрема в галузі покарання за фальшивомонетництво.

Ефективність загального попередження фальшивомонетництва залежить від того, наскільки широко відомо про наявність кримінально-правової норми, що передбачає покарання за цей злочин. З цією метою пропонується, щоб судові процеси над особами, які скоїли фальшивомонетництво, особливо як злочин міжнародного характеру, і призначені їм покарання стали надбанням гласності.

При призначенні покарання за фальшивомонетництво як злочин транснаціонального характеру національним судам потрібно враховувати всі обставини, в тому числі пом'якшувальні й обтяжливі, приймаючи за основу тяжкість, небезпеку злочину для міждержавних відносин, завдані збитки тощо.

Подальша еволюція національного кримінального законодавства у сфері боротьби із транснаціональною злочинністю, до якої відноситься фальшивомонетництво, може підійти до визнання необхідності включення в Особливу частину Кримінального кодексу України як ознаку *транснаціональний характер злочину*. Для цього пропонується розробити на визначений період (2 - 3 роки) цільову програму й установити науково-правовий моніторинг (контроль) за злочинами зазначеної категорії.

ВИСНОВКИ

Узагальнені результати, одержані в дисертації, а також рекомендації щодо вдосконалення міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом можуть бути викладені наступним чином:

1. Гроші відіграють важливу роль в житті суспільства, за їхню підробку національне кримінальне законодавство у всі часи передбачало суворі покарання, а само фальшивомонетництво визнається злочином проти суспільства. Небезпечний характер надає злочину той факт, що гроші стали об'єктом пильної уваги не лише злочинців, але й окремих держав.

2. Для забезпечення своєї економічної безпеки, держави визнали фальшивомонетництво злочином, який порушує інтереси кожної з них, представляє загрозу для міжнародного спілкування. Виходячи із особливої соціальної небезпеки для конкретної держави і всієї світової спільноти, міжнародне право відносить фальшивомонетництво до особливої категорії *злочинів міжнародного характеру*. Хоча за обставинами скоєння, наслідками і за суб'єктним складом злочин тісно примикає до міжнародних злочинів.

3. Визнання фальшивомонетництва *злочином міжнародного характеру* визначає необхідність міжнародного співробітництва держав у боротьбі з ним. Міжнародне співробітництво держав повинно ґрунтуватися на системі визначених основних (загальних) і спеціальних (галузевих) міжнародно-правових принципів, здійснюватися на основі міжнародно-правових угод і в рамках міжнародних організацій.

4. Значну роль в договірно-правовому співробітництві держав у боротьбі з фальшивомонетництвом відіграла і продовжує відігравати Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року. З розвитком грошово-платіжних відносин і нових форм співробітництва в боротьбі зі злочинністю цей міжнародно-правовий документ потребує значних змін і доповнень, що зумовлює необхідність в рамках Організації Об'єднаних Націй прийняти Конвенцію по

боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток. Держави-учасниці зможуть здійснювати міжнародне співробітництво в боротьбі з фальшивомонетництвом у різних напрямках (видача, конфіскація, попередження злочину, взаємна правова допомога тощо), тому прийняття конвенції є одним із першочергових завдань для створення ефективної системи протидії злочину.

5. Правильним вважається те, що Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року не регламентує боротьбу з підробкою старовинних монет, оскільки вони не являються законними грошовими знаками. Однак зважаючи на небезпеку, яку представляють підроблені старовинні монети, особливо колекційні (рідкісні) для держав, приватних колекціонерів, а також на темпи зростання цих підробок у світі, пропонується передбачити в національних кримінальних законодавствах більш суворі покарання за скоєння даного злочину.

6. З набуттям транснаціонального організованого характеру підробку грошових знаків і платіжних карток пропонується включити до переліку злочинів, які відносяться до сфери застосування Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, що дозволить здійснювати різні заходи з метою їхнього виявлення, попередження, припинення, розкриття і розслідування.

7. Особливе місце в системі міжнародно-правових норм, які створюють юридичну базу для співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом, займають міжнародні договори про правову допомогу у кримінальних справах. Вони закріплюють основні принципи міжнародного співробітництва щодо надання правової допомоги державам. Для розвитку ефективної взаємодії в цій галузі державам пропонується розвивати двостороннє співробітництво шляхом укладання міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах.

8. Серед міжнародних організацій значну роль в міжнародному співробітництві в боротьбі з фальшивомонетництвом відіграє Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), яка є механізмом і посередником у практичному співробітництві служб кримінальної поліції різних держав у їхній буденній роботі над розкриттям фальшивомонетництва, координації і кооперації у

здійсненні ними спільних дій і нагляді, переслідуванні, розшуку і затримці злочинців. Національним правоохоронним органам рекомендується ширше використовувати можливості Інтерполу з метою ефективної протидії фальшивомонетництву.

9. Однією з перших ознак розбудови нової європейської системи внутрішньої безпеки стало заснування регіональної міжурядової організації - Європейського поліцейського відомства (Європолу), якій відведена роль координації взаємодії національних правоохоронних органів держав Європейського Союзу в боротьбі із транснаціональною злочинністю, зокрема з підробкою європейської валюти «євро» і платіжних карток. Європол закріпив співробітництво у правоохоронній діяльності шляхом підписання міжнародних угод з деякими державами, що не є членами ЄС. Аналогічну міжнародну угоду про співробітництво пропонується підписати Україні для здійснення національними правоохоронними органами взаємодії з цією міжнародною організацією в галузі протидії транснаціональним злочинам, у тому числі підробці європейської валюти «євро» і платіжних карток.

10. Для ефективного використання можливостей Інтерполу і Європолу, необхідно підвищувати професійний рівень співробітників правоохоронних органів різними формами навчаннями (практичні семінари з представниками Національних центральних бюро Інтерполу, спільні з ученими-теоретиками круглих столів щодо окремих проблемних питань). Незважаючи на прийняті національними правоохоронними органами заходи для активізації міжнародного співробітництва в підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів, багато співробітників правоохоронних органів слабо орієнтуються в теоретичних і суто практичних питаннях боротьби із транснаціональною злочинністю. Вирішити цю проблему можливо шляхом використання національними правоохоронними органами наявного міжнародного досвіду. Для цього рекомендується систематично виготовляти і поширювати в Україні і за її межами експрес-інформацію, аналітичні

огляди, науково-методичні матеріали про організацію злочинної діяльності, форми і методи протидії транснаціональним проявам злочинності в зарубіжних державах.

11. Беручи до уваги те, що до підробки грошей можуть бути причетні держави, пропонується розмежовувати фальшивомонетництво на *державне* (до злочину причетна держава) та *індивідуальне* (злочин вчиняється приватною особою або групою осіб з особистих корисливих спонукань), а також різні види і форми відповідальності за їхнє скоєння. За вчинення *державного* фальшивомонетництва до відповідальності повинні притягатися фізичні особи, які займалися підробкою грошей і сама держава, причетна до цього. В цих випадках держава підлягає міжнародно-правовій відповідальності, а винні особи – індивідуальній кримінальній відповідальності згідно з національним законодавством. При вчиненні *індивідуального* фальшивомонетництва, винні фізичні особи повинні підлягати індивідуальній кримінальній відповідальності згідно з національним законодавством, а відповідальність держави може виникнути як результат невиконання своїх договірних зобов'язань щодо боротьби з цим злочином.

12. Для забезпечення об'єктивного проведення судового розгляду і притягнення до відповідальності винних осіб за вчинення *державного* фальшивомонетництва пропонується включити цей злочин у Статут Міжнародного кримінального суду поряд з іншими злочинами, до яких причетні владні структури держави. В разі цього, Міжнародний кримінальний суд може вважатися для України додатковою альтернативою до існуючого конвенційного механізму співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом.

13. Зважаючи на небезпеку для міжнародного правопорядку, яку представляє собою фальшивомонетництво, і для забезпечення принципу невідворотності покарання, пропонується в Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток передбачити положення про незастосування до злочину термінів давнини.

14. Важливим кроком у справі міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом є намагання створити в рамках Ради Європи,

Європейського Союзу і Співдружності Незалежних Держав наднаціонального загальноєвропейського кримінального законодавства, що можливо шляхом підписання відповідних угод між окремими державами про часткову уніфікацію національних кримінальних законодавств, у тому числі в галузі покарання за фальшивомонетництво.

15. Існування кримінального закону, який встановлює покарання за фальшивомонетництво, звичайно, має загальнопопереджувальне значення. Ефективність загального попередження злочину залежить від того, наскільки широко відомо про наявність кримінально-правової норми. З цією метою пропонується, щоб судові процеси над особами, які скоїли фальшивомонетництво, особливо як злочин міжнародного характеру, і призначені їм покарання стали надбанням гласності.

16. Врахування пом'якшувальних і обтяжливих обставин при призначенні покарання за скоєння фальшивомонетництва як транснаціонального злочину має свою специфіку. На оцінку пом'якшувальних і обтяжливих обставин істотний вплив повинен чинити ступінь небезпеки злочину. Призначаючи покарання за фальшивомонетництво як злочин транснаціонального характеру національні суди повинні враховувати всі обставини, в тому числі пом'якшувальні й обтяжливі, приймаючи за основу тяжкість, небезпеку злочину для міждержавних відносин, завдані збитки тощо.

17. Для встановлення у кримінальному законодавстві різних держав однакових видів покарань до фізичних осіб за скоєння фальшивомонетництва пропонується в Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток закріпити положення про те, що кожна держава повинна забезпечити застосовування загальних для всіх держав санкцій, які враховують особливості правопорушення і характер покарання (позбавлення волі, штрафні санкції, конфіскація).

18. З метою підвищення ефективності міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом, особливо як транснаціональним злочином,

пропонується створити об'єднані банки інформації розвідувальних служб різних держав, які будуть стосуватися боротьби зі злочинністю, в тому числі з фальшивомонетництвом на універсальному і регіональному (у рамках СНД, ЄС) рівнях. Це дозволить в одних випадках запобігати спробам фальшивомонетництва, а інших - притягати до суду злочинців.

19. Незважаючи на існування міжнародно-правової бази і здійснення практичних кроків державами-учасниками СНД у напрямі міждержавного і міжвідомчого співробітництва в боротьбі зі злочинністю, сучасний стан взаємодії правоохоронних органів задовольняти не може. Загрозу, яку представляє фальшивомонетництво, можна ліквідувати лише тоді, коли правоохоронні органи будуть виявляти винахідливість і спритність, організаційну гнучкість і співробітництво. Щоб домогтися успіху, їм варто більш творчо підходити до використання існуючих двосторонніх і багатосторонніх правових механізмів, а діяльність на національному рівні повинна бути злагодженою. Для покращення ситуації рекомендується посилити контроль за виконанням усіма державними органами і установами зобов'язань з існуючих міждержавних угод у галузі співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю.

20. Ефективність міжнародного співробітництва в боротьбі з фальшивомонетництвом як транснаціональним злочином, у значній мірі залежить від обміну інформацією між зарубіжними правоохоронними органами, її накопичення та використання при здійсненні оперативно-розшукової діяльності ОВС України. Діяльність правоохоронних органів України в цій галузі залежить від забезпечення відповідними підзаконними актами та організаційно-технічними і оперативними заходами виконання Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 5 серпня 2000 року.

21. Щоб значно зменшити надходження фальшивих грошей в обіг всі установи та організації, які працюють з готівкою, потрібно обладнати спеціальним устаткуванням, призначеним для контролю і перевірки купюр. Це дало б змогу не

лише попереджати можливі збитки, а й оперативно затримувати збувальників фальшивок.

22. У справі протидії фальшивомонетництву важливим є забезпечення підтримкою з боку громадськості. В Україні цій проблемі не приділяється належної уваги. Влада обмежується лише тим, що сповіщає про появу фальшивок тих, хто працює з готівкою. Для вирішення цієї проблеми, необхідно перейняти зарубіжний досвід щодо повідомлення населення про ознаки фальшивих грошей, появу фальшивих грошей, затримку фальшивомонетників, а також розробляти інформаційно-просвітницькі програми, які б здійснювалися за допомогою і при активній участі засобів масової інформації.

23. Подальша еволюція національного кримінального законодавства у сфері боротьби із транснаціональною злочинністю, до якої відноситься фальшивомонетництво, може підійти до визнання необхідності включення в Особливу частину Кримінального кодексу України як ознаку *транснаціональний характер злочину*. У зв'язку з цим доцільно розробити цільову програму й установити науково-правовий моніторинг за злочинами цієї категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костюк В.Н. История экономических учений: Учебное пособие. - М.: Центр, 1998. - 223 с.
2. Харрис Л. Денежная теория: Пер. с англ. / Под ред. В.М. Усоскина. - М.: Прогресс, 1990. - 749с.
3. Барр Р. Политическая экономия: В 2 т. Пер. с фр. - М., 1995. - Т. 2: Международные отношения. - 750 с.
4. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика: Пер. с англ. / Под ред. Г.Г. Сапова. - М.: Дело, 1993.- 829 с.
5. Злупко С.М., Гришина О.В. Теорія грошей М. І. Барановського та її вплив на монетаризм ХХ століття // Фінанси України. - 1999. - № 8. - С. 99 - 101.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: В 50 т. - 2-е изд. - М., 1968. - Т. 46, ч.1.: Госполитиздат. - 618 с.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Соч.: В 50 т. - 2-е изд. - М., 1954. - Т. 50: Госполитиздат. - 631 с.
8. Латинсько-український словник / Укл. В.Д. Литвинов. - К.: Українські пропілеї, 1998. - 712 с.
9. Новий німецько-український українсько-німецький словник / Укл. В.Ф. Малишев. - Х.: Друкарський центр «Єдінорог», 1999. - 448 с.
10. Даль В. Толковй словарь живого великорусского языка: В 4 т. - М., 1955. - Т. 4:ГИС. - 683 с.
11. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Уклад. В.Яроменко, О. Сліпущко. - К., 1998. - Т. 4: Аконт. - 941 с.
12. Юридическая энциклопедия. - 4 - е изд. / Сост. Л.В. Тихомирова, М.Ю. Тихомиров / Под ред. М.Ю. Тихомирова. - М.: Тихомиров, 1998. - 525 с.
13. Солопанов Ю.В. Ответственность за фальшивомонетничество: Учебное пособие. - М.: Высшая школа МООП РСФСР, 1963. - 92 с.

14. Кримінальний кодекс України: Офіц. текст // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - К.: Юрінком Інтер. - 2001. - № 6. - 240 с.
15. Полный сборник кодексов Российской Федерации: Официальные тексты по состоянию на 10 марта 1999 год / Министерство юстиции Российской Федерации, Управление юстиции Московской области / Под ред. Ю.Н. Власова. - М.: ОМЕГА - Л, 1999. - 758 с.
16. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Преступления в сфере экономической деятельности. - М.: Учебно- консультационный центр «ЮрИнфор», 1998. - 293 с.
17. Черняк В.З. Деньги. - М.: Финансы и статистика, 1997. - 143 с.
18. Быков А.А. Монеты Китая. - Л.: Советский художник, 1969. - 77 с.
19. Гизо Ф.П. История цивилизации во Франции: В 4 т. Пер. с фр. - М., 1881. - Т. 3: Типография Мартынова. - 298 с.
20. Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами: Пер. с нем. - М.: Международные отношения, 1990. - 218 с.
21. Матюхин Г.Г. «Горячие деньги». Проблемы спекулятивного, «блуждающего» капитала. - М.: Международные отношения, 1974. - 176 с.
22. Алмазова О.Л., Дубоносов Л.А. Золото и валюта. Прошлое и настоящее. - М.: Финансы и статистика, 1988. - 156 с.
23. Кацеленбаум З. С. Учение о деньгах и кредите. Ч. 1. Деньги и денежное обращение. - 3 - е изд. - Ярославль: Экономическая жизнь, 1926.- 520 с.
24. Гурьев А. Реформа денежного обращения. Ч. 1. Влияние бумажных денег на народное и государственное хозяйство. - Спб.: Типография В. Киршбаума, 1896. - 151 с.
25. Боголепов М.И. Государственный долг. (К теории государственного кредита): Типол. очерк. - Спб.: Издательство О.Н. Поповой, 1910. - 569 с.
26. Польской Г.Н. Тайны «монетного двора». - М.: Финансы и статистика, 1996. - 256 с.
27. Кротков В.Т. Очерки по денежному обращению и кредиту иностранных государств / Под ред. проф. Н.Н. Любимова. - М.: Госфиниздат, 1947. - 416 с.

28. Николай Коперник. К 500-летию со дня рождения / Под ред. В.А. Котельникова, А.А. Михайлова, В.А. Амбарцумяна. - М.: Наука, 1973.- 222 с.

29. Фальшивые деньги (фальшивомонетничество) / Б.С. Болотский, А.Р. Гильмутдинов, В.Д. Ларичев и др. / Под ред. В.Д. Ларичева. - М.: Экзамен, 2002. - 384 с.

30. Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або сбут підроблених грошей чи цінних паперів. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 6 від 12.04. 96 року із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 12 від 03.12.97 року // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. - Харків: «Одіссей», 2000. - С. 115 - 159.

31. Фальшивомонетники: історія і сучасність // Іменем закону. - 1993. - №31. 13 серпня. - С. 5.

32. О нарушениях уставов монетных. Историко-юридическое исследование В. Сокальского. - Киев: Университ. типография, 1873. - 210 с.

33. Коцага Н.М. Международно-правовое сотрудничество государств в борьбе с фальшивомонетничеством // Актуальные вопросы советского права. (Теория и практика). - Казань.: Издательство Казанского университета. - 1985. - С. 149 - 151.

34. Сенилов Б.В. Военные деньги второй мировой войны. - М.: Финансы и статистика, 1991. - 124 с.

35. Михайлова Н. Невыносимая легкость денег // Мир денег. - 2001. - № 6 (29) ноябрь - декабрь. - С. 60 - 61.

36. Верещак В.М. Питання, що стосуються розгляду кримінальних справ про фальшивомонетництво // Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995 - 1997) / Відп. ред. В.Т. Маляренко. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - С. 5 - 12.

37. Бельсон Я.М. Интерпол в борьбе с уголовной преступностью / Под ред. И.И. Карпеца. - М.: Наука, 1989. - 236 с.

38. Алексеев А.М. Военные финансы капиталистических государств. - 2-е изд. - М.: Госполитиздат, 1952. - 508 с.
39. Захаров А. Подделка валюты. «Воровские» деньги // aferizm.ru/poddelka/valuta/pod_val.htm
40. Борисов Е.Ф. Экономическая теория: Курс лекций. - М.: Знание, 1996. - 478 с.
41. Общая теория денег и кредита: Учебник для вузов. / Е.Ф. Жуков, Н.М. Зеленкова, Т.И. Капаева и др. / Под ред. проф. Е.Ф. Жукова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Банки и биржи. Юнити, 1998. - 359 с.
42. Деньги. Кредит. Банки / О.И. Лаврушин, М.М. Ямпольский, Ю.П.Савинский и др. / Под ред. О.И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика, 1998. - 448 с.
43. Основи економічної теорії: Підручник / С.В. Мочерний, В.Г. Скотний, О.Л. Устенко та ін. / За ред. проф. С.В. Мочерного. - Тернопіль.: Видавництво «Тарнекс і Світ», 1993. - 688 с.
44. Инфляция в условиях современного капитализма / Л.Н. Красавина, В.Н. Шенаев, П.А. Востриков и др. / Под ред. Л.Н. Красавиной. - М.: Финансы, 1980. - 255 с.
45. Панов В.П. Международное уголовное право: Учебное пособие. - М.: ИНФРА, 1997. - 309 с.
46. Попов Б.Б. Современные тенденции в проблеме фальшивомонетничества. // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Проблеми вдосконалення законодавства та практика його застосування з урахуванням прогнозу злочинності. Спеціальний випуск у 4-х частинах. Ч. 2. - Луганськ.: Видавництво Лугаського інституту внутрішніх справ МВС України. - 1999. - С. 123-129.
47. Ластовский А. Фальшстарт в никуда // zu.by/read.php?number=14156&ord=08

48. Підробка доларів є серйозною загрозою для США // Юридичний вісник України. - 2000. - № 15 (251) 13 - 19 квітня. - С. 6.

49. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Международный научно-исследовательский проект / Российская Академия Наук. Институт государства и права. - М.: БЕК, 1995. - 279 с.

50. Коваленко В.В., Бирюкова Т.П. Значение данных о способах и признаках подделки денежных знаков для расследования фальшивомонетничества // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України: Науково-теоретичний журнал. Вип. 3. - Луганськ: Видавництво Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. - 1999. - С. 143 - 150.

51. Ронський І. Державна готівка «розбавлена» фальшивою національною валютою на 0,01 відсотка // Юридичний вісник України. - 2000. - № 15 (251) 13 - 19 квітня. - С. 6.

52. В Китае казнены четыре фальшивомонетчика // www.lenta.ru/world/2000/08/11/forgers/

53. Ричелсон Джеффри Т. История шпионажа XX века: Пер. с англ. - М.: ЭКСМО - Пресс, 2000. - 560 с.

54. Попов Б.Б. Фальшивомонетничество як глобальна міжнародна проблема // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: Збірник наукових праць. Випуск 3 і 4. - Харків: Основа. - 1997. - С. 43 - 47.

55. Кругман П.Р., Обстфельд М. Международная экономика. Теория и политика: Учебное пособие. Пер. с англ. / Под ред. В.П. Колесова, М.В. Кулакова. - М.: Экономический факультет МГУ. ЮНИТИ, 1997. - 770 с.

56. Fake - money flood is aimed at clipping Iraq's Economy // New York Times. - 1992, May 27. - p. A 1.

57. Федоров В. Нарисуем - будем жить... // Восточно-Сибирская правда. - 1999. - № 72 (15 апреля). - С. 4.

58. Кареев В.Н. «Современные тенденции борьбы с фальшивомонетничеством». Выступление на VI Всероссийском форуме

”Банковская безопасность: состояние и перспективы развития” (15 - 17 октября 2003 года, Москва) // www.keesing.ru/publishing/_sovremennye_tendentsii_bor_by_s

59. На Северном Кавказе ликвидирована сеть фальшивомонетчиков // lenta.ru/vojna/2002/11/25/dollars/

60. В Москве изъяли десятки миллионов почти настоящих долларов // lenta.ru/russia/2002/12/26/money/

61. ФСЭНП констатирует увеличение фактов фальшивомонетничества // www.vodyanoyznak.ru/news/base/108660667.htm

62. Servicemen from Departments for Combating Financial Crimes Neutralised Gang of Forgers // eng.mvdrf.ru/index.php?newsid=331

63. УБЭП рассказал о фальшивомонетничестве // www.bdg.by/news/news.htm?59613,

64. Мельник О. Долари друкували... у Львові // Урядовий кур'єр. - 1998. - № 72 - 73. 16 квітня. - С. 24.

65. Криміногенна ситуація в Україні: оцінка, тенденції, проблеми. - К.: МВС України, 1996. - 95 с.

66. Інформаційна довідка про основні показники, що характеризують стан злочинності та результати розшукової, слідчої та іншої діяльності органів внутрішніх справ України за 1995-1999 роки. - К.: Управління оперативної інформації, 2000. - 17 с.

67. Панченко О. Найкращий захист для купюри - це оголена натура // Людина і суспільство. - 2003. - № 85. 17 листопада // www.rivnepost.rv.ua/showarticle.php?art=006205

68. Воронов С. Делать фальшивые деньги уже не выгодно // www.k-telegaph.kiev.ua/N9/kriminal.htm

69. Пилипчак П. Сьогодні у світі: «блукає» близько \$500 мільйонів фальшивок // Міліція України. - 2000. - № 11 - 12. - С. 18 - 20.

70. Лозовая Т. Фальшивые деньги или фальшивые души ? // Мир денег. - 2002. - № 2 // index.phtml?press_id=0&year=2002&n=2&article=10&lang=r&printable

71. Карпец И.И. Преступления международного характера. - М.: Юридическая литература, 1979. - 262 с.
72. Панов В.П. Международное право: Учебное пособие. - М.: ИНФРА - М, 1997. - 192 с.
73. Международное уголовное право: Учебное пособие. - 2-е изд. / И.П. Блищенко, Р.А. Каламкьян, И.И. Карпец и др. / Под ред. В.Н. Кудрявцева. Российская Академия Наук. Институт государства и права. - М.: Наука, 1999.-263с.
74. Тимченко Л.Д. Международное право: Учебник. - Харьков: Консум. Университет внутренних дел, 1999. - 526 с.
75. Курс международного права: В 7 т. / М.М. Аваков, М.М. Богуславский, В.А. Вадапалас и др./ Отв. ред. Н.А. Ушаков. - М., 1992. - Т. 6. Отрасли международного права: Наука. - 312 с.
76. Ушаков Н.А. Основания международной ответственности государств / Институт государства и права АН СССР. - М: Международные отношения, 1983. - 181 с.
77. Карпец И.И. Международная преступность / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. - М.: Наука, 1988. - 112 с.
78. Schwarzenberger G. The problem of an International Criminal Law. International Criminal Law. - London, 1978. - p. 244.
79. Полторак А.И., Савинский Л.И. Вооруженные конфликты и международное право. Основные проблемы / Академия Наук СССР. Институт государства и права. - М.: Наука, 1976. - 416 с.
80. Фердросс А. Международное право: Пер. с нем. / Под ред. Г.И. Тункина. - М.: Издательство иностранной литературы, 1959. - 652 с.
81. Международное право: Учебник. - 5-е изд, перераб. и доп. / Ф.И. Кожевников, Г.П. Задорожный, В.П. Кузнецов и др. / Под ред. Ф.И. Кожевникова. Московский государственный институт международных отношений МИД СССР. - М.: Международные отношения, 1987. - 592 с.

82. Трубников В.И. На пороге третьего тысячелетия терроризм превратился в один из опаснейших глобальных вызовов // Международная жизнь. - 2001. - № 3. - С. 73 - 78.

83. Роднов А.М. Сотрудничество государств в борьбе с тяжкими преступлениями: Учебное пособие. - Караганда.: Издательство Карагандинской высшей школы, 1978. - 78 с.

84. Международное право: Учебник / В.И. Кузнецов, С.А. Егоров, С.В. Черниченко / Под ред. В.И. Кузнецова. - М.: Юрист, 2001. - 672 с.

85. Бородин С.В., Ляхов Е.Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью: (Проблемы деятельности ООН в области предупреждения преступности и обращения с правонарушителями). - М.: Международные отношения, 1983. - 200 с.

86. Бобров Р.Л. Современное международное право. (Объективные предпосылки и социальное назначение). - Л.: Издательство ЛГУ, 1962. - 115 с.

87. Минасян Н.М. Сущность современного международного права. - Ростов на Дону.: Издательство Ростовского госуниверситета, 1962. - 355 с.

88. Галенская Л.Н. Правовые проблемы сотрудничества государств в борьбе с преступностью. -Л.: Издательство ЛГУ, 1978. - 86 с.

89. Фельдман Д.И., Лихачев В.Н. «Права и обязанности государств» и «общие принципы права» как международно-правовые категории // Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве: Сборник трудов / АН УССР. Институт государства и права / Отв. ред. В.Н. Денисов. - К.: Наукова Думка. -1990. - С. 78 - 93.

90. Организация Объединенных Наций: Сборник документов / Сост. В.Н. Дурденевский, С.Б. Крылов. - М.: Госиздат юридической литературы, 1956. - 269 с.

91. Действующее международное право: В 3 т. / Сост. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. - М., 1996. - Т. 1: Издательство Московского независимого института международного права. - 864 с.

92. Виноградова О. Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Право України. - 1999. - № 4. - С. 90 - 93.

93. Дагель П.С. Принцип неотвратимости наказания // Ученые записки Дальневосточного государственного университета. Вопросы государства и права. Вып. 6. - Владивосток.: Издательство ДГУ. - 1962. - С. 152 - 168.

94. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность. -Л.: Издательство ЛГУ, 1973. - 160 с.

95. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных с иностранными государствами. Действующие договоры, соглашения и конвенции, вступившие в силу между 1 января 1931 года и 1 января 1933 г. Вып XII / Сост. А.В. Сабанин. - М.: Госиздат. Советское законодательство. Наркоминдел СССР. - 1933. - 228 с.

96. Действующее международное право: В 3 т. / Сост. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. - М., 1996. - Т. 2: Издательство Московского независимого института международного права. - 826 с.

97. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / Упоряд. Т. Яблонська. - М.: Сфера, 1999. - 342 с.

98. Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие / Под ред. акад. П.Д. Биленчука. - К.: Атика, 1999. - 272 с.

99. Конституція України // Голос України. - 1996. - № 138 (1388) 27 липня. - С. 5 - 11.

100. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 46. - Ст. 617.

101. Україна в міжнародно-правових відносинах: Збірник документів. Книга 1. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога / Укл. В.Л. Чубарєв, А.С. Мацко. - Київ.: Юрінком, 1996. - 1184 с.

102. Кучма Л. Життя вимагає рішучих кроків у протидії злочинності // Право України. - 1999. - № 4. - С. 3 - 6.

103. Закалюк А.П. Проблемы научного обеспечения борьбы с транснациональной и приграничной преступностью. // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Адміністративно-правові та кримінологічні аспекти діяльності ОВС прикордонних районів. Спеціальний випуск. - Луганськ: Луганський інститут внутрішніх справ МВС України. - 2000. - С. 22 - 30.

104. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями: Сборник документов / Сост. А.Г. Волеводз. - М.: Издательство «Юрлитинформ», 2001. - 496 с.

105. Бирюков Е. Международное сотрудничество правоохранительных органов в борьбе с транснациональной преступностью и коррупцией // Законность. - 1999. - № 9. - С. 41 - 42.

106. Транснаціональна злочинність: нові перспективи подолання // Вісник прокуратури. - 2000. - № 5 (5) вересень. - С. 113 - 114.

107. Бова А.А. Транснаціональна організована злочинність (за матеріалами ООН) // Тероризм і боротьба з ним: Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників Президенту України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади: Науковий збірник. Т. 19 / Під ред. А.І. Комарової, Ю.В. Землянського, В.О. Євдокімова та ін. - К.: Науково-дослідний інститут «Проблеми людини». - 2000. - С. 227 - 234.

108. Тихомиров Е. Проблемы борьбы с организованной транснациональной преступностью // Законность. - 1995. - № 1. - С. 4 - 8.

109. Яблоков Н.П. Транснациональная организованная преступность и некоторые формы международного сотрудничества в борьбе с ней // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. - 2001. - № 4. - С. 17 - 26.

110. Ковальський В., Михальчук В. Транскримінал кордонів не визнає // Юридичний вісник України. - 2000. - № 21 (257) 25 - 31 травня. - С. 1, 5.

111. ЦГЗ МВС України – Кризь призму подій. Начальник УМВС України в Полтавській області Сергій Петренко: „Особливу увагу націлюємо на боротьбу з фальшивомонетництвом” // www.mvsinfo.gov.ua/events/2003/11/110303_5.html

112. Гражданин России пытался сбыть в ОАЭ 1 миллион фальшивых долларов // lenta.ru/world/2003/01/07/coiner/

113. Фальшивомонетничество в России // newasp.omskreg.ru/bekryash/ch8p3.htm

114. Чеченцы ввезли в Монголию два миллиона фальшивых долларов // www.lenta.ru/vojna/2000/06/19/mongolia/

115. Итальянская полиция не дала завалить Ближний Восток фальшивыми долларами и порнографией // www.lenta.ru/mideast/2003/01/16/counterfeit/

116. The plans of association ASEAN on struggle with a piracy by the sea // International Police Review. - 2000. January / February. - P. 28.

117. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью. Перспективы международного сотрудничества в борьбе с организованной преступностью // Борьба с преступностью за рубежом. (По материалам зарубежной печати). - 1999. - № 6. - С. 35 - 39.

118. Горяинов К.К., Исиченко А.П., Кондратюк Л.В. Транснациональная преступность: проблемы и пути их решения: Монография. - М.: ВНИИ МВД России, 1997. - 260 с.

119. Ерохин А. Программа ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию // Прокурорская и следственная практика. - 1998. - №3. - С. 187 - 192.

120. Михайлов В. Палермская Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности // Российская юстиция.-2001. - № 7(июль). - С. 20-21.

121. Шахрайство з використанням пластикових платіжних карток. Аналітичний огляд. - К.: НЦБ Інтерполу МВС України, 1997. - 21 с.

122. Ларін М. США стурбовані зростанням міжнародної злочинності // Юридичний вісник України. - 2000. - № 17 (253) 27 квітня - 3 травня. - С. 7.

123. Тарасов О. Особливості правового регулювання і використання кредитних карток (пластикових платіжних коштів) // Українське право. - 1998.- №1. - С. 155 - 156.

124. Волеводз А.Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества (правовые основы и методика) / Под ред. проф. А.Б. Соловьев. НИИ проблем укрепления законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре Российской Федерации. - М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2000. - 477 с.

125. Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 року, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16 січня 1998 року // Офіційний вісник України. - 1998. - № 13. - С. 344 - 360.

126. Красун С. Поліцейські всіх країн об'єднуються // Бізнес і закон. - 1999. - № 17 (387) 24 квітня. - С. 10.

127. Кримінальні поліції європейських країн, єднайтеся! // Юридичний вісник України. - 1999. - № 17 (201) 29 квітня - 5 травня. - С. 3.

128. Бандурка О.М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: Науково-практичний посібник. - Харків: Державне спеціалізоване видавництво «Основа», 2003. - 324 с.

129. Радионов К. Интерпол в фас и профиль // Российская юстиция. - 1996. - № 1. - С. 49 - 51.

130. Финансово-кредитный словарь. В 3 т. - 2-е изд. Стереотип / Гл. ред. В.Ф. Гарбузов. - М., 1994. - Т. 1. А-Й: Финансы и статистика. - 512 с.

131. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 29 (23 липня).- Ст. 238.

132. «Інструкція про організацію виготовлення, випуску в обіг і реалізацію пам'ятних та ювілейних монет», затверджена постановою Правління НБУ від 7 листопада 2000 року № 438, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 27

листопада 2000 року за № 876 / 5097 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 48. - Ст. 2101.

133. Большой экономический словарь / Сост. М.Ю. Агафонова, А.Н. Азрилиян, С.И. Дегтярев и др. / Под ред. А.Н. Азрилияна. - М.: Фонд «Правовая культура», 1994. - 525 с.

134. Деньги, кредит, банки: Справочное пособие / Г.И. Кравцова, Б.С. Войтешенко, Е.И. Кравцов и др. / Под ред. Г.И. Кравцовой. - Минск: Меркаванне, 1994. - 269 с.

135. Закон України про внесення змін до закону України «Про цінні папери і фондову біржу» від 3 червня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 31 (6 серпня). - Ст. 252.

136. Гришко С. Электронные деньги: да или нет? // Бизнес Информ. - 1999. - № 9. - С. 134 - 137.

137. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України. Особлива частина / П.П. Андрушко, Т.М. Арсенюк, О.Г. Атаманюк та ін., Інститут Генеральної прокуратури України, Український інформаційно-прав. центр / Під ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. - Київ.: Форум, 2001. - 942 с.

138. Радионов К.С. Интерпол: миф и действительность. - М.: Международные отношения, 1986. - 159 с.

139. Волженкина В.М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учебное пособие. - Спб., - 1999. - 267 с.

140. Лукашук И.И. Международное право: Особенная часть. Учебник / Российская Академия Наук. Институт государства и права. Академ. правовой университет. - М.: БЕК, 1997. - 353 с.

141. Кравчук С. Міжнародна допомога у кримінальних справах // Право України. - 1999. - № 12. - С. 59 - 61.

142. Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 року, Додаткового протоколу 1975 року та Другого

додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16 січня 1998 року // Офіційний вісник України. - 1998. - № 13. - С. 322 - 343.

143. Закон України «Про приєднання України до Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964 року» від 22 вересня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 31. - Ст. 247.

144. Закон України «Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах, 1972 року» від 22 вересня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 31. - Ст. 250.

145. Закон України «Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб, 1983 року» від 22 вересня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 31. - Ст. 248.

146. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року» від 17 грудня 1997 року // Офіційний вісник України. - 1998. - № 13. - С. 303 - 321.

147. «Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства», затверджена наказом Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 року № 34/5/22/103/512/326/76 // Бюлетень законодавства і юридичної практики в Україні. Прокуратура в Україні. - К.: Юрінком Інтер. - 2000. - № 4. - С. 338 - 348.

148. Мацишин В.С. Інтерпол проти фальшивомонетництва // Бюлетень з обміну досвідом роботи: Науково-практичне видання. - К.: МВС України. - 2001. - № 131. - С. 57 - 64.

149. Бельсон Я.М. Международная организация уголовной полиции (Интерпол): Учебное пособие / МВД СССР, ВНИИ / Под ред. И.И. Карпеца. - М.: Издательство ВНИИ МВД СССР, 1981. - 76 с.

150. Родионов К.С. К вопросу о правовой природе и правовом положении Интерпола // Советский ежегодник международного права. 1974. - М.: Наука, 1976. - С. 215 - 225.

151. Устав Международной организации уголовной полиции Интерпола (вступил в силу 13 июня 1956 года, с изменениями по состоянию на 1 января 1986г.) // Юридичний вісник України. - 1999. - № 41 (225) 1 - 20 жовтня. - С. 24- 27.

152. Усиление международного сотрудничества в борьбе с транснациональной организованной преступностью // Борьба с преступностью за рубежом. (По материалам зарубежной печати). - 1999. - № 11. - С. 16 - 34.

153. Шипка А., Ткачук А., Руденко А. Интерпол // Служба безопасности. - 2001. - № 1. - С. 13 - 14.

154. Овчинский В.С. Интерпол (в вопросах и ответах). - М.: Инфра - М, 2001. - 320 с.

155. Мацко А. Правові та організаційні аспекти діяльності Інтерполу в Україні // Право України. - 2001. - № 9. - С. 96 - 99.

156. Радецький В. Інтерпол не знає кордонів // Закон і бізнес. - 1997. - № 17 (283) 23 квітня. - С. 3.

157. Постанова Кабінету Міністрів України № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 року // Збірник Постанов України. - 1994. - № 2. - С. 114.

158. Цимбал П. Україна у складі Інтерполу в боротьбі з міжнародною злочинністю // Науковий вісник: Збірник наукових праць. - К.: Видавництво Українського фінансово-економічного інституту. - 1999. - № 2 (5). - С. 158 - 164.

159. «Положення про Національне центральне бюро Інтерполу» затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220 // Юридичний вісник України. - 1999. - № 41 (225) 14 - 20 жовтня. - С. 9.

160. Петракова М. В. Фальшивомонетничество и борьба с ним // www.allpravo.ru/diploma/doc45p0/instrum1838/item1858.html

161. Олійник О. Фальшиві гроші // www.galaxy.com.ua/svit/milicia_ua/falsh.html
162. Фальшивомонетничество: новые технологии борьбы // cpt.ru/n15.php
163. Опыт Нацбанка КР по борьбе с фальшивомонетничеством особо отмечен на конференции // www.valuta.kg/ru/news/?news=431
164. Аркуша Л. Преступники становятся умнее. Возможности МОУП-Интерпола в противодействии незаконному изготовлению поддельных денежных знаков // slovo.odessa.ua/index.php?idd=95&rub=0&detail_id=1378
165. «Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів», затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року. № 3/1/2/5/2/2/ // Юридичний вісник України. - 1999. - № 41 (225) 14 - 20 жовтня. - С. 10 - 24.
166. Панченко О. Інтерпол і Україна // Юридичний вісник України. - 1997. - № 16 (94) 17 - 23 квітня. - С. 1.
167. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью. Договор о сотрудничестве правоохранительных органов ЕС // Борьба с преступностью за рубежом. (По материалам зарубежной печати). - 2000. - № 10. - С. 37 - 41.
168. Vertrag über die Europäische Union vom 7. Februar 1992 (Maasticht - Vertrag) // Bundesgesetzblatt II. - 1992/ - S. 1253.
169. Übereinkommen auf Grund von Artikel K. 3 des Vertrags über die Europäische Union über die Errichtung eines Europäischen Polizeiamts (Europol - Übereinkommen) vom 26. Juli 1995 // Bundesgesetzblatt. - 1997. - Teil II. - S. 2150.
170. Gesetz zu dem Übereinkommen vom 26. Juli 1995 auf Grund von Artikel K. 3 des Vertrags über die Errichtung eines Europäischen Polizeiamts (Europol-Gesetz) vom 16. Dezember 1997 // Bundesgesetzblatt. - 1997. - Teil II. - S. 2150.

171. Проневич О. Європол: правові та організаційні засади участі у боротьбі із транснаціональною злочинністю // Преступление и наказание. - 2001. - № 48 (358) 30 ноября. - С. 5.

172. Начальный этап функционирования Европола // Борьба с преступностью за рубежом. (По материалам зарубежной печати). Ежемесячный информационный бюллетень. - 2000. - № 3. - С. 23 - 25.

173. Мукашев С. Некоторые аспекты совершенствования международно-правового регулирования борьбы с фальшивомонетничеством // justbel.by.ru/2002-4/art19.htm

174. Фальшивый доллар - основа нового миропорядка // dom.bankir.ru/showthread.php?t=44615

175. Шенгенские соглашения: Сборник документов / Сост. С.Ю. Кашкин, А.О. Четвериков. - М., 2000. - С. 96 - 98.

176. Hegel R.J. Europol - Plattform polizeilicher Zusammenarbeit. Europol auf dem Weg ins neue Jahrtausend // Kriminalpolizei. - 2000. - Dezember.

177. Ашавский Б.М. На пороге третьего тысячелетия терроризм превратился в один из опаснейших глобальных вызовов // Международная жизнь. - 2000. - № 3. - С. 86 - 87.

178. Создание объединенной разведслужбы ЕС для решения проблем европейской безопасности // Борьба с преступностью за рубежом. (По материалам зарубежной печати). - 2002. - № 6. - С. 10 - 20.

179. Das Europäische Kriminalpolizeiamt - Europol. - Wiesbaden. 2000.

180. Проневич О. Європол: правові та організаційні засади участі у боротьбі із транснаціональною злочинністю // Преступление и наказание. - 2001. - № 33 (343) 17 августа. - С. 5.

181. Коли відчинить двері Європол? // Голос України. - 1997. - № 225 - 226 (1725 - 1726) 29 листопада. - С. 8.

182. Ковальський В., Михальчук В. Транскримінал кордонів не визнає // Юридичний вісник України. - 2000. - № 21 (257) 25 - 31 травня. - С. 5.

183. Ларін М. Країн п'ятнадцять - поліція одна // Юридичний вісник України. - 2001. - № 51 (3339) 22 - 28 грудня. - С. 7.

184. Герасимов С.И. Взаимодействие правоохранительных органов стран СНГ в борьбе с преступностью (опыт и проблемы) // Прокурорская и следственная практика. - 2000. - № 3 - 4. - С. 37 - 42.

185. Цепелев В.Ф. Транснациональный аспект организованной преступности и некоторые проблемы борьбы с ней // Актуальные проблемы теории и практики борьбы с организованной преступностью в России: Материалы научно-практической конференции (17 - 18 мая 1994 года). - М., - 1994. - С. 87 - 90.

186. Мгеладзе М.М. На пороге третьего тысячелетия терроризм превратился в один из опаснейших глобальных вызовов // Международная жизнь. - 2001. - № 3. - С. 83 - 85.

187. Боняк В.О. Міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональними злочинними групами // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. - Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. - 2001. - № 2. - С.192-197.

188. Действующее международное право: В 3 т. / Сост. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. - М., 1996. - Т. 3: Издательство Московского независимого института международного права. - 832 с.

189. Международная научно-практическая конференция о совершенствовании сотрудничества государств-участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступностью // Прокурорская и следственная практика. - 1999. - № 1 - 2. - С. 51 - 55.

190. Дашков Г.В. Плюсы и минусы в реализации Межгосударственной программы совместных мер борьбы с организованной преступностью и иными видами опасных преступлений на территории государств-участников СНГ // Проблемы повышения эффективности борьбы с организованной преступностью: Сборник научных трудов. - М.: Издательство Академии управления МВД России. - 1998. - С. 181 - 183.

191. Бастрыкин А.И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. - Л.: Издательство ЛГУ, 1986. - 135 с.
192. Международное право: Учебник / И.Н. Арцибасов, К.А. Бекашев, Н.Т. Блатова и др. / Под ред. Н.Т. Блатовой. - М.: Юридическая литература, 1987. - 544 с.
193. Василенко В.А. Ответственность государства за международные правонарушения. - Киев.: Вища школа, 1976. - 267 с.
194. Курс международного права: В 7 т. / И.Н. Арцибасов, И.И. Лукашук, Б.М. Ашавский и др. / Отв. ред. Н.А. Ушаков. - М., 1990. - Т. 3. Основные институты международного права: Наука. - 260 с.
195. Курис П.М. Международные правонарушения и ответственность государства. - Вильнюс.: Минтис, 1973. - 279 с.
196. Дмитриева Г.К. Проблемы моральной ответственности в международных отношениях // Вестник Киевского университета. Серия. Международные отношения и международное право. Выпуск. 8. - 1979. - С. 60 - 68.
197. Геновски М. Основы на международното право. - София., 1956. - 187 с.
198. Бобров Р.Л. Основные проблемы теории международного права. - М.: Международные отношения, 1968. - 272 с.
199. Левин Д.Б. Ответственность государств в современном международном праве. - М.: Международные отношения, 1966. - 152 с.
200. Офіційний текст Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2001 року і текст Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння // www.un.org.
201. Pella V. La guerre - crime et les criminels de guerre. - Geneve, 1946. - 168p.
202. Мелешников А.В., Пушмин Э.А. Международно - правовая ответственность: понятие, процессуальные вопросы реализации // Советское государство и право. - 1988. - № 8. - С. 83 - 90.
203. Василенко В.А. Международно-правовые санкции как проявление принуждения в сфере международного общения // Вестник Киевского университета.

Серия. Международные отношения и международное право. Выпуск 4. - 1977. - С. 3 - 17.

204. Денисов Ю.А. Общая теория правонарушения и ответственности (социологический и юридический аспекты). - Л.: Издательство ЛГУ, 1983. - 142 с.

205. Задорожный Г.П. Мирное сосуществование и международное право. - М.: Международные отношения, 1964. - 488 с.

206. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности. - М.: Международные отношения, 1983. - 224 с.

207. Василенко В.А. Международно-правовые санкции. - Киев.: Вища школа, 1982. - 230 с.

208. Лукашук И.И. Право международной ответственности. - М.: Волтерс Клувер, 2004. - 432 с.

209. Галенская Л.Н., Петровский Ю.В. Ответственность физических лиц за совершение международных преступлений // Советский ежегодник международного права. 1971. - М.: Наука, 1973. - С. 117 - 127.

210. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. - М.: Закон и право. ЮНИТИ, 1998. - 238 с.

211. Аречага Эдуард Хименес де. Современное международное право / Пер. с исп. Д.И. Папченко / Под ред. Г.И. Тункина. - М.: Прогресс, 1983. - 480 с.

212. Международное право: Учебник / Г.В. Игнатенко, В.Я. Суворова, О.И. Тиунов и др. / Под ред. Г.В. Игнатенко. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высшая школа, 1995. - 399 с.

213. Зимин В.П. Международное сотрудничество правоохранительных органов: Лекция. - М.: Издательство Академии МВД СССР, 1990. - 54 с.

214. Тункин Г.И. Вопросы теории международного права. - М.: Юридическая литература, 1962. - 330 с.

215. Трайнин А.Н. Избранные произведения. Защита мира и уголовный закон / Под ред. Р.А. Руденко. - М.: Наука, 1969. - 454 с.

216. Kelsen H. Principles of International Law. - New York-London, 1967.- 279p.

217. Петровский Ю.В. О политической ответственности государств // Советский ежегодник международного права. 1970. - М.: Наука. - 1972. - С. 157 - 166.
218. Анцилотти Д. Курс международного права: Пер. с 4-го итал. изд. Т.1 / Под ред. Д.Б. Левина. - М.: Издательство иностранной литературы, 1961. - 447 с.
219. Манийчук Ю.В. Последствия международного правонарушения / Под ред. В.А. Василенко. - К.: Вища школа, 1987. - 145 с.
220. Лист Ф. Международное право в систематическом изложении / Перераб. и доп. проф. В.Э. Грабарь. - Л.: Госиздат, 1926. - 242 с.
221. Международное право: Словарь - справочник / Сост. В.Н. Додонов, В.П. Панов, О.Г. Румянцев / Под ред. В.Н. Трофимова. - М.: ИНФРА, 1997. - 368 с.
222. Дмитриев Г.К. Проблемы моральной ответственности в международных отношениях // Вестник Киевского университета. Международные отношения и международное право. Выпуск 8. - Киев.: Вища школа. - 1979. - С. 60 - 68.
223. Скакунов Э.И., Чехарин Ю.Е. Принуждение в международном праве // Советский ежегодник международного права. 1987. - М.: Наука. - 1988. - С. 79 - 89.
224. Собакин В.К. Коллективная безопасность - гарантия мирного сосуществования. - М.: Издательство ИМО, 1962. - 518 с.
225. Бобров Р.Л, Малинин С.А. Организация Объединенных Наций (международно - правовой очерк). - 2-е изд. - Л.: Издательство ЛГУ, 1960. - 83 с.
226. Фещенко А.С. Явление наднациональности в деятельности международных организаций // Советский ежегодник международного права. 1987. - М.: Наука. - 1988. - С. 159 - 170.
227. Левин Д.Б. Основные проблемы современного международного права / Под ред. Д.А. Гайдукова. - М.: Госюриздат, 1958. - 275 с.
228. Михеев Ю.Я. Применение принудительных мер по Уставу ООН. - М.: Международные отношения, 1967. - 207 с.
229. Багинян К.А. Борьба Советского Союза против агрессии. - М.: Соцэкгиз, 1959. - 288 с.

230. Kelsen H . The Law of the United Nations. - London, 1951. - 244 p.

231. Международное право в документах: Учебное пособие / Сост. Н.Т. Блатова, Г.М. Мелков. - 3-е изд. - М.: Методический центр учебной и практической литературы. Остожье, 2000. - 824 с.

232. Вадапалас В.А. Осуществление международно-правовых санкций // Советский ежегодник международного права. 1988. - М.:Наука. - 1989. - С.71 -85.

233. Ehrlich L. Prawo między narodowe. - Warszawa, 1958. - 508 p.

234. Рыбаков Ю.М. Вооруженная агрессия - тягчайшее международное преступление. - М.: Юридическая литература, 1980. - 216 с.

235. Вадапалас В.А. Реализация ответственности государств за международные преступления: проблема индивидуальных ответных мер // Известия вузов. Правоведение. - Л.: Издательство ЛГУ. - 1987. - № 4. - С. 26 - 33.

236. Diaconu I. La responsabilite internationale des Etats // Revue roumaine d'etudes internationales. - 1978. - № 3 (41). - P. 355 - 369.

237. Блюнчли И. Современное международного право цивилизованных государств, изложенное в виде кодекса: Пер. со 2-го нем. / Под ред. Л. Камаровского. - М.: Типография Имдрих, 1876. - 179 с.

238. Тункин Г.И. Теория международного права. - М.: Международные отношения, 1970. - 511 с.

239. Левин Д.Б. Об ответственности государств в современном международном праве // Советское государство и право. - 1966. - № 5. - С. 75 - 83.

240. Решетов Ю.А. Развитие принципа международно-правовой ответственности государств и усиление борьбы с международными преступлениями // Советский ежегодник международного права. 1980. - М.: Наука. - 1981. - С. 265 - 271.

241. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сборник материалов: В 7 т. / Сост. Г.Н. Александров, А.Ф. Волчков, Д.С. Карев / Под ред. Р.А. Руденко. - М., 1961. - Т. 7. Заключительные речи главных обвинителей: Госюриздат. - 760 с.

242. Черниченко С.В. Статус подсудимых в международных судебных органах // Советское государство и право. - 1971. - № 7. - С. 63 - 68.

243. Колосов Ю.М. Ответственность в международном праве. - М.: Юридическая литература, 1975. - 256 с.

244. Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве / Институт международного права. Российский университет Дружбы народов. - 2-е изд., доп. - М.: МНИМП, 1999. - 472 с.

245. Костенко Н.И. Международный уголовный суд (юрисдикционные аспекты) // Государство и право. - М.: Наука. - 2000. - № 3. - С. 92 - 103.

246. Висновок Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду // Вісник Конституційного Суду України. - 2000. - № 4. - С. 35 - 44.

247. Римский Статут Международного уголовного суда // icpn.narod.ru/zakon/rstatd.htm.

248. Блищенко И.П., Жданов Н.В. Сотрудничество государств в борьбе с преступлениями международного характера: Учебное пособие. - М.: УДН, 1984. - 88 с.

249. Блум М.И. Действие уголовного закона в пространстве и международно-правовая борьба с преступлениями // Ученые записки Латвийского университета. Вопросы борьбы с преступностью. Т. 212. - Л.: Издательство ЛГУ. - 1974. - С. 254 - 278.

250. Уголовный кодекс Швейцарии: Пер. с нем. / МГУ им. М.В. Ломоносова. Юридический факультет. Кафедра уголовного права / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой. - М.: Издательство МГУ «Зерцало», 2000. - 138 с.

251. Современное зарубежное уголовное право: В 3 т. Пер. с нем. / Под ред. А.А. Пионтковского. - М., 1957. - Т. 1. Аргентина, Дания, Япония, Югославия: Издательство иностранной литературы. - 638 с.

252. Уголовный кодекс ФРГ: Пер. с нем. - М.: Издательство МГУ «Зерцало», 2000. - 208 с.

253. Уголовное право США: Сборник нормативных актов / И.Д. Козочкин. Министерство высшей и среднего специального образования СССР. - М.: Издательство университета Дружбы народов, 1986. - 160 с.

254. Уголовный кодекс Испании: Пер. с исп. / МГУ им. М.В. Ломоносова. Юридический факультет. Кафедра уголовного права и криминологии / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. - М.: Издательство МГУ «Зерцало», 1998. - 213 с.

255. Уголовный кодекс Индии: Пер. с англ. / Под ред. Б.С. Никифорова. -М.: Издательство иностранной литературы, 1958. - 240 с.

256. Glasser S.Droit international pénal conventionnel. - Bruxelles,1970. - 270 p.

257. Международное право в документах: Сборник важнейших международно - правовых актов / Сост. Н.Т. Самарцева. - М.: Международные отношения, 1969. - 551 с.

258. Монтескье Ш.Л. О духе законов или об отношениях, в которых законы должны находиться: Пер. с фр. / Под ред. А.Г. Горнфельда. - Спб.: Издательство Л.Ф. Пантелеева, 1900. - 706 с.

ДОДАТОК А. Проект Конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток

Сторони,

.....

визнаючи, що підробка грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток є серйозним злом для окремих держав і може становити економічну і соціальну небезпеку для світової спільноти,

усвідомлюючи свій обов'язок запобігти цьому злу і боротися з ним,

вважаючи, що боротьба з підробкою грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток вимагає використання сучасних і ефективних методів у міжнародному масштабі,

розуміючи, що для досягнення цієї мети необхідно створити добре функціонуючу систему міжнародного співробітництва,

бажаючи укласти загальноприйнятну міжнародну конвенцію, яка б замінила Міжнародну конвенцію по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року і Протокол до неї, що є застарілими, не відповідають сучасному розвитку грошово-платіжних відносин, сучасним методам попередження підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток і боротьби з ними,

домовилися про нижченаведене:

Стаття 1

Використання термінів

Для досягнення мети даної конвенції:

а) термін «грошові знаки» означає законні грошові засоби, що знаходяться за законом у обігу і є обов'язковими до прийому для погашення боргу на території даної країни;

б) термін «цінні папери» означає грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики між особою, яка їх випустила, та їх власником і

передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових і інших прав, що випливають з цих документів, іншим особам;

с) термін «платіжна картка» означає спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунка платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей в готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором;

д) термін «рецидив» означає випадки, коли особа скоює злочин після осудження за раніше скоєний злочин.

Стаття 2

Сфера застосування Конвенції

1. Дана Конвенція застосовується для попередження, виявлення і кримінального переслідування у зв'язку зі злочинами, визнаними такими у відповідності зі статтею 3 Конвенції.

2. Сторони здійснюють свої зобов'язання згідно з даною Конвенцією відповідно до принципів суверенної рівності і територіальної цілісності держав і принципом невтручання у внутрішні справи інших держав.

3. Ніщо в даній Конвенції не наділяє Сторони правом здійснювати на території іншої держави юрисдикцію і функції, що входять виключно в компетенцію органів цієї держави відповідно до його внутрішнього законодавства.

Стаття 3

Правопорушення і покарання

Кожна Сторона приймає заходи, що можуть знадобитися, для того, щоб визнати відповідно до свого законодавства як злочини такі діяння:

а) всі обманні дії з виготовлення або зміни грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, який би не був спосіб, використаний для досягнення цього результату;

б) збут підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток;

с) дії, спрямовані до збуту, ввозу в країну, одержання чи добування для себе підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, за умови, що їхній підроблений характер був відомий;

д) замах на ці правопорушення і дії з навмисної співучасті;

е) обманні дії з виготовлення, одержання чи придбання для себе знарядь чи інших предметів, призначених за своєю природою для виготовлення підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток чи для їхньої зміни.

Стаття 4

Не повинні встановлюватися розходження між злочинами, передбаченими у статті 3, з погляду на те, чи скоєні вони у відношенні до національних грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток чи іноземних.

Стаття 5

1. Кожна Сторона за скоєння злочинів, передбачених у статті 3, повинна забезпечити застосовування загальних для всіх держав санкцій, які враховують особливості цих правопорушень і характер покарання (позбавлення волі, штрафні санкції, конфіскація).

2. Сторони забезпечують, щоб їхні суди й інші компетентні органи, що мають юрисдикцію, могли брати до уваги як обставини, які обтяжують злочини, передбачені у статті 3, такі фактичні обставини, як:

- а) скоєння злочинів, що позначилися на ускладненні міждержавних відносин, із заподіянням матеріальної і політичної шкоди державам;
- б) скоєння злочинів організованою злочинною групою;
- с) попереднє осудження, особливо за аналогічні злочини, за кордоном чи у своїй країні, наскільки це припустимо відповідно до національного законодавства відповідної Сторони;

3. Сторони прагнуть забезпечити використання відповідно до їхнього національного законодавства будь-яких дискреційних юридичних повноважень, що відносяться до кримінального переслідування осіб за злочини, передбачені у статті 3, для досягнення максимальної ефективності правоохоронних заходів у відношенні цих злочинів і з належним обліком необхідності перешкодити їх виконанню.

4. Сторони забезпечують, щоб їхні суди чи інші компетентні органи враховували серйозний характер злочинів, передбачених у статті 3, і обставини, перераховані у пункті 2 даної статті, при розгляді питання про можливість дострокового чи умовного звільнення осіб, засуджених за такі злочини.

5. Кожна Сторона в необхідних випадках встановлює відповідно до її національного законодавства тривалий термін давнини для кримінального переслідування за будь-який злочин, передбачений у статті 3, і більш тривалий термін давнини в тих випадках, коли передбачуваний злочинець ухиляється від правосуддя, а також не застосовує терміни давнини для злочинів, передбачених у пункті 2 (а) даної статті.

6. Кожна Сторона у відповідності зі своєю правовою системою вживає належні заходи, для того щоб забезпечити присутність особи, яка знаходиться на її території, обвинувачуваного чи засудженого за злочини, передбачені у статті 3, на необхідному кримінальному розгляді.

Стаття 6

Кожна з дій, передбачених у статті 3, якщо вони вчинені в різних країнах, повинна розглядатися як відособлене правопорушення.

Стаття 7

Юрисдикція

1. Кожна Сторона приймає заходи, що можуть знадобитися, для того щоб встановити свою юрисдикцію у відношенні злочинів, передбачених у статті 3, коли:

а) злочин скоєний на її території;

б) злочин скоєний на борту судна, який несе прапор цієї Сторони на момент скоєння цього злочину, чи повітряного судна, який зареєстровано відповідно до законодавства цієї Сторони в такий момент.

2. Кожна Сторона може також встановити свою юрисдикцію у відношенні будь-якого злочину, передбаченого у статті 3, коли він скоєний громадянином цієї Сторони чи особою без громадянства, яка звичайно проживає на її території.

3. Для цілей пункту 8 статті 8 кожна Сторона приймає заходи, що можуть знадобитися для того, щоб встановити свою юрисдикцію у відношенні злочинів, передбачених у статті 3, коли особа, підозрювана у скоєнні злочину, знаходиться на її території і вона не видає таку особу лише на тій підставі, що вона є її громадянином.

4. Кожна Сторона може прийняти заходи, що можуть знадобитися для того, щоб встановити свою юрисдикцію у відношенні злочинів, передбачених у статті 3, коли особа, підозрювана у скоєнні злочину, знаходиться на її території і вона не видає її.

5. Якщо Сторона, яка здійснює свою юрисдикцію відповідно до пункту 1 чи 2 даної статті, одержує повідомлення чи іншим способом довідається про те, що одна чи декілька інших Сторін здійснюють розслідування, кримінальне переслідування чи судовий розгляд у зв'язку з тим же діянням, компетентні органи

цих Сторін проводять, в належних випадках, консультації один з одним з метою координації своїх зусиль.

6. Дана Конвенція не виключає здійснення будь-якої кримінальної юрисдикції, яка встановлена Стороною відповідно до її національного законодавства.

Стаття 8

Видача

1. Злочини, передбачені у статті 3, вважаються такими, що передбачають видачу відповідно до будь-якого договору про видачу, який діє між Сторонами. Сторони зобов'язуються включати такі злочини, що передбачають видачу, в будь-які договори про видачу, які можуть бути укладені між ними.

2. Якщо Сторона, яка ставить умовою видачі наявність відповідного договору, одержує запит про видачу від іншої Сторони, з якою в неї немає такого договору, вона може розглядати дану Конвенцію як правову основу для видачі у зв'язку з будь-яким злочином, передбаченим у статті 3.

3. Сторони, які обумовлюють видачу наявністю договору:

а) при здачі на збереження своїх ратифікаційних грамот чи документів про прийняття чи затвердження даної Конвенції, чи приєднання до неї, повідомляють Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй про те, чи будуть вони використовувати Конвенцію як правову підставу для співробітництва в питаннях видачі з іншими Сторонами цієї Конвенції;

б) якщо вони не використовують дану Конвенцію як правову підставу для співробітництва в питаннях видачі, прагнуть, в належних випадках, до укладання договорів про видачу з іншими Сторонами цієї Конвенції з метою застосування даної статті.

4. Сторони, які не обумовлюють видачу наявністю договору, у відносинах між собою визнають злочини, до яких застосовується дана стаття, як злочини, які можуть спричинити видачу.

5. Видача здійснюється відповідно до умов, що передбачаються внутрішнім законодавством запитуваної Сторони чи застосованими договорами про видачу, включаючи також умови, пов'язані з вимогами про мінімальне покарання стосовно видачі, і підстави, на яких запитувана Сторона може відмовити у видачі.

6. У відношенні до будь-якого злочину, передбаченого у статті 3, Сторони за умови дотримання свого внутрішнього законодавства докладають зусилля для того, щоб прискорити процедури видачі і спростити пов'язані з нею вимоги про надання доказів.

7. За умови дотримання положень свого внутрішнього законодавства і своїх договорів про видачу запитувана Сторона, переконавшись в тім, що обставини вимагають цього і носять невідкладний характер, і на прохання запитуючої Сторони може взяти під варту особу, яка знаходиться на її території, видача якої запитується, чи вжити інші належні заходи для забезпечення її присутності в ході процедури видачі.

8. Сторона, на території якої знаходиться особа, підозрювана у скоєнні злочину, передбаченого у статті 3, якщо вона не видає її лише на тій підставі, що вона є її громадянином, зобов'язана без яких-небудь виключень і незалежно від того, чи скоєний злочин на її території, на прохання Сторони, яка запитує видачу, передати справу без невинуватених затримок своїм компетентним органам з метою кримінального переслідування. Ці органи приймають своє рішення і здійснюють провадження в такий же спосіб, як і у випадку будь-якого іншого тяжкого злочину відповідно до внутрішнього законодавства цієї Сторони. Зацікавлені Сторони співробітничать одна з одною, зокрема з процесуальних питань доказування, для забезпечення ефективності такого переслідування.

9. У всіх випадках, коли Стороні відповідно до її внутрішнього законодавства дозволяється видавати чи іншим способом передавати одного з своїх громадян лише за умови, що ця особа буде повернута в цю державу для відбування покарання, призначеного в результаті судового розгляду чи провадження, у зв'язку з яким запитувалася видача чи передача цієї особи, і ця Сторона і Сторона, яка

запитує видачу цієї особи, погодилися з таким порядком і іншими умовами, які вони можуть рахувати належними, така умовна видача чи передача є достатніми для виконання зобов'язання, встановленого в пункті 8 даної статті.

10. Якщо у видачі, яка запитується з метою приведення вироку у виконання, відмовлено, оскільки розшукувана особа є громадянином запитуваної Сторони, запитувана Сторона, якщо це допускає її внутрішнє законодавство і якщо це відповідає вимогам такого законодавства, за зверненням запитуючої Сторони розглядає питання про приведення у виконання вироку чи частини вироку, що залишився, який був винесений відповідно до внутрішнього законодавства запитуючої Сторони.

11. Будь-якій особі, у відношенні якої здійснюється провадження у зв'язку з будь-яким злочином, передбаченим у статті 3, гарантується справедливе відношення на всіх стадіях провадження, включаючи дотримання всіх прав і гарантій, передбачених внутрішнім законодавством Сторони, на території якої знаходиться ця особа.

12. Сторони можуть розглядати можливість укладання двосторонніх і багатосторонніх угод чи домовленостей про передачу осіб, засуджених до тюремного ув'язнення чи інших видів позбавлення волі за злочини, передбачені у статті 3, для того, щоб вони могли відбувати термін покарання на їхній території.

13. Ніщо в даній Конвенції не тлумачиться як встановлення зобов'язання видачі, якщо в запитуваної Сторони є істотні підстави думати, що прохання про видачу має на меті переслідування чи покарання якої-небудь особи через її стать, расу, віросповідання, громадянство, етнічне походження чи політичні переконання і що задоволення цього прохання нанесло б шкоду становищу цієї особи за кожною з цих причин.

14. До відмови у видачі запитувана Сторона, в належних випадках, проводить консультації із запитуючою Стороною для того, щоб надати їй достатні можливості для викладення її думок і представлення інформації, що стосується викладених у її проханні фактів.

15. Сторони прагнуть укласти двосторонні і багатосторонні угоди чи домовленості з метою виконання чи підвищення ефективності видачі.

Стаття 9

Конфіскація

1. Кожна Сторона вживає заходи, що можуть знадобитися для конфіскації підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, знарядь і інших предметів скоєння злочинів.

2. Підроблені грошові знаки, цінні папери і платіжні картки після конфіскації негайно відправляються на експертизу в установи Центробанку чи компетентні органи, за винятком речових доказів, збереження яких у кримінальних архівах необхідно за законодавством Сторони, де мало місце переслідування, і зразків, передача яких національному центральному бюро Інтерполу, про що мова йде у статтях 12 - 13, здавалася б корисною. В усякому разі, всі ці предмети повинні бути зроблені непридатними для використання.

7. Положення даної статті не тлумачиться як таке, що наносить шкоду правам сумлінних третіх сторін.

Стаття 10

Міжнародне співробітництво з метою конфіскації

1. Сторона, яка одержала від іншої Сторони, під юрисдикцію якої підпадає будь-який злочин, передбачений у статті 3, прохання про конфіскацію згаданих у пункті 1 статті 9 підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, знарядь і інших предметів скоєння злочинів, передбачених у статті 3, які знаходяться на її території, в максимальному ступені, можливої в межах своєї внутрішньої правової системи:

а) направляє це прохання своїм компетентним органам з метою одержання постанови про конфіскацію і, у випадку винесення такої постанови, приводить його у виконання; чи

b) направляє своїм компетентним органам постанову про конфіскацію, винесену судом на території запитуючої Сторони відповідно до пункту 1 статті 9, з метою виконання в тому обсязі, який передбачений у проханні, і в тій мірі, в якій воно відноситься до підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, збрарядь і інших предметів скоєння злочинів, передбачених у статті 3, які знаходяться на території запитуваної Сторони.

2. Після одержання прохання, направленого іншою Стороною, під юрисдикцію якої підпадає будь-який злочин, передбачений у статті 3, запитувана Сторона вживає заходи для виявлення, відстеження, арешту чи виїмки кожного із перерахованого в пункті 1 статті 9 з метою наступної конфіскації, постанова про яку виноситься запитуючою Стороною, або відповідно до прохання запитуваною Стороною.

3. Положення статті 14 застосовуються *mutatis mutandis* до даної статті. На додаток до інформації, передбаченої в пункті 9 статті 14, у проханнях, спрямованих на підставі цієї статті, міститься:

a) стосовно до прохання, передбаченого в пункті 1 (a) даної статті, - опис підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, збрарядь і інших предметів скоєння злочинів, передбачених у статті 3, які підлягають конфіскації, і заява з викладенням фактів, на які посилається запитуюча Сторона і які достатні для того, щоб запитувана Сторона могла вжити заходи для винесення постанови згідно зі своїм внутрішнім законодавством;

b) стосовно до прохання, передбаченого в пункті 1 (b) даної статті, - юридично припустима копія виданої запитуючою Стороною постанови про конфіскацію, на якій ґрунтується прохання, заява з викладенням фактів і інформація про обсяг запитуваного виконання постанови;

c) стосовно до прохання, передбаченого в пункті 2 даної статті, - заява з викладенням фактів, на які посилається запитуюча Сторона, і опис запитуваних заходів.

4. Рішення чи заходи, передбачені в пунктах 1 і 2 даної статті, приймаються запитуваною Стороною відповідно до положень її внутрішнього законодавства і її процесуальних норм чи будь-яких двосторонніх чи багатосторонніх договорів, угод чи домовленостей, якими вона може бути пов'язана у відносинах із запитуючою Стороною, і за умови їхнього дотримання.

5. Стороні може бути відмовлено у співробітництві відповідно до даної статті, якщо злочин, до якого відноситься прохання, не є злочином, охопленим цією Конвенцією.

6. Сторони розглядають можливість укладання двосторонніх чи багатосторонніх договорів, угод чи домовленостей для підвищення ефективності міжнародного співробітництва, здійснюваного відповідно до даної статті.

Стаття 11

Розпорядження конфіскованим

1. Знаряддям і іншими предметами скоєння злочинів, передбачених у статті 3, конфіскованими Стороною на підставі статті 9 чи пункту 1 статті 10, розпоряджається ця Сторона у відповідності зі своїм внутрішнім законодавством і адміністративними процедурами.

2. Діючи на прохання, спрямованої іншою Стороною у відповідності зі статтею 10, Сторона в тій мірі, в якій це допускається внутрішнім законодавством, і у випадку одержання відповідного запиту, в першочерговому порядку розглядає питання про повернення конфіскованих підроблених грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, знарядь і інших предметів скоєння злочинів, передбачених у статті 3, які запитує Сторона, для того щоб вона могла надати компенсацію потерпілим від злочину.

Стаття 12

Співробітництво в рамках Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу)

Міжнародна організація кримінальної поліції через свої Національні центральні бюро (НЦБ) різних країн забезпечує і розвиває широке взаємне міжнародне поліцейське співробітництво для попередження підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток і боротьби з ними.

Стаття 13

1. Для того, щоб забезпечувати, вдосконалювати і розвивати безпосереднє міжнародне співробітництво у сфері попередження, виявлення і припинення підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, представники НЦБ Інтерполу Сторін час від часу скликають конференції за участю представників емісійних органів, емітентів, компаній, що випускають платіжні картки, а також зацікавленої влади.

2. Конференція погоджує механізми для досягнення цілей даної Конвенції:

- а) сприяння діяльності Сторін згідно зі статтями 21, 22 і 23 даної Конвенції;
- б) сприяння обміну інформацією між Сторонами про форми підробки грошових знаків, цінних паперів, платіжних карток і тенденції в цій сфері, а також про успішні методи боротьби з ними;
- с) співробітництво з відповідними міжнародними і регіональними організаціями, а також неурядовими організаціями.

Стаття 14

Взаємна правова допомога

1. Сторони надають одна одній найбільш широку взаємну правову допомогу в розслідуванні, кримінальному переслідуванні і судовому розгляді у зв'язку зі злочинами, передбаченими у статті 3.

2. Взаємна правова допомога, надана відповідно до даної статті, може запитуватися для наступних цілей:

- a) одержання показання свідків чи заяв від окремих осіб;
- b) вручення судових документів;
- c) проведення обшуку, виїмки чи арешту;
- d) огляд об'єктів і ділянок місцевості;
- e) надання інформації, речових доказів і оцінок експертів;
- f) сприяння добровільній явці відповідних осіб у органи запитуючої Сторони;
- g) проведення експертизи;
- h) допиту обвинувачуваних, свідків, експертів та інших осіб;
- i) надання будь-якого іншого виду допомоги, який не порушує внутрішнє законодавство запитуваної Сторони.

3. Без спричинення шкоди для внутрішнього законодавства компетентні органи Сторони можуть без попереднього прохання передавати інформацію, яка стосується кримінально-правових питань, компетентному органу іншої Сторони в тих випадках, коли вони вважають, що така інформація може допомогти даному органу у проведенні чи успішному завершенні розслідування і кримінального переслідування, чи може призвести до прохання, складеним цією Стороною відповідно до даної Конвенції.

4. Положення даної статті не торкаються зобов'язань з яких-небудь інших договорів (двосторонніх чи багатосторонніх), які регулюють чи будуть регулювати, цілком чи частково, взаємну правову допомогу.

5. Пункти 6 - 21 даної статті застосовуються до прохань, направлених на підставі цієї ж статті, якщо відповідні Сторони не пов'язані яким-небудь договором про взаємну правову допомогу. Якщо ці Сторони пов'язані таким договором, то застосовуються відповідні положення цього договору, якщо лише Сторони не погоджуються застосовувати замість них пункти 6 - 21 даної статті. Сторонам настійно пропонується застосовувати ці пункти, якщо це сприяє співробітництву.

6. Сторони можуть відмовити в наданні взаємної правової допомоги відповідно до даної статті на підставі відсутності обопільного визнання відповідного діяння злочином. Однак запитувана Сторона може, якщо вона рахує це належним, надати допомогу, обсяг якої вона визначає за своїм розсудом, незалежно від того, чи є відповідне діяння злочином відповідно до внутрішнього законодавства запитуваної Сторони.

7. Кожна Сторона призначає центральний орган, який несе відповідальність за одержання прохань про надання взаємної правової допомоги або за їхнє виконання, або за їхнє перепровадження для виконання компетентним органом і має відповідні повноваження. Якщо Сторона має спеціальний регіон чи територію з окремою системою надання взаємної правової допомоги, вона може призначити особливий центральний орган, який буде виконувати таку ж функцію у відношенні цього регіону чи території. Центральні органи забезпечують оперативне і належне виконання чи перепровадження отриманих прохань. Якщо центральний орган перепроводжує прохання для виконання компетентному органу, воно сприяє оперативному і належному виконанню цього прохання компетентним органом. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляється про орган чи органи, призначувані з цією метою. Прохання про надання взаємної правової допомоги і будь-які стосовно них повідомлення перепроводжуються центральним органам, призначених Сторонами. Ця вимога не наносить шкоду праву Сторони зажадати, щоб такі прохання і повідомлення спрямовувалися їй по дипломатичних каналах, і у випадку надзвичайних обставин, коли Сторони домовилися про це, через Міжнародну організацію кримінальної поліції, якщо це можливо.

8. Прохання спрямовуються в письмовій формі чи, якщо це можливо, за допомогою будь-яких засобів, які надають можливість скласти письмовий запис мовою, прийнятною для запитуваної Сторони, при умовах, які дозволяють цій Стороні встановити автентичність. При надзвичайних обставинах і у випадку узгодження цього Сторонами, прохання можуть спрямовуватися в усній формі, однак вони негайно підтверджуються в письмовій формі.

9. У проханні про надання взаємної правової допомоги вказуються:

a) найменування органа;

b) суть питання і характер розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду, до яких відноситься прохання, а також найменування і функції органа, який здійснює це розслідування, кримінальне переслідування чи судовий розгляд;

c) коротке викладення відповідних фактів, за винятком того, що стосується прохань про вручення судових документів;

d) опис запитуваної допомоги і докладна інформація про будь-яку конкретну процедуру, дотримання якої хотіла б забезпечити запитуюча Сторона;

e) по можливості, дані про особистість, місцезнаходження і громадянство будь-якої відповідної особи; і

f) ціль запитуваних доказів, інформації чи заходів.

10. Запитувана Сторона може запросити додаткову інформацію, якщо ця інформація представляється необхідною для виконання прохання відповідно до її внутрішнього законодавства чи якщо ця інформація може полегшити виконання такого прохання.

11. Прохання виконується відповідно до внутрішнього законодавства запитуваної Сторони і в тій мірі, в якій це не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної Сторони, по можливості, відповідно до передбачених у проханні процедурами.

12. В тій мірі, в якій це можливо і відповідає основним принципам внутрішнього законодавства, якщо яка-небудь особа знаходиться на території Сторони і повинна бути заслухана в якості свідка чи експерта судовими органами іншої Сторони, перша Сторона може на прохання іншої Сторони дозволити проведення заслуховування за допомогою відеозв'язку, якщо особиста присутність відповідної особи на території запитуючої Сторони не є можливим чи бажаним. Сторони можуть домовитися про те, що заслуховування проводиться судовим

органом запитуючої Сторони у присутності представників судового органу запитуваної Сторони.

13. Запитуюча Сторона не передає і не використовує інформацію чи докази, представлені запитуваною Стороною, для проведення розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду, іншого, чим те, що передбачено у проханні, без попередньої згоди на це запитуваної Сторони.

14. Запитуюча Сторона може зажадати, щоб запитувана Сторона зберігала конфіденційність наявності і суть прохання, за винятком того, що необхідно для виконання самого прохання. Якщо запитувана Сторона не може виконати вимогу про конфіденційність, вона негайно сповіщає про це запитуючу Сторону.

15. У взаємній правовій допомозі може бути відмовлено:

- a) якщо прохання не було представлено відповідно до положень даної статті;
- b) якщо запитувана Сторона вважає, що виконання прохання може завдати шкоди її суверенітету, безпеці, громадському порядку чи іншим життєво важливим інтересам;
- c) якщо внутрішнє законодавство запитуваної Сторони забороняє його органам здійснювати запитувані заходи у відношенні будь-якого аналогічного злочину, якщо такий злочин був предметом розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду в межах його юрисдикції;
- d) якщо виконання прохання суперечило б правовій системі запитуваної Сторони стосовно питань взаємної правової допомоги.

16. Будь-яка відмова в наданні взаємної правової допомоги мотивується.

17. Запитувана Сторона виконує прохання про надання взаємної правової допомоги в можливо короткий термін, і наскільки це можливо, цілком враховує будь-які граничні терміни, які запропоновані запитуючою Стороною і які мотивовані, переважно в самім проханні. Запитувана Сторона відповідає на розумні запити запитуючої Сторони щодо ходу виконання прохання. Запитуюча Сторона оперативно повідомляє запитувану Сторону про те, що в запитуваній допомозі більш не потребує.

18. Надання взаємної правової допомоги може бути відстрочено запитуваною Стороною на тій підставі, що це може перешкодити проведенню розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду.

19. До відмови у виконанні прохання відповідно до пункту 15 даної статті чи відстрочки її виконання відповідно до пункту 18 цієї ж статті запитувана Сторона проводить консультації із запитуючою Стороною для того, щоб визначити, чи може допомога бути надана в такі терміни і на таких умовах, які запитувана Сторона вважає за необхідні. Якщо запитуюча Сторона приймає допомогу на таких умовах, то вона дотримується даних умов.

20. Свідок, експерт чи інша особа, яка погоджується давати показання чи допомогти у проведенні розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду на території запитуючої Сторони, не піддається кримінальному переслідуванню, затримці, покаранню чи яким-небудь іншим обмеженням його особистої волі на цій території у зв'язку з діями, порушеннями чи осудженнями, які відносяться до періоду до його від'їзду з території запитуваної Сторони. Дія такої гарантії особистої безпеки припиняється, якщо свідок, експерт чи інша особа протягом п'ятнадцяти наступних днів чи протягом будь-якого, погодженого між Сторонами періоду, починаючи з дати, коли він був офіційно сповіщений, що його присутність більш не потрібна судовим органам, мав можливість залишити цю територію, але проте добровільно залишився на цій території чи, залишивши її, повернувся назад з власної волі.

21. Звичайні витрати, пов'язані з виконанням прохання, покриваються запитуваною Стороною, якщо зацікавлені Сторони не домовилися про інше. Якщо виконання прохання вимагає чи зажадає істотних чи надзвичайних витрат, Сторони проводять консультації з метою визначення умов, на яких буде виконане прохання, а також порядок покриття витрат.

22. Сторони розглядають, в міру необхідності, можливість укладання двосторонніх і багатосторонніх угод чи домовленостей, які відповідали б цілям цієї статті, зміцнювали її положення і забезпечували б її дію на практиці.

Стаття 15

Спільні розслідування

Сторони розглядають можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей, в силу яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду в одній чи декількох державах, зацікавлені компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань. Під час відсутності таких угод чи домовленостей спільні розслідування можуть проводитися за згодою в кожному окремому випадку. Відповідні Сторони забезпечують повну повагу суверенітету Сторони, на території якої повинні бути проведені такі розслідування.

Стаття 16

Передача кримінального провадження

Сторони розглядають можливість взаємної передачі провадження з метою кримінального переслідування у зв'язку зі злочинами, охоплюваними даною Конвенцією, у випадках, коли вважається, що така передача відповідає інтересам належного провадження правосуддя, зокрема, у випадках, коли зачіпаються кілька юрисдикцій, для забезпечення об'єднання кримінальних справ.

Стаття 17

Відомості про судимість

Кожна Сторона може приймати такі законодавчі чи інші заходи, що можуть знадобитися для обліку, кожного раніше винесеного в іншій державі обвинувального вироку у відношенні особи, підозрюваної у скоєнні розслідуваного злочину, для використання такої інформації в ході кримінального провадження у зв'язку зі злочинами, охоплюваними даною Конвенцією.

Стаття 18

Захист свідків

1. Кожна Сторона вживає, в межах своїх можливостей, належні заходи, спрямовані на забезпечення ефективного захисту від ймовірної помсти чи залякування свідків, які беруть участь у кримінальному провадженні і дають показання у зв'язку зі злочинами, охоплюваними даною Конвенцією, і в належних випадках, у відношенні їхніх родичів та інших близьких їм осіб.

2. Положення даної статті застосовуються також до потерпілих, оскільки вони є свідками.

Стаття 19

Співробітництво між правоохоронними органами

1. Сторони тісно співробітничать одна з одною, діючи згідно зі своїми внутрішніми правовими і адміністративними системами, з метою підвищення ефективності виконавчих заходів для боротьби зі злочинами, охоплюваними даною Конвенцією. Кожна Сторона, зокрема, вживає ефективні заходи, спрямовані на:

а) зміцнення чи, де це необхідно, встановлення каналів зв'язку між їхніми компетентними органами, установами і службами, для того щоб забезпечити надійний і швидкий обмін інформацією про всі аспекти злочинів, охоплюваних даною Конвенцією;

б) сприяння ефективної координації між їхніми компетентними органами, установами і службами, заохочення обміну співробітниками, експертами, включаючи, за умови укладання зацікавленими Сторонами двосторонніх угод чи домовленостей, направлення співробітників зі зв'язку;

с) обмін з іншими Сторонами інформацією про конкретні заходи і методи, що застосовуються злочинцями для підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, включаючи, в належних випадках, маршрути їхнього транспортування і способи приховування злочинної діяльності;

d) обмін інформацією і координацію адміністративних і інших заходів, вжитих в належних випадках з метою завчасного виявлення злочинів, охоплюваних даною Конвенцією.

2. Для цілей практичного застосування даної Конвенції Сторони розглядають можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей про безпосереднє співробітництво між їхніми правоохоронними органами, а в тих випадках, коли такі угоди чи домовленості вже є, їхньої зміни. Під час відсутності таких угод чи домовленостей Сторони можуть розглядати дану Конвенцію як основу для взаємного співробітництва між правоохоронними органами у відношенні злочинів, охоплюваних Конвенцією. В належних випадках Сторони повною мірою використовують угоди чи домовленості, в тому числі механізми міжнародних чи регіональних організацій, для розширення співробітництва між своїми правоохоронними органами.

Стаття 20

Збирання, аналіз і обмін інформацією

1. Кожна Сторона розглядає можливість для проведення консультацій з науково-дослідними колами, аналізу тенденцій у сфері підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток на своїй території, а також вивчення використовуваних технологій.

2. Сторони розглядають можливість розширення аналітичних знань і обміну їх між собою, через посередництво міжнародних і регіональних організацій. З цією метою в належних випадках повинні розроблятися загальні визначення, стандарти і методологія.

3. Кожна Сторона розглядає можливість здійснення контролю за своєю політикою і практичними заходами боротьби зі злочинами, передбаченими у статті 3, а також проведення оцінки їхньої ефективності і дієвості.

Стаття 21

Підготовка кадрів і технічна допомога

1. Кожна Сторона в необхідних межах здійснює, розробляє чи удосконалює конкретні програми з підготовки персоналу правоохоронних органів, зокрема працівників прокуратури, слідчих і співробітників митних органів, а також інших співробітників, які відповідають за попередження, виявлення і припинення злочинів, охоплених даною Конвенцією. Такі програми можуть включати відрядження співробітників і обмін ними. Вони стосуються, зокрема в тій мірі, в якій це допускається внутрішнім законодавством, наступних питань:

а) методи, що використовуються для попередження, виявлення і припинення злочинів, охоплених даною Конвенцією;

б) маршрути транспортування, методи і засоби підробки, що використовують особи, підозрювані у причетності до злочинів, охоплених даною Конвенцією, а також відповідні заходи;

с) збирання доказів;

д) сучасне устаткування і методи, що використовуються в роботі правоохоронних органів.

2. Сторони сприяють одна одній у плануванні і виконанні програм досліджень і підготовки кадрів, покликаних забезпечити обмін спеціальними знаннями у сферах, згаданих у пункті 1 даної статті, і з цією метою використовують також, у належних випадках, регіональні і міжнародні конференції, семінари для сприяння співробітництву і обговоренню проблем, що представляють взаємний інтерес.

3. Сторони сприяють у наданні допомоги в підготовці кадрів і технічної допомоги, що буде сприяти видачі і взаємній правовій допомозі.

4. У випадку діючих двосторонніх і багатосторонніх угод чи домовленостей Сторони, наскільки це необхідно, активізують зусилля, спрямовані на максимальне підвищення ефективності практичних і навчальних заходів у рамках міжнародних і

регіональних організацій, в рамках інших двосторонніх і багатосторонніх угод чи домовленостей.

Стаття 22

Інші заходи: виконання даної Конвенції за допомогою економічного розвитку і технічної допомоги.

1. Сторони вживають заходи, що сприяють оптимальному виконанню даної Конвенції, наскільки це можливо, за допомогою міжнародного співробітництва з урахуванням негативних наслідків підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток для суспільства в цілому.

2. Сторони, наскільки це можливо і в координації одна з одною, а також з міжнародними і регіональними організаціями, розвивають конкретні зусилля для:

a) активізації свого співробітництва на різних рівнях з країнами, які розвиваються, з метою зміцнення можливостей цих країн у галузі попередження підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток і боротьби з ними;

b) розширення фінансової і матеріальної допомоги з метою підтримки зусиль країн, які розвиваються, для ефективної протидії підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток і надання їм допомоги для успішного виконання даної Конвенції;

c) надання технічної допомоги країнам, які розвиваються, і країнам з перехідною економікою з метою сприяння задоволенню їхніх потреб у зв'язку з виконанням даної Конвенції.

d) заохочення і переконання інших країн і фінансових установ, у належних випадках, приєднатися до них у зусиллях, що приймаються відповідно до даної статті, шляхом забезпечення країн, які розвиваються, більшим обсягом програм підготовки кадрів і сучасним устаткуванням, для того щоб допомогти їм у досягненні цілей Конвенції.

3. Наскільки це можливо, ці заходи не завдають шкоди існуючим зобов'язанням у відношенні іноземної допомоги чи іншим домовленостям про

фінансове співробітництво на двосторонньому, регіональному чи міжнародному рівнях.

4. Сторони можуть укладати двосторонні і багатосторонні угоди чи домовленості про матеріально-технічну допомогу, приймаючи до уваги фінансові домовленості, необхідні для забезпечення ефективності міжнародного співробітництва, передбаченого даною Конвенцією, а також для попередження і виявлення підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток і боротьби з ними.

Стаття 23

Попередження підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток

1. Сторони прагнуть розробляти і оцінювати ефективність національних проектів, а також виявляти і впроваджувати оптимальні види практики і політики, спрямовані на попередження підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток.

2. Сторони прагнуть сприяти реінтеграції в суспільство осіб, засуджених за злочини, охоплювані даною Конвенцією.

3. Сторони прагнуть періодично проводити оцінку існуючих правових документів і видів адміністративної практики з відповідних питань з метою виявлення їхньої уразливості.

4. Сторони прагнуть сприяти поглибленню розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, а також створюваних нею загроз. Відповідна інформація включає відомості про заходи сприяння участі населення в попередженні такої злочинності і боротьбі з нею, і може поширюватися в належних випадках через засоби масової інформації.

5. Сторони, в належних випадках, співробітничать одна з одною і з відповідними міжнародними і регіональними організаціями в розробці і сприянні

виконанню заходів, передбачених у даній статті. Це включає участь в міжнародних проектах, спрямованих на попередження підробки грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток, наприклад, шляхом поліпшення умов, які визначають уразливість груп населення, що знаходяться в несприятливому соціальному стані, з погляду діяльності підроблювачів грошових знаків, цінних паперів і платіжних карток.

Стаття 24

Виконання Конвенції

1. Кожна Сторона приймає згідно з основними принципами свого внутрішнього законодавства необхідні заходи, включаючи законодавчі і адміністративні, для забезпечення виконання своїх зобов'язань відповідно до даної Конвенції.

2. Злочини, визнані такими у відповідності зі статтею 3 даної Конвенції, визнаються такими у внутрішньому законодавстві кожної Сторони.

Стаття 25

Врегулювання суперечок

1. Сторони прагнуть врегулювати суперечки щодо тлумачення чи застосування даної Конвенції шляхом переговорів.

2. Будь-який спір між двома чи декількома Сторонами щодо тлумачення чи застосування даної Конвенції, який не може бути врегульований шляхом переговорів протягом розумного періоду часу, передається на прохання однієї з цих Сторін на арбітражний розгляд. Кожна з цих Сторін може передати суперечку в Міжнародний Суд, звернувшись із заявою у відповідності зі Статутом Суду.

3. Кожна Сторона може під час підписання, ратифікації, прийняття, затвердження даної Конвенції чи при приєднанні до неї заявити про те, що вона не вважає себе пов'язаною положеннями пункту 2 цієї статті. Інші Сторони не пов'язані

положеннями пункту 2 даної статті у відношенні будь-якої Сторони, якщо зробили таке застереження.

4. Будь-яка Сторона, яка зробила застереження відповідно до пункту 3 даної статті, може в будь-який час зняти це застереження шляхом направлення повідомлення Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 26

Набуття чинності

1. ... (визначається Сторонами).

Стаття 27

Припинення дії

1. ... (визначається Сторонами).